

יִשְׁמְרוּ דַּעַת

משאות מספר, שיחות זכרון

עובדות והנהגות

על רבינו הגדול

מרן רשכבה"ג

האבי עזרי

זיע"א

שנשמעו מפי רבינו

מרן ראש הישיבה

רבי ברוך שמואל הכהן דויטש שליט"א

יִשְׁמְרוּ דַּעַת

משאות מספר, שיחות זכרון
עובדות והנהגות

על רבינו הגדול
מרן רשכבה"ג
האבי עזרי
זיע"א

שנשמעו מפי רבינו
מרן ראש הישיבה
רבי ברוך שמואל הבהן דויטש שליט"א

יו"ל במלאת כ' שנה להסתלקותו לגנוי מרומים
ט"ז חשון ה'תשס"ב - ט"ז חשון ה'תשפ"ב

יוצא לאור בס"ד ע"י מערכת 'תורת כהן'
כל הזכויות שמורות

עימוד:

עיתורים פלוס

עימוד מקצועי ושירותי גרפיקה

05331-18179

0528596@gmail.com

מעומקא דליבא נודה קמיה

ראש הישיבה

הגאון רבי נחום שלמה עוזר שטרן שליט"א

שהקים עולה של תורה בישיבת 'באר מרדכי'

ונדב ותמך בהוצאת קונטרס זה

לע"נ אמו הרבנית מרה שרה גיטל ע"ה

א"ח להגאון הצדיק רבי אלטער דוד חיים שטרן שליט"א

נלב"ע כ"ו כסליו תשע"ט

והננו לברכו שיזכה עוד רבות בשנים להעמיד תלמידים
בתורה וביראת שמים, ולהעריך ממעינותיו הברוכים בתורה
וביראה ושפע קודש. להתחמם לאורו ולקבל מאוצרו הטוב,
וירחיב בארותיו ברו"ג ובכל מילי דמיטב

זכרון נצח

לעילוי נשמת

הגאון רבי אריה לייב בן רבי חיים זצ"ל

נלב"ע ב' ניסן תש"פ

תנצב"ה

נתרם ע"י ידידנו שליט"א

תוכן הענינים

למען יידעו דור אחרון.....ט

דבריהם הם זכרונם

אבי עזרי - הלכות טומאת אוכלין.....טו

משאות מספד וזכרון

'מסרתי נפשי להצלחתכם'.....יט

תורת אמת מתוך התבוננות ורגש אחריות.....כה

קנין התורה ע"י שקיעות וקבלה מרב.....כט

כי הם חיינו ואורך ימינו.....לג

מסורת הנהגת התורה.....לז

שומר החותם.....מא

שיחות זכרון

שר התורה.....מז

"רבינו הגדול מרן זיע"א היה אבא לאלפים רבים במלוא מובן המילה".....נב

"כשיוצאים למערכה על פי הכרעה של דעת תורה, זוכים לסייעתא דשמיא".....נה

עובדות והנהגות

תורה.....נט

שקיעות בתורה.....נט

הרבצת תורה.....ס

צורת מסירת שיעור.....סא

דרכי הסברא.....סא

חשיבות כל חידוש בדברי תורה.....סא

כתיבת חידושי תורה.....סא

סייעתא דשמיא בהקמת מקום תורה.....סב

הקמת ישיבה.....סב

הקמת מקום תורה - רק בנקיות מכל סרך !.....סג

בין הזמנים.....סג

דרכי החיים.....סד

סד	אמונה.....
סד	היחס לכל דבר עפ"י התורה.....
סד	לא משנים אפילו בדבר קטן.....
סה	רבותינו חזרו תמיד על הדברים ה'פשוטים'.....
סה	קשיים ונסיונות.....
סו	יראת שמים.....
סו	נקיות המידות.....
סז	לא להישאר בקטנות.....
סז	ירידת הדורות.....
סז	לב יודע מרת נפשו.....
סז	הנהגת הבית.....

חינוך.....סט

סט	חינוך הילדים מתוך חמימות למצוות.....
סט	חינוך הילדים להעמקה בתורה.....
סט	חינוך לאהבת תורה.....
סט	חשיבות הקמת בית יעקב לבנות ישראל.....
ע	בכל הדורות היה לנשים הצדקניות חלק מכריע בחינוך הילדים.....
ע	מסורת החינוך.....
ע	מסורת הדורות.....
ע	חינוך על מעשי רבותינו.....
עא	לא לתת להתערבות זרה, ועל לקיחת התקציבים.....

בהנהגת הכלל.....עג

עג	האחריות בהנהגת הציבור.....
עג	הנהגת הדור - רק ע"י מסורת ומשקל האמת.....
עג	סייעתא דשמיא מיוחדת להולכים בדרך האמת.....
עד	האמת בטהרתה.....
עד	דרך התורה.....
עד	חשיבות קיומה של ה'עדה החרדית'.....
עה	גזירת הגיוס הנוראה - 'יהרג ואל יעבור'.....
עז	ללא קיום הישיבות בארה"ק נצא כולנו לחו"ל.....
עח	דרכי המחאה.....
עט	בתחבולות תעשה לך מלחמה.....
עט	חשיבות המחאה על פירצות הדת.....
עט	לא ניתן לסמוך על שיקול הדעת של ראשי המדינה.....
עט	ארץ ישראל.....
פ	הקמת 'דגל התורה'.....

למען יידעו דור אחרון

אז, בדור אנוש, הוחל לקרוא בשם ה'.

אלא שמכל מקום, "לא עבד אנוש ע"ז עד שמת אדם הראשון", גילה לנו הרמב"ן על התורה. טעמו של דבר ביארו כבר רבותינו שכל זמן שאדם הראשון היה בעולם, האדם אשר נברא בצלם ובדמות עפר מן האדמה והקב"ה בכבודו ובעצמו נפח באפיו נשמת חיים, כלל לא היתה יכולה להתרחש במציאות הטעות הנוראה של דור אנוש, לטעות ולתת כוח לכוכבים, מזלות וצבא השמים. עצם מציאותו של אדם הראשון זעקה "ה' הוא האלוקים" ויציר כפיו מתהלך על האדמה לעין כול, הכיצד ייתכן לטעות ולחשוב שח"ו ניתן כוח לברואים אחרים ליצור ולהעניק חיים אף הם? רק כאשר נסתלק אדה"ר ולא עמד עוד חי מול עיני הדור ההוא, ניתן פתח לטועים לטעות ולסחוף עולם שלם אחריהם. עולם ששלישו אבד כבר בדור ההוא ואחריתו נמחתה כליל בשטף מי המבול.

כל זמן שרבינו הגדול, רשכבה"ג מרן הגרא"מ שך זיע"א חי בינותינו, הייתה עדנה מחודשת לעולם התורה. הוא הגבר הוקם משמיים להכות "גדל" על קדקודם של כל עמלי התורה, בניה ואוהביה, לזקוף ראשם ולרומם קומתם. הדרכים בהן פעל מרן הגרא"מ שך זיע"א רבות ושונות היו, מהקמת מפלגה ציבורית, מערכת כשרות, ביטאון ושאר הדרכים הנצרכות בכדי לאגד ולרומם ציבור ולחזקו בל ימוט, דרך המערכות הכבירות שלחם כנגד כל מגמה שיש בה משום נסיון ערעור על כתר של תורה העולה על הכל, ועד לאהבת התורה שיקדה בו ללא מצרים מול כל בן תורה באשר הוא קטן כגדול. חוט השני שעובר בין כל המעשים אחד הוא, "רוממות". רוממות, זקיפת קומה וגאווה-יחידה. "בני תורה אנחנו", וכל השאר - הבל הבלים שאפילו בטל בשישים אינו.

כל זאת בהיות מקדש - רבינו הגדול רשכבה"ג - על מכונו. ומעת חסרנו כל אלה, מעת חשכו המאורות לפני עשרים שנה, תכפו עלינו צרות ואין לך יום שאין שכחתו והשכחתו מרובים מחבירו.

אלה שכחו בפתע הכל ונקל בעיניהם להתפלש ברפש וטיט בהנאה עצומה, לטעות כי מבול התאוות, הזוהמה ותימהון הלבב השוצף מכל עברים הוא הוא שהיה לעולמים

ודרכו של עולם. אלה שכנגדם - מכים על קודקודם "שפל" מתוך הכחשה והשכחה מכוונת של כל הפעלים הכבירים שפעל רבינו הגדול כשאף כאן הבריה התיכון המבריה כנחש בין כל מזימותיהם אינו מוסד פלוני, מפלגה או התאגדות ציבורית בפני עצמם גרידא, אלא מלחמה על העיקר - ניסיון ברור לשכח בזרוע ובפה-רך את אותה רוממות וגאווה שרומם רבינו הגדול את התורה ולומדיה. לקרצף ללא זכר את ההבנה שימיה כימות עולם ורבינו הגדול נתן לה עדנה לאחר שנתעממה בצוק העיתים, את ההבנה שלומד התורה הוא הוא נזר הבריה, עיקרה ותכלית קיומה ותבל ומלואה נדחים מפניו. ממזר ת"ח עודנו קודם לכהן גדול שעם הארץ הוא.

כיום, משנסתלק רבינו הגדול משכיחים הללו (ושכנגדם עונים אמן בכוונה ושוכחים מעצמם ברוב עוז ותעצומות) אחד לאחד את כל מפעלותיו. גופים, מגמות ורעיונות אותם ריחק רבינו בזרוע - מקרבים הם להנאתם בשתי ידיים. אישים ושיטות שאולי עמדו עמו בחדא מחתא בתור למכולת מתיימרים לפתע לדבר "בשמו", לסלף ולעוות את כל דבריו ודרכיו מהשורש וליתן פתח למשתקים - מאבקיו של רבינו המושתקים בתהום הנשיה כמשהו שעבר עליו הכלח והרלוונטיות, ובלבד שתניתן להם תאוותם לרמוס את כבוד התורה עד עפר.

...

אלא שכבר שנינו, "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". רבבות אלפי תלמידיו-בניו, אלו שעוד ראו את האדם הגדול שזכה לו דורנו, מהם - אי אפשר לשכח ברמיה ותעתועים את שזכו לחזות במו עיניהם. אין החי מכחיש את החי. כל מי שנשם את אוויר הפסגות אליו רומם אותו רבינו הגדול זיע"א - לא יטעה עוד אחר הקולות הצורמים המקרקרים מכל העברים "שכח! שכח! כבר היה לעולמים".

אף מי שלא זכה לעמוד על דעתו באותן שנות השובע, גם לו עומדת ההבטחה של "לא געלתים" - שהעמדתי להם את בית רבי וחכמי דורות". גם כל הרואה בעיניו בדורנו אנו את תלמידיו הגדולים של רבינו הגדול זיע"א, שיגם ושיחם כפי אשר קיבלו מפיו, אם רק עיניים לו לראות וחפץ הוא לאחוז בשלשלת הדורות המקודשת, גם הוא יבז וילעג לכל הנסיונות והמדוחים. אותה רוממות וגאווה יחידה של כתר התורה תשוב ותרוממתו לפסגות שאת עצם קיומן מנסים כיום לשכח בזרוע.

בגליון זה מובאות עדויות, משאות הספד, עובדות והנהגות מרבינו הגדול זיע"א מפי יבלחט"א תלמידו המובהק מרן רה"י רבי ברוך שמואל הכהן דויטש שליט"א, שהיה תלמידו ויד ימינו בעצם פעילותו לזקוף קומתה של תורה ולהגביה קרנה. התלמיד הגדול שהלך אחר מורו ורבו ללא חת גם מול כל המפריעים והמשטינים דאז,

שקיבל את דרכו ויכול להכריז גם בימי השכחה וההשכחה שלנו כי "אילו היה קורה עיוות זה או אחר בימי הרב שך - הוא לא היה נותן לזה לקרות". לא בסיפורים ו"מעשים" בלבד עסקינן, אלא ב"דרך" עצמה. הדרך לפסגת ההר שכבש וסלל רבינו הגדול זיע"א והותיר עליה שומרים ונוטרים, תלמידיו הגדולים, ובהם מרן רה"י שליט"א העומד ומצביע על הדרך המסורה כפי שקיבלה בעצמו מרבינו הגדול זיע"א, "זו הדרך לכו בה. אל תטעו בתהום השכחה וההשכחה".

...

"אין עושים נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונם" (שקלים יא) נרגשים אנו באשר זכינו היום הזה להגיש לפני בני התורה, עמליה, דורשיה ואוהביה, קובץ זה - קטן הכמות ורב האיכות, סולת מנופה, כסף צרוף מזוקק מאמרותיו וקצות הליכותיו בקודש, כפי אשר זכה ראה וקיבל רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א מרבנו המובהק מרן רשכבה"ג ראש הישיבה זצוקללה"ה, אשר לא זזה ידו מתוך ידו רבות בשנים - מצעירותו ממש ועד יום בו נעלה הענן.

ברבות השנים זכינו לשמוע מפי רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א עובדות והנהגות, דרכי חיים ותוכחות מוסר כפי שמסר לנו מתורת רבו מרן זצוק"ל. וכפי שהתבטא רבינו מרן שליט"א אשר אין יום שאין דמותו עומדת לנגד עיניו, ואין כמעט דבר שאין לו בו הדרכה ממרן זצוק"ל.

תוך עמל ויגיעה זכינו לקבץ מעט מזער מאוצרו הגדול של רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א שנמסרו מפיו במשאות הספד וזכרון ובדברים שמסר לתלמידיו, תוך עריכת הדברים לאופן הראוי לעלות על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן.

יצוין כי מאספ זה הינו קובץ ראשוני עקב קוצר הזמן ועוד חזון למועד. ומקווים אנו כי נזכה להוציא לאור עוד מן הדברים השמורים עמנו, לתועלת בני התורה החפצים להידבק בדרך התורה - דרכו של רבינו מרן ראש הישיבה זצוקללה"ה.

יום השנה העשרים, ט"ז במר חשון תשפ"ב
מערכת 'תורת כהן'

דבריהם הם זכרונם

מו"מ בעיון התורה

דבריהם הם זכרונם

אבי עזרי

הלכות טומאת אוכלין

מטומאתן בלא מעשה וצ"ע, אם לא נימא שכוונת הרמב"ם הוא בשעת הלקיטה, ולא משמע כן בלשון הרמב"ם.

ונראה, שרק באם הי' המחשבה מקודם שיהי' לזה ואח"כ חושב לדבר אחר, בזה הדין הוא שלהוציא מידי טומאתן בעינן מעשה, וכמו בכלים המבואר בפ"ח מהלכות כלים ה"י כל הכלים יורדים לידי טומאה במחשבה, ואין עולין מידי טומאה אלא בשינוי מעשה יעויי"ש, אבל כאן הדין הוא רק שסתמו לאכילת גופו, אבל אין כאן כוונה מפורשת לאכילת גופו, וע"כ אם אח"כ חושב לקדירה, אמרינן הוכיח סופו על תחלתו שעמד לקדירה, וכמו שאמרי' בריש זבחים, בסתמא ולשם פסח כשר משום דהוכיח סופו על תחלתו, גם כאן אמרינן הכי.

אולם חד מבני הישיבה הוא ניהו הנעלה מר שמואל דויטש שיחי', העיר ע"ז מהא דאיתא בפ"ה מהלכות סוכה ה"ו מחצלת קנים או מחצלת גמי או חלף קטנה סתמה לשכיבה לפיכך אין מסככין בה, אלא א"כ עשה אותה לסיכוך וכו', וזה מגמרא סוכה די"ט ב', ולפי מה שכתבנו גם שם בדין מאחר שזהו רק משום דסתמא לשכיבה, אח"כ שמסכך יהי'

פ"א ה"ז, השבת סתמו לאכילת גופו כשאר ירקות שדה, ואם חשב עליו לקדירה אינו מתטמא טומאת אוכלין, והשבת משתנה טעם לקדירה ה"ז כזבל ואינה מתטמאה טומאת אוכלין עכ"ל, והראב"ד כתב וז"ל א"א לא כן שאינן יוצאין מידי טומאה במחשבה עד שתתן טעם בקדירה עכ"ל, כנראה שהראב"ד מפרש בפשט לשונו של הרמב"ם מה שכתב ואם חשב עליו לקדירה, שזה לא בשעת הלקיטה, אלא אח"כ וע"כ השיג שלא מהני מה שחשב אח"כ לקדירה שאין מחשבה מוציא מידי טומאה, אלא ע"י מעשה אבל את זה אין להקשות בהסתירה בדברי הרמב"ם עצמו, שכתב באותה הלכה גופה, והשבת משנתנה טעם בקדירה ה"ז כזבל, ולמה לן שתתן טעם בקדירה תיפוק במחשבה לבד אפילו, כבר אין מטמא טומאת אוכלין, שזה פשוט, שהדין הזה הוא אפילו אם אחר שאינו הבעלים שנתנן לקדירה, שאין המחשבה מועלת כלל, שבעינן שהבעלים יחשבו לקדירה, והמחשבה של אחר לאו כלום הוא, ורק אם (נתנן) [נתנן] טעם בקדירה ה"ז כזבל וזה אפילו ע"י אחר, או אפילו אם נפלו מעצמן לקדירה שאין כאן מחשבה, אבל זהו שקשה לי' להראב"ד למה מהני מחשבה להוציא

כשר שנימא הוכיח סופו על תחילתו שעשה אותה לסיכוך, מאחר שלא הי' מחשבה מפורשת לשכיבה, ומוכח מזה שאף בכגון זאת לא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו, ולכאורה היא ראי' חזקה שלא כדברי, ושוב הנ"ל ישב את הדברים, שהדבר מסתבר דאף שאמרינן באם הי' רק סתמא לאכילת גופו, אח"כ ע"י מחשבה מוציאה מידי טומאתה, זה רק לגבי מכאן ולהבא, שע"י מחשבתו לקדירה הוכיח שהלקיטה היתה לקדירה, ולא צריכין מעשה לבטל מתורת אוכל, אבל זה בודאי שאז לפני המחשבה לקדירה היתה בת קבולי טומאה, ואם באמת נטמאה מקודם, ואח"כ הוא חושב לקדירה לא תבטל הטומאה למפרע, שזהו תלוי בדין ברירה, אלא שעכ"פ מאחר שלא הי' מחשבה מפורשת לאכילה,

רק סתמא מהני המחשבה דאחר כך להוציאה מדין טומאה ששוב לא תקבל טומאה. ומעתה שפיר מיושב מה שאין מסכנין במחצלת קנים מכיון שסתמא לשכיבה ממילא מקבלת טומאה, וע"כ אף שכשמסכך הרי הוכיח סופו ונעשה לסיכוך, מ"מ לא עדיפא משברי כלים ובלאי בגדים שאין מסכנין בהם, אף שעכשיו אין מקבלין טומאה, מ"מ מאחר שמקודם קבלו טומאה כמו שמפורש בהרמב"ם בפ"ה מהל' סוכה ה"ב ע"ש, גם כאן הרי עד הסיכוך קבלו טומאה ודוק היטב והוא נכון מאוד, ומה שהקשה התוס' בסוכה ד"ג ב' בד"ה אם פסולת מרובה על וכו', ע"י בזה ס' אור שמח בפ"ה מהל' סוכה הי"ב מה שכתב בזה על הפמ"ג ע"ש דברי טעם, ומיושב גם כאן, וכ"ז העירני הבחור הנ"ל שיחי'.

**משאות
מספד
וזכרון**

משאות מספד וזכרון

'מסרתי נפשי להצלחתכם'

באמת שקשה לבוא ולהספיד, כי הספד ענינו לתאר את הגדלות של הנפטר ולא באנו להתיימר לעשות זאת כי מרן ראש הישיבה לא היה שייך לדור שלנו וגם לא לדור שלפניו ואפילו לא לפני שני דורות ואפשר שהיה שייך לדור שלפני שלושה דורות, ואין לנו בו שום מושג וכבר בחייו ראינו עד כמה שאנו לא מבינים רק רואים גדלות רואים דברים גדולים אבל רוב הדברים שראינו היו למעלה מהשגתנו בכלל, אבל כשאנחנו נמצאים פה בישיבה - והרי כל ימיו מצעירותו ועד סוף ימיו בכל מקום שהיה והיה בהרבה מקומות תמיד היה מרביץ תורה ועסוק באמירת שיעורים במשך שבועים שנה - ננסה אולי קצת להתעכב על מה שראינו בעינינו איך נראה מרביץ תורה, איך נראה ראש ישיבה, ואיך ההנהגה שלו עם התלמידים.

נביא כמה עובדות שבעינינו ראינו או שמענו ממי שראה בעיניו כדי שנוכל אולי ללמוד מהדברים ויהיה לתועלת. הדברים ידועים איך שכל כולו היה אהבת תורה בצורה שאין לנו שום מושג בזה, ואם יתן איש כל הון ביתו באהבה שאהב את התורה בוז יבוזו לו, בכל הכוחות ולמעלה מזה היה שקוע בתורה עד כדי התפשטות הגשמיות שלא להשגיח בשום דבר שנעשה סביבו, וכמו שכתב הרמב"ם סוף הל' תשובה שאין אהבת ה' ואהבת התורה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה ובהשגות הראב"ד שם כתב דשגיון זה שזכר הרמב"ם איני יודע מהו ופירש שהוא מלשון שירה או מלשון שגיון שבעבור אהבתה תשגה בענייך שלא תשים אליהם לב, וכבר מצינו כירושלמי מעשה בריש לקיש שהיה טרוד פעם בסוגיא עד שיצא בשבת חוץ לתחום קרא אנפשיה באהבתה תשגה תמיד, להיות שקוע עד כדי שלא רואים איך ולאן הולכים לשכוח מאכילה ושינה זה מה שראינו בעינינו אצל הראש ישיבה זצ"ל - באהבתה תשגה תמיד, בכל המצבים ובכל הזמנים במצבים של יסורים נוראים ובמצבים של טרדות נוראות.

אביא רק דוגמא אחת מני רבות (שמעתי את הסיפור בזמנו מעד ראה), היה זה כשהרבנית ע"ה עברה את הניתוח ברגל והיתה במצב של סכנה עקב בעיה שהיתה עם הלחץ דם, וידוע שלא זו אז מבית החולים אפילו לרגע אחד ובאותו יום של הניתוח היה שרוי בתענית וכל זמן הניתוח שארך עשר שעות המתין בחוץ, בא אליו אז הרב מפוניבז' זצ"ל לשוחח אתו ואחרי כמה דקות הפסיק ואמר אני מרגיש שאני מפריע לו ללמוד, וכשהסתיים הניתוח וחזר הביתה התיישב מיד וכתב במשך שעות שלמות את מה שהתחדש לו באותו יום מערכה שלימה ברמב"ם פכ"ה ממלוה ולוה, ואמר שאמנם חלש הוא מהתענית אבל הוא מוכרח קצת לשבת וללמוד. מכאן אפשר קצת לקבל מושג מה נקרא להיות שקוע בתורה במצבים הכי קשים בהם האדם לא יכול ללמוד לכאורה ובכל זאת לשבת וללמוד ואפי' לחדש הידושי תורה.

וכך היה אצלו כסדר בכל המצבים. אחת הנקודות שאנו צריכים לעמוד עליה היא איך הוא בעצמו למד ואיך הוא קיבל תורה, כל כולו היה דבוק ברבותיו שמהם למד תורה. ידוע שכאשר הגיע לארץ ישראל למד הרבה שנים מפי מרן הגרי"ז זצוק"ל והיה מרן הגרי"ז שומר הרבה פעמים דברי תורה שעלו במוחו עד שיבוא ר' לייזר' כפי שקרא לו כדי לומר אותם בפניו, וכאשר נשאל פעם ע"י בניו למה לא אומר את הדברים לאחרים השיב מרן הגרי"ז דבחו"ל איתא שדברי תורה צריכים להיות ערבים על שומעיהם ומכיון שהוא מכיר בו שאצלו קבלת הדברים היא בצימאון גדול ובהשתוקקות עד שהדברים נבלעים בדמו לכן הוא ממתין מלאמרם עד שיבוא. והוסיף מרן הגרי"ז ואמר שיש דברים שנחתדשו אצלי ושייכים אליו וזאת מכיון שלפעמים אנו עוסקים יחד בענין מסויים ואני מתעמק בו עד כלות הכוחות עד שנראה לי שכבר יותר אי אפשר למצות את הדברים אבל כשאני נזכר בעצב הנורא שיהיה לר' לייזר על שעדיין אין בהירות בענין, ומאידך בשמחה העצומה שתהיה לו כשישמע את בירור הדברים זה נותן לי כח מעל הכוחות לנסות שוב ללבן את הדברים, וכיון שכך הדברים שייכים לו ואי אפשר לאמרם לאחרים.

ידוע גם שפעם בשעת לילה מאוחרת נפרדו בקושיא ומרן הראש ישיבה זצ"ל חזר לביתו בשכונת כרם, לאחר מכן בשעה שתים לפנות בוקר עלה בדעתו של הרב מבריסק תירוץ על הקושיא, העיר את בנו ואמר לו שיאמר ברכות התורה וילך לרב שך לומר לו את התירוץ, הבן ניסה לטעון אולי הרב שך כבר ישן או שיש לו תירוץ, אמר לו מרן הגרי"ז ששני הדברים לא יכולים להיות כי הרי הוא יודע שגם אני נשארתי בקושיא ואם היה נופל בידו תירוץ באיזו שעה שלא תהיה הדבר הראשון שהיה עושה הוא לבוא ולומר לי אותו כדי שאוכל לישון, ואם אין לו תירוץ ודאי שלא הלך לישון עד שימצא תירוץ לקושיא, לכן תלך ותאמר לו את התירוץ. וכך היה שבא ומצא אותו מסתובב הלך ושוב. אותה שקיקה ואותה מסירות נפש כשהיה מתקשה בסוגיא - ראינו בעינינו הרבה פעמים איך שלפעמים התקשה בסוגיא שבוע שבועיים בקושיות שטרדו אותו עד שלא יכל להתאפק ועלה לירושלים אל הרב מבריסק זצ"ל לשטוח את קושיותיו, ויש לדעת שנסיעה לירושלים הלך וחזור ארכה יום שלם בזמנים ההם. וכמו ששמענו כך היה אצל ר' איסר זלמן זצ"ל וקודם לכן אצל ר' חיים עוזר זצ"ל ושאר גדולי הדור שחיו אז, ויש לנו לקבל מזה קצת מושג איך לשאוב מהרב, איך לקבל מהרב ולהיות צמא לדבריו. וכמו שסיפר בעצמו בהספד על הרב מבריסק זצ"ל [והיתה כוונתו להמחיש את גודל תורתו של הרב מבריסק] איך שחזר פעם ביום שלג מהרב מבריסק זצ"ל ופגש אותו ר' דוד פינקל זצ"ל כשהוא רוקד בשלג וכששאל אותו ר' דוד מאי האי השיב לו את החלק שלי בעולם הבא אני חושב שקיבלתי עכשיו בהנאה ובשמחה שהיו לי בדברים ששמעתי עכשיו מהרב מבריסק..

בסוף ימיו של הרב מבריסק כשנחלש ואמר אז את החידושים שנדפסו לימים בספר חידושי מרן רי"ז הלוי עה"ת היה מרן ראש הישיבה נוסע אליו לעיתים יותר תכופות וכשהיה חוזר בסוף השבוע היה מכנס את בני החבורה ואומר להם בהתפעלות תשמעו ביאור נפלא שחידש הרב מבריסק בפסוק בתורה או בנ"ך, זו היתה דרכו בדביקות ברבותיו לשמוע עוד ועוד.

כל אלו קצות דרכיו, איך להתייגע בתורה איך לקבל מהרב איך להיות צמא לשמוע עוד דברי תורה ועוד דברי תורה, ומי לא ראה את המחזה שנשנה מדי שבוע בשבוע כפי שראינו בעינינו שלושים או ארבעים שנה, את הרצינות התהומית והעמל הנורא לפני מסירת שיעור, וממוצאי שבת כבר אי אפשר היה לדבר אתו רק על הסוגיא שעליה עמד למסור את השיעור, והיה רגיל על לשונו 'אינני יכול עכשיו עוד מעט יום שלישי', וכשהגיע יום שלישי היה כל כולו שקוע בהכנת השיעור עד שלא שם לב היכן נמצא, והלך למקוה בבוקר וכשהיה נכנס לשיעור היה חוזר על תפילת ר' נחוניא

בן הקנה וכך ניגש למסור שיעור בריכוז כל הכוחות כולם שהרי הולכים לומר שיעור לפני בני הישיבה. ולא היה זה רק כשעמד לומר שיעור שנתחדש עכשיו אלא גם כשמסר שיעורים שכבר נאמרו במחזורים קודמים שבע פעמים ואולי שמונה או אפילו עשר פעמים ומהם שנדפסו כבר באבי עזרי, בכל פעם ופעם לפני אמירת השיעור היה מלבן שוב את הדברים.

וכשנשאל פעם ע"י תלמיד מדוע הראש ישיבה כ"כ מתוח הרי סוף סוף הראש ישיבה אומר דברים שכבר נדפסו, השיב ואמר דע לך שההשפעה של מסירת התורה צריכה להיות בע"פ מרב לתלמיד והתלמיד צריך לשמוע את הדברים מהרב ולא מתוך ספרים ולכן כשאני אומר את השיעור אם הענין הוא לומר חידושים טובים אפשר לומר מהקצוה"ח או מרעק"א אבל אז זה לא יהיה שאני אומר, ולא יהיה זה בצורה של מדנפשיה נפק, ואפילו אם אומר את האבי עזרי שאני זוכר עדיין לא יהיה זה בגדר של מדנפשיה, לכן אני עומד וחוזר שוב ומתעמק בסוגיא ומלבן ובוחר את הדברים ובצורה כזו אני אומר את השיעור והתלמיד מקבל מהרב עצמו, שזו ורק זו היא הדרך של מסירת התורה מרב לתלמיד.

כך ראינו אצלו באופן תמידי ושוב אנו מביאים רק דוגמאות, היה פעם איזה ענין פוליטי שהיה צריך להעביר את דעתו אצל הגדולים ובין העסקנים והיה זה כרוך במאמץ וכשהצליח ונתקבלה דעתו נשאל ע"י תלמיד אחד האם הראש ישיבה מרוצה, והשיב השיעור ליום שלישי עדיין לא מוכן ואיך אוכל להיות מרוצה.. והנהגתו זו לא באה ע"מ לחנך אותנו אלא שמעצמו נהג כך מתוך שהבין שזו היא הדרך וכך צריכה להיות הגישה לאמירת שיעור, ברצינות הראויה ובבדיקת וליבון הדברים שוב ושוב.

בצעירותו פרסם דברי תורה בענין הענקה בקובץ כנסת ישראל וכשבא אל החזו"א בפעם הראשונה אמר לו אנחנו מכירים אתכם גם בתורה שראינו מה שהדפסתם על הענקה והוסיף להפליא בשבח ד"ת אלו ואמר שרואה מכאן את מעלותיו בתורה ולבסוף לא הדפיסם באבי עזרי, כעבור ארבעים שנה כשהוציאו את חוברות 'בית המדרש' ביקש ממנו חתנו יבלחט"א רשות להדפיס את הדברי תורה האלו ולא הסכים והסביר שאינו שלם עם הדברים, וכשניסה חתנו לטעון ולומר שהרי החזו"א שיבח מאד את הדברים השיב בתקיפות 'החזו"א אמנם שיבח אבל אני אינני משוכנע בזה', דברים אלו אמורים במה שהוא עצמו חידש ואף הדפיס ומ"מ כעבור עשרות שנים כשהרגיש שאינו משוכנע באמיתות הדברים לא היה מוכן לתת להדפיסם שוב. אלו הם מקצת דרכיו של מרביץ תורה, מה נקרא אמירת שיעורים ומה נקרא מסירות נפש לאמירתם, ומה נקרא מסירות נפש לברר הדברים שוב ושוב להעמידם על אמיתתם.

יחד עם זה צריכים אנו ללמוד ופלגי מים תרד עיני כשאנו נזכרים במסירות נפש כפשוטו ממש שהיתה לו לכל תלמיד ותלמיד, בכל מצב שהתלמיד יהיה, ירידה מן ההר לצרכים של כל תלמיד ותלמיד לעזור לו ולעודד אותו. פעם בתחילת הזמן אחרי שניגשו התלמידים לאמירת שלום עליכם קרא לאחד ממקורביו ואמר לו ששם לב לבחור פלוני שנעליו קרועות ונתן לו סכום כסף לקנות עבורו נעלים חדשות, וכל זה היה מבלי לחסוך בשום עמל ויגיעה שאם היה צורך ללכת עם תלמיד לרופא כשאי אפשר היה שההורים ידעו הוא היה זה שהולך. וזכורני בבחור שעבר משבר והוצרך ללכת לאדם מסוים שיטפל בזה נסע עמו בליל בדיקת חמץ לירושלים והמתין לתלמיד בחוץ שעתים שלימות עד שסיימו.

פעם אחת עמדנו להיכנס אליו לצורך עניינים דחופים ועמד לפנינו אב עם בנו בגיל ישיבה קטנה וביקש להיכנס לראש ישיבה לקבל ברכה עבור הבן שאיבד את החשק בלימוד, הם נכנסו ואנחנו

המתנו, עברה רבע שעה חצי שעה והם עדיין בפנים. בסוף אחרי קרוב לשעה שהיו בפנים הם יוצאים החוצה, האב כולו מלא דמעות והבן מחייך. וסיפר האבא איך שנכנסו לראש ישיבה והבן אמר לו שאין לו חשק ללמוד שאל אותו הראש ישיבה מה לומדים בישיבה וענה שלומדים מסכת קידושין, אמר לו הראש ישיבה נו בא נראה אם אתה יודע ללמוד, וניגש לארון הוציא שתי גמרות אחת בשבילו ואחת בשביל הבן, הראש ישיבה נתן לבן לקרוא והוא ישב והקשיב כשמידי פעם הוא עוצר אותו ואומר במתיקות אני רואה שאתה מבין טוב הבן, סיים לקרוא את הגמ' והראש ישיבה אומר לו את דברי רש"י וחוזר ומעודד אותו אתה רואה שאתה מבין וכו' וכך ישבו קרוב לשעה עד שהחזיר לבן את החשק ללימוד, כי אצלו לראות אחד שאיבד את החשק ללמוד היה כמו לראות חולה מסוכן שאין לו תקוה לחיים וחייבים להציל אותו.

פעם לפני פסח בא אליו ראש ישיבה עם תלמיד שמצאו אצלו עיתונים פסולים ורצו לסלק אותו מהישיבה בה למד, ובתור צעד אחרון באו אליו, תוך כדי שיחה הרגיש הראש ישיבה שחסר אצל התלמיד באמונה בתורה ובשכר ועונש וחיזק אותו בזה, כשסיימו אחרי חצי שעה אמר לו שיבוא אליו שוב אחרי פסח, סמוך לתחילת הזמן פגש את הבחור אותו ראש ישיבה ושאל אותו אם כבר נכנס לרב שך אמר לו התלמיד מה הראש ישיבה יודע, תוך כדי ששוחחנו אז הוא הוציא ממני את הכתובת שלי בתל אביב והגיע אלי פעמיים בחול המועד פסח כדי לשוחח אתי.

וכשהיה לתלמיד בעיות בבית והחליט שהוא צריך לדבר עם האשה, והיה זה אחרי שעבר את הניתוח הגדול לפני שלושים שנה בערך שהיה אז במצב מסוכן, שבוע או שבועיים אחרי שיצא מבית החולים קם ונסע לירושלים ולפי הוראת הרופא היה מוכרח לעצור בדרך שלוש פעמים ולצאת מהמכונית לשאוף אויר ולקחו כסא נח מטלטל ועצרו בדרך כמה פעמים לנוח וכך המשיכו הלאה עד שהגיעו לירושלים, וכל זה לא מנע בעדו מלנסוע לעזור לתלמיד וכבר בשעת מעשה לא יכולנו להבין מאיפוא לוקחים כאלו כוחות ומסירות כזו שאפילו אצל אב לבנו קשה למצוא. וכפי שהוא עצמו כתב בצוואתו שידועים אתם שמסרתי נפש להצלחתכם בלימוד, והיתה זו מסירות נפש כפשוטה - לדבר עם תלמיד כשצריך או כשיש צורך לדבר עם ההורים אפי' כמה פעמים, וכפי שאירע פעם אצל תלמיד ממשפחה חשובה שלא למד כפי שהראש ישיבה אחז שצריך ללמוד לפי המשפחה ממנה בא, והיה לו צער נורא מזה ונסע כמה פעמים ע"מ לשוחח עם אביו עד שהעמידו בקרן אורה.

זו היתה דרכו בהרבצת תורה במסירות נפש, על עצם השיעור - למסור אותו בצורה ברורה ומדויקת, ויחד עם זה ראינו אצלו וזה צריך לחייב אותנו ללמוד ממנו מהי מסירות נפש לתלמיד ועד כמה מגיעה החובה של רב לדאוג לתלמידיו, ואצלו למדנו שאין 'עד כמה', כי היה זה ללא גבול, אלא צריך לעשות כל מה שאפשר לעשות ומעבר לזה עבור התלמיד לחזק אותו ולעודד אותו. ואין אנו מדברים כאן על מקרים בודדים אלא על דברים שחזרו ונשנו יום יום שעה שעה, והיה מחפש דרכים איך להאהיב את התורה על התלמידים. וכפי שאירע לא פעם כשבחור אפילו צעיר אמר בשיעור סברא שמאד מצאה חן בעיניו שיבח אותו מאד ואמר לו: האם אתה יודע בכלל מה אמרת עכשיו? הרי מה שאמרת עכשיו שווה מליון דולר! היה גם מצוי מאד שהיה נכנס לישיבה בסערה ואומר יש לי משהו שאני לא מוכר אותו בפחות ממליון.. וכמה היה הצער שלו גדול כשבא פעם לישיבה והיה לו חשבון שיש לר"י מיגאש גירסא אחרת בגמרא בנדרים וכשאמר את הדברים לתלמידים בהתלהבות כדרכו ראה עליהם שלא קיבלו את הדברים באותה אהבה ותשוקה כפי שהוא אמר את הדברים.

גם לנקיות הדעת של התלמידים היתה דאגתו, ובעיני ראיתי מכתב בכת"י שכתב בהיותו בחו"ל לדודו הגר"א ז"ל מלצר זצ"ל וכתב שם שהמצב לא טוב בישיבה מסויימת באשר אינו חושב שהישיבה

מתנהלת בצורה הראויה, וכבר ראיתי בידי הבחורים את העתון 'היינט' [היה זה עתון באידיש שהביא קצת חדשות], ומכיון שאין משגיח בשיבה שיעקור דברים אלו אינני רואה שהישיבה ההיא תצליח. פעם בא אליו יהודי ת"ח ואמר לו שיש לו בנין גדול ומפואר והוא מעוניין לפתוח ישיבה גדולה וראינו שלא היתה דעתו נוחה מזה, ואמר שאין זה כ"כ פשוט לפתוח ישיבה גדולה ולהצליח, והיה הדבר לפלא בעינינו עד שסיפר לנו מה ששמע מאחד מגדולי הדור שעבר שכאשר נשלח בתור אברך צעיר ע"י הסבא מסלבודקא לפתוח מקום תורה חדש, ביום האחרון לפני שיצא אמר לו הסבא מסלבודקא שהיה כדאי שיעלה לבית המוסר וילמד מוסר שעה, אני חשבתי אז - סיפר אותו גדול - שהוא דורש ממני יותר מדי, אברך צעיר הולך לפתוח ישיבה וכבר תובעים ממנו את כל הלשמה, ולא עליתי לבית המוסר, וסיים ואמר לי שהוא תולה את כל הדברים שלא הצליחו אז בישיבה בכך שלא שמע לדבריו של הסבא מסלבודקא ולא עלה ללמוד מוסר. הראש ישיבה פנה לאותו ת"ח ואמר לו אתה רואה איך צריך להקים ישיבה רק אם אתה בטוח בעצמך בלשמה, שכל הכוונה שלך היא רק להקים מקום תורה, אבל אם אין אתה בטוח בעצמך בזה אזי הישיבה לא תצליח, ומשמעות הדברים היתה שאם מעורב בזה גם שיקול של מעט כבוד וכדו' אזי הישיבה לא תצליח.

והדבר ידוע שכאשר באו אליו ראשי ישיבות להתייעץ את מי לקחת לר"מ בישיבה, אם את פלוני או את פלוני - שהרי מי כמוהו הכיר את כל עולם הישיבות וכפרט את המצוינים שבהם - ידעו כולם שכשם שהיה מקפיד שיהיה ראוי בתורה כך הקפיד לא פחות על היראת שמים שלו, וכמה פעמים אמר לנו אחרי שבאו להתייעץ אתו על אברך מסויים שאינו בטוח ביר"ש שלו מכיון ששמע עליו שהיה במקום מסויים ויתכן שנקלטו אצלו השקפות פסולות ואיך יכול להמליץ עליו, כי מגיד שיעור צריך להיות ירא שמים ובלי השקפות זרות, ולמרות שאותו אחד גם אם היה נגוע פעם התקרב הרבה מ"מ לא היה בטוח שזה נשרש ממנו לגמרי והרגיש שאינו יכול המליץ עליו.

יחד עם זה תבע מסירות נפש להרבצת תורה - באחת הישיבות בארץ רצו להכניס ראשי ישיבות צעירים ובאו אליו אותם ראשי ישיבות ואמרו שיש חשש מחלוקת אם ילכו לשם, אמר להם הראש ישיבה לפי איך שאני מכיר את המצב אתם צריכים ללכת לשם ואעפ"י שיש חשש מחלוקת, אמנם אינני יכול להבטיח לכם כלום, אבל תאמרו לפני השיעור הריני מוסר את נפשי להרבצת תורה בישראל. זו היתה תביעתו אם צריך הולכים אפילו במסירות נפש.

גם את ההדרכה בלימוד קבלנו ממנו, איך אומרים סברא, איזה סברות מותר לומר ואיזה אסור לומר, כשמישהו אמר לו פעם סברא שאינה נכונה אמר לו הראש ישיבה הרבה פעמים כשהרמב"ם מביא גמרא או מאמר חז"ל הוא מקדים אמר השי"ת, האם נראה לך שאת הסברא שאמרת אמר השם יתברך.. וכמו שכתב בהקדמה לאבי עזרי שלא הותר לנו רק להשכיל ולהבין עפ"י היסודות וההנחות שגדרו לנו חז"ל והגדרים מהדורות שלפנינו, ובזה החובה עלינו להוסיף לקח כי אין גבול וקץ לחכמת התורה משא"כ לפלפל ולישא וליתן בעיקרי היסודות מה טעם זה ומה טעם זה אין זה בירור הלכה וביאור הדברים כלל ולא ניתנה הרשות לזה והוא רק להג הרבה ויגיעת בשר ואין בשכלנו להגיע לזה, והמשא ומתן בעיקרי היסודות וההנחות אינה מביאה לבירור אלא למבוכה ומהומה כדאיתא שם במדרש קהלת עה"פ ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ מהמה מהומה, וזה כוונתם שאין זה מביא לבירור ולדעת אלא למהומה ומבוכה.

ובאמת שאצלו ראינו שהיה לו את הגבול המדויק לדעת עד היכן מותר לנו לפלפל ומהיכן אסור לנו להוסיף ולפלפל, וכשאמר לפניו פעם מישהו סברא שהיה בה ריח של הגיון צרוף ושכלי ומשפטי הגיב ואמר לא כך אומרים, לא כך לומדים.

דבר נוסף שרצינו לדבר עליו ואולי כעת בימי השבעה נוכל לעורר על דבר שכאב לו כל השנים, על קצב הלימוד המועט בשיבות, וזכורני שעמד לפני מיטתו של רבינו הגדול ר' שמואל רוזובסקי זצ"ל וזעק מנהמת לבו ששום תלמיד חכם לא יצמח מהדרך הזו, ואז היה מדובר על הספק של עשרים דף לזמן בעיון. וכמו שכותב ר' אהרן קוטלר זצ"ל אני מעיד שלא יגדל שום ת"ח מצורת הלימוד הזו. ויכולני להעיד שממש נהיה חולה מזה, וכמה כאב לו כששמע על ישיבות שלומדים בהם שנים או שלוש דפים לזמן, והתבטא ע"ז בחריפות רבה דברים שא"א לאמרם בריבם. ואם אנו יודעים מי אומר את הדברים – מי שזכה לשמש את גדולי הדורות הקודמים – והוא אומר שלא זו הדרך למי יש את הכח ומאין הכח לבוא ולומר שאפשר לצאת ת"ח גם באופן אחר.

אולי בימי השבעה נזכה בזה, כי תמיד עורר על כך שאין אנו רק ממשיכים של הדורות הקודמים ואין לנו רשות לשנות כלום, רק לדאוג למסירת התורה כצורתה לדורות הבאים. ואפי' על צורת הדף של הספרים הקפיד שלא ישנו ולא היתה דעתו נוחה מהדפסת ספרים חדשים ששינו בהם את הסדר שהיה בדפוסים הישנים, והיה רגיל על לשונו שאנו צריכים ללמוד באותו הרמב"ם שאבותינו למדו ובאותו הטור שאבותינו למדו, וכשהוציאו בזמנו את הגמרות הידועות עם הביאור כמה זעק על כך ואמר אנחנו צריכים ללמוד עם אותה צורת הדף בה למדו אבותינו עם הרש"י והתוס', רעק"א והמסורת הש"ס, ואם לא אז לא. וכך נלחם על דרך הלימוד שתהיה אך ורק באופן שקיבל מרבותיו ורבותיו מרבותיהם, והיה אומר תמיד שרק כך יצאו תלמידי חכמים.

ומאחר שכל חייו סבבו סביב העמל לא היתה דעתו נוחה גם מכל ספרי הציורים וההדגמות שנתחברו כדי להקל את העמל והיגיעה, נכנס אליו פעם מנהל תלמוד תורה והראה לו טבלה שחיבר מישהו על הגמ' בריש אלו מציאות בסוגיא של חצי קב בשתי אמות וכשראה את זה פרץ בבכי ואמר אצלנו בחדר כשלמדנו א' ב' לא היה המלמד מראה על הלוח את צורת הא' רק היה מראה בידו באויר את צורת הא' וזה קצת 'קילף את החלודה' שבמח, כי תורה לומדים בעמל ורק בעמל.

קשה לדבר, נקוה שהצלחנו להעביר מקצת דמקצת מהדברים שראינו אצלו בכל יום ויום ממש, את עמל התורה הנורא יחד עם הרגשת האחריות שחש כלפי כל תלמיד ותלמיד וכל ישיבה וישיבה שתלך בדרך הנכונה. אי אפשר לשכוח איך שלפני עשרים שנה בחנוכת הבית של ישיבת חברון המפוארה בגבעת מרדכי הרגיש שיש איזה חשש מחלוקת ח"ו ועמד וזעק מנהמת לבו הקמתם מקום תורה גדול כל כך תשמרו עליו, כי על אף שהרגיש אחריות באופן כללי לכל הדור מ"מ כלפי הישיבות חש באחריות אישית לכל ישיבה בכל מקום שהיא, הן בארץ ישראל והן בחוצה לארץ. והיה הדבר לפלא איך שזכר וידע כל פרט ופרט במה שהיה נוגע לישיבות, סיפר לי המנהל של ישיבת תורה ודעת בארצות הברית שלאחר פטירת הראש ישיבה דשם הגאון ר' ראובן פיינ זצ"ל בא אליו להתייעץ את מי לקחת לממלא מקומו ויצא בהתפעלות איך שמנה באזניו את שמות כל ראשי הישיבות באמריקה והגדיר כל אחד לפי מדתו דברים שאפילו הוא שחי כאמריקה והיה מעורה בעניני הישיבות שם לא היה לו מושג בזה. איך אנו מבינים סיפור כזה – אפשר להסביר זאת בכך שהיה זה כשרון נפלא או זיכרון מיוחד, אבל האמת שאין צריך להגיע לזה אלא משום שעולם התורה היה אצלו במצב של 'כתבם על לוח לבך' א"כ ממילא זוכרים את כל הפרטים הנוגעים לזה.

הנחת רוח הגדולה ביותר בשבילי, וזו גם תהיה התועלת הגדולה ביותר בשבילנו ללמוד בעמל וביגיעת התורה במסירות נפש לתורה ומסירות נפש לתלמידים לחזקם ולקרנם במסירות נפש. על כל חשש קל של פגיעה בבין אדם לחברו ח"ו, והיה זה מפליא מה שראינו אצל הראש ישיבה זצ"ל איך אותו אדם שהיה כצור ברזל בכל מה שנגע לעיקרי הדת כשהיו הדברים נוגעים לבין אדם לחברו

היתה אצלו זהירות עד קצה האחרון, והדברים ידועים. זו החובה שלנו כעת וזו גם הזכות שלנו ללמוד כעת מקצת דרכיו כמבואר בספרים שימי השבעה מסוגלים לזכות בהם במעלות הצדיק, ולוואי שנזכה לזה ובלע המות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

תורת אמת מתוך התבוננות ורגש אחריות

מורי ורבותי כמה אימתא דציבורא יש לדבר כאן בפני קהל גדול וקדוש כזה ובפרט כשידוע ענין "אחים בהספדאי דהתם קאימנא", שהנפטר אומר תחממו ותעוררו בהספד שלי כיון שאני אהיה שם, א"כ כמה פחד ואימה צריך להיות - ויש - כשמספידים את מרן ראש הישיבה זצוק"ל, והוא עומד כאן ושומע אם אומרים מה שהיה רוצה שיאמרו בהספדו.

וודאי שאם הספד פירושו להזכיר את מעלות הנפטר, מבין כל אחד ואחד שזה לא שייך, כי אלו השגות יש לנו בגדול ששיך לכמה דורות לפנינו שראינו עוד בחיי חיותו כמה שהיינו רחוקים מלהבין אפילו קצות דרכיו, וכ"ש להבין את הנהגותיו שהיו בעינינו לכה"פ שלא כטבע האדם כלל וכלל, ע"כ יוצא שלא שייך לשבח ולאמר את מעלותיו של הנפטר וכל ההיתר שלנו להספיד הוא מכח ההכרח שלנו להתעורר ולשים אל ליבנו את האבידה הגדולה והנוראה, כדי שנזכה במקצת להמשיך את דרכו הגדולה שהנחיל לנו ולידבק בה, כי ודאי ואין שום צל של ספק שזה מה שהוא דורש מאיתנו עכשיו.

ראינו אצל מרן רה"י את העמל ומסה"נ להבין כל קוצו של יו"ד בתורה, באהבה וביגיעה למעלה מכוחות הנפש, והשמחה הגדולה שהיתה לו כשזכה לאיזשהוא תוספת הסבר בסוגיא, ואת כל זה ראינו בעינינו, מידי פעם אמר שאינו ישן כמה וכמה לילות בגלל קושיא מסוימת, ומפורסמים הם הפחד והאימה שהיה לפני שהיה עולה לומר שיעור, הרי כל זה ראינו בעינינו ממוצ"ש ואפילו קצת קודם היה קשה לדבר איתו, "באלט איז דינסטיג" (עוד מעט יום שלישי) וצריך להגיד שיעור כללי, וביום שלישי עצמו היה נורא לראות אותו שקוע עד כלות הנפש בהכנה להגיד השיעור, ללבן מחדש את הסוגיא אפילו שחלק גדול מהשיעורים נאמרו וחלקם נדפסו, מ"מ למד וליבן מחדש את הסוגיא.

שאל אותו פעם משהו, מה העמל הגדול, הרי עפ"י רוב ראש הישיבה אומר ממילא דברים שנתפרסמו בספר ונאמרו כבר, ענה לו מרן רה"י יסוד גדול: תורה והרבצת תורה אינם מפי ספרים, אלא איש מפי איש, הרב מלבן את הדברים ו"חיי" את הבנתו בסוגיא, וכך מחדיר זאת לליבו של התלמיד. ואם אגיד דברים מהעבר, רק כאילו אני זוכר ומצטט את מה שכתוב ב'אבי עזרי', אז היכן כאן מסירת התורה לתלמידים כך שירגישו איך שהרב ליבן עתה את הגמרא והגיע להבנתו בסוגיא? אם אני מצטט מ"ספר אבי עזרי", אזי צריך לצטט קודם ספרים שקדמו ל"אבי עזרי". אלא ששיעור

משמעותו אחרת לגמרי, שאני אומר דברי עצמי משום שאני עכשיו "חי אותם", וזוהי דרך מסירת התורה!

עוד נקודה שראינו ברבינו, שהכל נעשה אצלו מתוך אמת פנימית מוצקה, שכל אחד יודע שהיה מוכן למסור את הנפש עליה, וכפי שהתבטא כמה פעמים, שאפילו אם יהרגו אותו, מ"מ יעשה מה שחושב. נגד אמת פנימית כזו א"א לעמוד. וכפי שרואים בתשובת "בית אפרים" לאחר שמכנהו בתוארים מופלגים וכתב גט, שלדעת הבית אפרים גט כזה היה בטל מן התורה, והוא התווכח עמו, ואמר לו הבית אפרים, שבכח האמת שלו הוא יכניע את כל המתנגדים אליו, כי כשרואים אדם שפיו ולבו שוין, והאמת מדברת מתוך גרונו - זהו שובר אויבים ומכניע זדים.

ואם עוסקים בתורה לשמה ואם מרגישים שהתורה היא היהלום, מפחדים מכל פגם קטן, מפחדים גם מכל שליטה שתהיה על בני התורה, על ידי כאלה שאינם יורדים לעומק דרכה של תורה, שאינם יכולים אפילו להבין את עומק הדברים, כמו שבשעתו בכמה דברים שהתריע לא הבינו מה כל כך נורא, אבל הוא ראה את הסוף, והיו כמה דברים שאני מנוע מלהגיד שחשבו שיתקנו ע"י זה את הדור והוא ראה בזה סכנה, כי לבני תורה זה יזיק, לא כך לומדים תורה.

וכך גם כשעלו יוזמות של גמרות מבוארות למיניהן, אמר כי יש לדבוק בגמרא ה"ישנה", כי גמרא לומדים עם גליון הש"ס לרעק"א מצד זה ורבינו חננאל מצד זה, תוס' פה ורש"י פה - כך צריך ללמוד וכך גדלים בגמרא שלמדו רבותינו ואבותינו, אבל בגמרא חדשה ושונה א"א לגדול.

וכל מה שעשה במאבקיו ומערכותיו והדברים שיצא נגדם, הכל היה מתוך הרגשה של "אמור לחכמה אחותי את", וכשחיים כך אז חרדים ודואגים כי נוגעים ב"אחות החולה". וכך כל פעולותיו נבעו מתוך אהבת תורה ואהבה לבני תורה - זה היה המניע לכל מעשיו בענייני ציבור, שכל מה שצריכים בני התורה יהיה להם באופן עצמאי שלא יזדקקו לשולחן אחרים, לשמור על שבט לוי בטהרתו - כל זאת ראינו ושמענו מפיו דברים מפורשים.

פעם שמעתי ממנו הגדרה על עצמו וממנה הבנתי קצת את מה שחז"ל אומרים "לא שררה אני נותן לכם, אלא עבדות". בתקופה שהיה נראה שמשנה את עתו לפעמים אמר לי רבינו: דע לך כי זוהי "סתירת זקנים בנין". וכי אני רשאי להיות "עומד על דעתי", בלי לבחון זאת שוב ושוב. אם הייתי סוחר שמדבר על ממונו יכלתי להרשות לעצמי שיקולי "יוקרה" הואיל ואתמול אמרתי כך אף היום אומר כך ולא אחזור בי - כדי שלא אפסיד את המוניטין שלי. אבל מדובר כאן בשמירת התורה, בדאגה לעולם התורה, ואני חושב עשרים וארבע שעות מה טוב לבני תורה, ויום אחד אני חושב שכך טוב ולמחרת אני חושב שיש פה נקודה של סכנה - וכי מותר לי שלא לחזור בי, וכי רשאי אני לעמוד על דעתי כשחוששני שמא עלי לשנותה. זוהי סתירת זקנים בנין!

וממה נבע כל זאת - מעמל התורה עד כלות הכוחות והחוששים. לא רק בכמות, בפעמים שחזר וכמה זמן שלמד, ראינו אצל רבינו הגדול עמל התורה בלי סוף, לרדת לשורש הדברים ולחפש מה כתוב כאן. לא לחפש קושיות ותירוצים. וכותב את זה בהקדמה לאבי עזרי כמה פעמים שלמד רק כדי לדעת מה כוונת הרמב"ם וביאור הסוגיא, וכל זמן שלא היה ברור לו כוונת הרמב"ם וביאור הסוגיא, לא חסך עמל וטורח, עד שהיה ברור לו שעמד על כוונת הדברים. וזה היה עמל ללא שיעור, אם זה יום, או יומיים. ולא הסתפק אם אחרי יום מצא ש"המנחת חינוך שואל את זה" או ספר אחר כבר דן בזה, שהרי הרגיש שעליו עצמו מוטל להבין את עומק כוונת ושורש הדברים שנאמרו פה. עמל ללא שיעור, לרדת לאמיתותן של דברים. ולא לחפש הסברים שהם מחוץ לגמרא, לא להשתמש

לשם כך בהסברים שכלתניים, שלא יצא מקורם מעומק דברי הגמרא, ומעומק דברי הראשונים והרמב"ם. ואם זה לא מובן במושכל ראשון, אין זאת סיבה שלא לנסות ולהבין אותם. וכשהעמל הוא בצורה כזאת, יורדים תמיד לעומק הדברים ולשרשי הדברים.

דומני שהחכמה הנפלאה שראינו בהנהגת הציבור ובכל מה שהגיע לפניו גם נבעה מכך שעמל בכל כוחו להגיע לשורש הדברים, ולא להתבונן על הדברים על פי השקפה ראשונית ושיטתית. תמיד ירד לשורש הדברים, מה עיקר הדברים ושורש הבעיה שעומדת לפנינו.

אביא רק דוגמא אחת. הפסק של הממזרים שיצא נגדו בכל כוחו. היו שהסתבכו בראיה מהירושלמי שהביא אותו רב פוחז, האם היא ראייה או לא. הוא אפילו לא התעניין מה ההוא כתב בקונטרס שהוציא לאור להצדיק את היתר הממזרים, אלא ירד לשורש הדברים ושאל: בואו נחשוב, מדוע בעצם הוא התיר אותם, מה מניע אותו? והתשובה – הלה התיר אותם, כי על ידי כך יתן לו ה' מערך שלטון בתור רב ראשי. ואם כך, אם זה ה"הלך-ילך", הרי שזו לא רק הוראה פסולה אלא דרך גישה שתביא לאבדון, זו שריפת התורה. הרקע של היתר מתוך רצון להשיג משהו, הוא היפך התורה. לא יכול להיות שההיתר יש לו רגליים. כשאדם מחפש בתורה להפיק את האינטרסים שלו עלול להגיע לטרפות הכי גדולות.

וכן כשעלתה שאלה, בנדון הסכם שלום שעשה השמאל, לא בחן את הפרטים אלא קודם חשב: לשם מה הם הביאו להסכם הזה. ואז התבונן בעומק הדברים כי הסכם שלום לדידהו זו אחת מהדרכים להתבולל בין העמים מסביב. לא הפחד משפיכות דמים, לא הרצון שיהיה שקט בטחוני, אלא שיהיה "כל העמים בית ישראל", וממילא ודאי שכל התוצאות יהיו בהתאם לשורש הזה, ואי אפשר לסמוך על זה.

תמיד ירד לשורש הדברים. מדוע פלוני עשה כך וכך, מה הביאו לזה – והתייחס בהתאם. לא למעטה החיצוני, אלא לתוך ולמהות. כי כשהנקודה הפנימית היא היפך התורה, נגד התורה, לא יכולות להיות תוצאות נכונות.

עוד נקודה מהותית שהנחיל בכל ישותו, הוא רגש האחריות. כל דבר שתחת אחריות, זה עד הסוף. אם אני בשיבה זה עד הסוף, לחשוב ללא הרף מה אפשר לעזור לבחור הזה והזה, וראינו אחר כך את החכמה הנפלאה של כל העצות שנתן. וכך בכל ענייני הכלל, אם בקשוהו להיות בחינוך העצמאי, הוא הרגיש שמינו אותו ל"שומר" והוא אחראי על זה בכל כוחו. מתחושת רגש אחריות זה נבעה מסירותו האינסופית, שאין בה מקום לחולשה נפשית או גופנית להסתלק מהעול, כיון שאינני יכול להפקיר את הפקדון. וכך בכל ענייני הכלל.

מורי ורבותי, אם מותר לי לחשוב על ה'התם קאימנא', מה היה דורש שנאמר עכשיו – ודאי שהיה דורש שנמשיך ללכת בדרכו. זכורני שלפני שנים רבות רצה לצאת נגד ענין שהיה בעיניו חמור מאוד, והיה בזה חשש מתגובת הרבה אנשים שהדבר לא ישא חן עיניהם בלשון המעטה, ובאמת הם שלחו להודיע שהם כבר "משחזים את הסכינים", כלשונם. נסענו אליו כמה מהתלמידים להתחנן אליו שלא כדאי שייצא לבדו נגדם, אלא יצרף עמו עוד רבנים, ואמר לנו: 'מה אני יכול לעשות, הרי ההוא מכניס כל מיני השקפות לאומיות וצריך לעצור את זה'. מכל מקום, בענותנותו קיבל את דברינו, אבל כשהגיע המכתב שביקש להדפיס, וברגע האחרון החליט שלא לפרסמו, אמר לנו: "תשאירו את זה ואחרי פטירתי תפרסמו את זה". כששמענו זאת התחרטנו למה עצרנו בעדו. מ"מ כך ראינו מדבריו שפעל ועשה או התריע ברבים או בחדרו אמר תמיד שעושה את זה כדי שאף "אחרי המאה ועשרים" יידעו דעתו וימשיכו בדרך זו לשמור על מה שהנחיל ע"פ מה שקיבל מרבותיו.

הוא אמר על הדורות הקודמים לו, ובודאי שיכולים אנו לומר עליו, שהוא היה האחרון שנפטר ובפטירתו השאיר אותנו באפילה. גזע ישישים עליה מבבל. וככל שאנו מספידים, עלינו לדעת, שבכל מקרה לא נגענו אפילו באפס קצהו. יש ירושלמי במסכת שבת שאומר שכל מה שזכינו מרבינו הקדוש הוא רק לראות אצבעו. ואם נחשוב שלפחות מדובר באצבע היד, בא הראב"ד בתורת כהנים ריש פרשת תזריע ומפרש, שראינו רק את אצבע הרגל של רבי המבצבצת מתוך סנדלו, וז"ל 'לקריקה מנעל, ובירושלמי מסכת שבת רבי יוחנן וריש לקיש אמרי אלא בגין חזינא לאצבעתיה דרבי מגו לקריקה דיליה פי' אצבע רגלו מתוך מנעלו'... עד כדי כך אין לנו השגה!

גם אם מדרגתו רחוקה מהשגתנו ומצבנו, מ"מ ודאי שחובתנו להתחזק וללכת בדרכיו, לדעת שבכל מצב ומצב אין דבר יותר חשוב מלהקים תורה, להקים ישיבות. תמיד כשעסק בכל הדברים זאת היתה הנקודה היסודית שעורר כי רק בה יש לכלל ישראל זכות קיום. ראשית כל לדעת שבכל מקום ומקום לפעול לחיזוק התורה, תורה ורק תורה, זה הבסיס וזה היסוד שעליו אפשר לבנות. תורה ורק תורה, עם מסירות נפש ויראת שמים, אז יש זכות קיום. נלמד ממנו גם להתבונן היטב בכל דבר, וכן שכל אחד צריך להרגיש את רגש האחריות, ואחר כך יש סייעתא דשמיא.

ואם נרגיש שגם אותנו מינה לשומרים, כי כה עמל ודאג שישארו שומרי הגחלת כדי שימשיכו לשמור על הגחלת, נעמול בתורה כפי שלימד, נרגיש רגש אחריות עד מסירות נפש, ודאי שזה יהיה נחת רוח לזכרו, ויהי מליץ טוב בעדנו כמו שהבטיח, ונזכה לתחית המתים במהרה בימינו, אמן.

קנין התורה ע"י שקיעות וקבלה מרב

נתבקשתי על ידי ראש הישיבה והרבנים לדבר דברי התעוררות במלאת השנה לפטירתו של מרן ראש הישיבה זצ"ל, האמת היא ותאמינו לי שזה מהעבודות הקשות שבמקדש, אנו לא נמצאים בתוך השבעה ולא בתוך השלושים וזה לא הזמן על פי דין לבכות ולהספיד את האבידה שאבדה לנו, בשביל הבכי והמספד ישנם את השבעה והשלושים והיו באמת הרבה הספדים שכולם ביטאו לפי דרכם את האבידה הגדולה כפי שכל אחד הרגיש, אבל כעת כשאנו נמצאים לאחר שנה מהסתלקותו המטרה היא להתעורר במה שאנו יכולים ללמוד מדרכיו בכדי שאנו נוכל להמשיך בדרכו.

מובא בתשובות הגאונים שרב היו לו עשרה דברי חסידות, ובפטירתו חילקו תלמידיו את הנהגותיו ביניהם, וכל אחד קיבל על עצמו הנהגה מסוימת, דהיינו שגם כאשר היה מדובר על תלמידיו של רב שהיו מראשוני האמוראים ג"כ לא מצאו אחד מהם שיוכל ליטול על עצמו את כל הנהגות של רב. אם נרצה לקבל מושג על הנהגותיו של רב הרי שמובא שם בתשובות הגאונים שהיתה לו הנהגה שלא היה מביט מחוץ לד' אמותיו, ותלמידו רב ששת נטל על עצמו את הנהגה זו וכאשר ראה שהדבר קשה עליו וסימא את עצמו. זו אחת מהנהגות החסידות של רב. למדנו מזה [גם בלא להשוות כלל לא את רבינו ולא את התלמידים לאמוראים הקדושים] את המרחק הגדול שיש בכל דור בין הרב לתלמידיו, שאפי' את אחת מהנהגותיו של רב היה קשה על תלמידיו לקיים.

אצל מרן רה"י הדבר מורגש כ"כ עד כמה שאנו רחוקים מהגדלות שלו, בטוחני שהדור הצעיר שלא היו קרובים אליו כ"כ חושבים על מרבית הסיפורים שמספרים עליו שזוהי גזומא, הן כשמדברים על עמל התורה שלו, מה שהיה עד כלות הכוחות ממש, בכל העמקות עם כל החושים הגופניים והשכליים, הכל היה משועבד לתורה ולעמלה, בין כשהיה מדובר על לימוד סוגיא חדשה, ובין כשהיה מדובר לחזור על סוגיא שנלמדה פעמים רבות ונאמרו עליה שיעורים ונדפסו בספר, - למרות זאת העמל שהיה לפני השיעור היה בכל הכוחות כאילו זו סוגיא שלא למד אותה מעולם.

והעצב שהיה לו כאשר היתה קושיא שהטרידה אותו, והשמחה שהיתה לו כאשר זכה ליישב, היה יכול להיות שבועיים לא ישן מחמת הקושיא, עוד פעם טרח ויגע לנסות ליישב, ולא רק קושיות עצומות, היה פעם שבאתי אליו ואמר לי שהוא טרוד כבר שבועיים על קושיא ברמב"ם הלכות עבודה זרה מכח הסוגיא, פתחתי את הרמב"ם וראיתי שהכסף משנה שואל את השאלה ומתרץ, אמרתי לו שהכסף משנה עומד על כך, אמר לי מרן זצ"ל, אכן הכסף משנה מתרץ את הרמב"ם מהקושיא מד' הגמרא, אבל לי קשה למה הרמב"ם לא למד את הגמרא כמו הפשטות, דהיינו שחסר בשלימות של התירוצו, והדבר הזה הטריד אותו כמה שבועות.

וכך העמל של התורה שהיה במשך עשרות שנים, ובכל המצבים, ידוע מה שהוא עצמו כתב (בהקדמה לאבי עזרי) שבכל השנים לא היה לו כלום מהעוה"ז, כבר בימי בחורותיו היה רחוק מהבית ולא היה מה לאכול וללבוש, ודווקא בתקופות האלו הוא למד ולמד. והדברים האלו נראים רחוקים שני דורות ושלושה דורות מאיתנו.

אמנם הדבר הזה לא מונע מאיתנו לנסות לכה"פ כפי ערכינו להידבק בדבריו, כפי שרואים אנו אצל האמוראים שכל אחד נטל על עצמו מה שיכל לקיים מהנהגותיו של רב. והעיקר הוא בעמל

התורה, עמל התורה לא נמדד במספר השעות שלומדים, וודאי שגם זה חשוב אבל העיקר הוא עד כמה אדם מוסר את כל חושיו לתורה ומעמיק בכל הריכוז בסוגיא, הדבר ידוע שההספק שניתן להספיק בחצי שעה של לימוד מעמיק בריכוז גדול הוא יותר מלימוד של עשר שעות עם הפסקים. וכך זוכים לחדש חידושים ומערכות. כשהביאו לו בסוף ימיו את ארבעת הכרכים של האבי עזרי אמר שהוא מתפלא על עצמו מתי הספיק ללמוד ולחדש כ"כ הרבה, וכל זה היה מכח העמל העצום שעמל ויגע בכל הכוחות. וודאי שזה מהדברים העיקריים שיש לנו ללמוד מדרכיו, מה נקרא עמל התורה, מהי צורת הלימוד, החזרה – פעם אמר שכל מסכת שלמד, ובפרט מסכת שמסר עליה שיעורים חזר עליה יותר ממאתיים פעם, והסביר שהיה לו סדר בזה את הארבעים פעמים הראשונות היה חוזר בצורה מסוימת ואח"כ במאה פעמים היה חוזר לפעמים עם הראשונים ולפעמים בלי הראשונים, וכך יותר ממאתיים פעם חזר על כל מסכת. פעם הוא אמר כיצד זה שהתבטל כל מה שהיה בזמנינו החשיבות של חזרה, כ"כ נשכח היום כל זה, היום צריכים לשכנע בחזרה לחזור פעם אחת על הסוגיא, ואם בחזרה חוזר ארבע פעמים אזי הוא מרגיש שעשה מעל ומעבר, וזאת בשעה שבדור הקודם ידעו שארבע פעמים זה רק בשביל הלימוד לפני שמתחילים ללמוד את הסוגיא. זה נקרא ללמוד – לחזור ולחזור עד כדי כך שהוא חזר על כל דבר מאתיים פעם. וזה ג"כ מראה על חביבות התורה, לולי חביבות עצומה לתורה לא שייך לחזור כ"כ הרבה פעמים. ואם אנו לא חוזרים מאתיים פעם לכה"פ לחזור כפי שאפשר, וצריך לדעת שבלי חזרה הרי שאין זה ששוכחים את הסוגיא אלא שעדיין לא הבינו את הסוגיא בבירות כנדרש.

עמל התורה פירושו שהקושיא צריכה להטריד את החושים של האדם, לא רק ליהנות מקושיא, אלא שהקושיא תכאיב ללומד, כאשר הקושיא מטרידה אזי יש סייעתא דשמיא להגיע לתירוץ, ולעומת זאת כאשר הקושיא לא מטרידה ולא גוזלת את מנוחת הנפש לא שייך שיהיה סייעתא שמיא להגיע לתירוץ, היסוד הוא שהקושיא טטריד את האדם, איך יתכן שקשה כך וכך, וכאשר מוטרדים מהקושיא עמלים ומנסים עוד פעם ועוד פעם בדרך הזאת ובדרך אחרת עד שמגיעים לתירוץ.

עמל התורה פירושו להיות שקוע בכל המצבים, ובכל המצבים היינו אפי' במצבי רעב שאין לחם לאכול, מצבים של רדיפות וגזירות, כאשר היו רדיפות מצד היבסצקים שהיו צריכים להתחבא בעלית הגג, בלא אוכל ובלא בגדים ולמדו ולמדו. מרן זצ"ל היה מספר שכאשר עלו היבסצקים לשלטון, והיו אלו יהודים שהעבודה שלהם היתה לעשות צחוק מהתורה והמצוות, ובאחד הימים תפסו את הגרא"ז יחד עם הגבאי שלו והזמינוהו למשפט, השופט שם שהיה יהודי קל שבקלים רצה לעשות צחוק ואמר להם: נו, מה למדתם אמר אביי אמר רבא, אמר לו הגבאי של הגרא"ז, תמשיך הלאה מה אביי אמר.. וזה היה המצב, שברדיפות כאלו שלא נתנו ללמוד היו מתחבאים בעליית הגג ולומדים, וכמו"כ אח"כ כשכל הטיירות של הציבור, והיה זה ממש פלא כיצד הספיק להתעסק בכל כך הרבה מענייני הציבור והיחיד, וכמו שכולם יכולים לספר כיצד דאג להם ביחס אבהי, כאילו אין לו בעולמו רק את צערם, ויחד עם זה תמיד היה שקוע בלימוד בלא הפסק.

וודאי שזה הדבר הראשון שאנו צריכים לכה"פ לנסות, כשיודעים את המושגים, ולא לנצל כל חולשה שהיא להיפטר מהלימוד, אם האוכל לא כ"כ טוב אם לא הצליחו לישון בלילה, וכל מיני מפריעים מדומים ושאינם מדומים כבר מתרצים בכך את מה שלא לומדים, זה לא נקרא עמל בתורה, אדם צריך להיות במצב ששום דבר לא יבטל אותו מהתורה, לא הבזיונות הגדולים ולא הקשיים העצומים, יהיו ככל שיהיו. אצל ראש הישיבה ראינו כיצד שעם כל הקשיים שהיו לו ועם כל הצרות הנוראות, מי שידע אילו צרות שהיו לו, יצא לי לומר לו פעם שרה"י לא טעם מעולם טעם בעוה"ז, אמר לי כמה שאתה יודע זה פי כמה וכמה, לא היה לו שום דבר מהנאות עולם הזה. אמנם כאשר

אדם דבוק בתורה, ויודע מהי החשיבות של התורה ויש לו אהבת תורה בזה הוא מתגבר על כל הקשיים שישנם, גם על הקשיים האמיתיים שנראה שבאמת א"א ללמוד במצבים כאלו, אדם שדבוק בתורה יכול ללמוד בכל המצבים בלא יוצא מן הכלל.

כפי שאמרנו, המושגים האלה הולכים ונשכחים בצורה נוראה, מהו עמל התורה, מהי צורת הלימוד, ללמוד ולחזור, וצריך להיזכר ולשמוע מפי רבותינו מהי הצורה האמיתית, לדעת שעמל התורה פירושו בלי שום גבולות, ובלי הפרעות.

גם כן ניתן ללמוד ממרן זצוק"ל לאלו דרגות ניתן להגיע מלימוד התורה, רה"י בסוף ימיו זכה להנהיג את הדור בענייני הכלל והפרט, בצורת הנהגה שלא היה כמותה רבות בשנים, אבל כל זה הגיע אחרי שישים שנה שלא היה לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. אנו זכינו להכיר את רה"י לפני שנכנס להנהגה של הציבור, וראינו שאין לו בעולמו כלום רק ד' אמות של הלכה. היינו מתלחשים בינינו לבין עצמינו שנדמה שאינו יודע מאיזה צד מחזיקים את העיתון.. כך זה היה נראה.. כפשוטו היה מנותק לגמרי מכל ענייני עולם הזה. ואח"כ נכנס לעסקי הציבור, ובפקחות והיקף של כל העניינים, בהבנה עצומה, והיה זה פלא גדול כיצד זה יתכן, אלא שבזכות עסק התורה הגדול כל השנים אזי זוכים לכל זה, וכדברי המשנה באבות כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ונותנים לו עצה ותושיה.

ומי שחפץ לגדול בתורה, צריך לדעת שהדרך היחידה היא אך ורק ע"י עמל התורה והשקיעות בתורה, וכל שאר הדברים זה בגדר זוכה לדברים הרבה.

עוד נקודה ראינו אצלו, ויש לנו ללמוד מכך, עד כמה היתה הדביקות שלו ברכותיו, וקשה לתאר את זה, תמיד עמדה לנגדו דמותו של החפץ חיים, שזכה להיכנס אליו פעמים רבות, וכמו"כ עמדה לפניו דמותם של מרן הגאון רבי איסר זלמן ומרן הרב מבריסק והחזו"א, ולא יאומן כי יסופר עד כמה שבחיי רבותיו היה דבוק בהם, ועל כל צעד וצעד היה מתייעץ עמם לשמוע את דעתם. כך גם בסוגיות שעסק בהם, לאחר שהיה עמל כמה לילות ליישב קושיא מסוימת, וראינו את העמל העצום שלו, היה נוסע לירושלים (ובאותם הזמנים הנסיעה היתה אורכת כשלוש שעות כל צד) למרן הרב מבריסק לשמוע ישוב על הקושיא, ולאחמ"כ היה חוזר בשמחה שקיבל את התשובה, והיה אומר שגם כאשר לא נתיישרה הקושיא היה מאושר לשמוע שהקושיא הינה קושיא אמיתית.

זכורני שמסר שיעור במסכת ב"ב בסוגיא דאילן העומד על המיצר, ולמסקנת הגמ' העמידו בדמפסק צונמא, וכך השורשים אינם יונקים משני הצדדים, והרמב"ם מביא את הסוגיא, ולא מביא את המסקנא שמדובר בהפסק צונמא, ומסר ע"כ שיעור שלם, ואחר השיעור סיפר שכבר בהיותו בחו"ל הוקשה לו הר"מ הזה, ולא ראה לאחד מהנושאי כלים שעמד על כך וחשב שאולי טעה בהבנת הרמב"ם, עד שנזכר שבתקופה מסוימת למד אצל הגרא"ז בחר בשם קפלן שהיה לו כשרון מיוחד שכאשר בחר היה אומר בחתונתו שטיקל תורה היה חוזר על כל השטיקל תורה בחרוים, ונזכר שבאחד מהחתונות החרוז האחרון היה 'קאן נישט פארשטיין אוו האה דער רמב"ם איבער גילאסט די שטיין'.. (כיצד ניתן להבין היכן הרמב"ם הניח את האבן..), ומסתבר שהשטיקל תורה של החתן היה ע"כ, וכך נחה דעתו שראה שמישהו עמד על כך.

הדביקות שלו ברכותיו היתה בלי שיעור ומידה, תמיד הלך לקבל מהם עוד ועוד, לאחר שהכיר את הגרא"ז והחזו"א, היה הולך תמיד בלא הפסק לדון ולהתייעץ לפנייהם, וכמו"כ ממרן הגרי"ז. יודעני עובדא שהיתה בשנת תש"ז כאשר הסתלק ראש הישיבה ביישיבת תורה ודעת ושלחו משם להזמין להיות אצלם ראש ישיבה, והיו שיקולים לכאן ולכאן, והלך השליח מיישיבת תורה ודעת

למרן הרב מבריסק, לבקש ממנו עיצה כיצד לשכנע את מרן זצוק"ל לקבל על עצמו את המישרה, אמר לו הרב מבריסק שהדבר ברור שא"א לתת לו לצאת לחו"ל הלא צריכים אותו כאן בארץ ישראל, והוסיף לומר לשליח שהרי הרב שך לא יעשה שום דבר בלא לשאול אותי ואני הרי לא יתן לו ללכת, וממילא אין מה לנסות לטרוח בדבר. היה פשוט שלא יעשה זאת בלא לשאול את רבותיו. וכך על כל צעד ושעל בזמן שרבותיו היו חיים היה מתייעץ עמם, והמדובר הוא אף על דברים שכיום אין אדם ששואל עליהם, למרות שכיום אנו בדור ששואלים על הרבה דברים, על דברים כאלו אין מי ששואל, ומרן זצ"ל על כל דבר היה שואל את רבותיו.

וכך גם אחר פטירת רבותיו, תמיד כששאלוהו היה משיב מתוך מה שראה אצל רבותיו, אם זה הח"ח ואם שאר רבותיו. היה פעם שבקשו ממנו שיבקש מאחד מראשי הישיבות שיקבל בחור מסוים לאחר שאותו ראש ישיבה סירב, ואמר שהחזו"א לא היה עושה זאת, וכך הרב מבריסק וכו', אבל הגרא"ז היה עושה זאת, והפעם אנהג כמו הגרא"ז. כך בכל דבר היה שוקל איך רבותיו היו נוהגים בדבר.

ובסופו של דבר ראינו שמי כמוהו מורה, לאחר שלא נשאר מאותו דור שקדם לו נטל על עצמו את כל ההכרעות, וההכרעות הקשות ביותר שהיו נוגעות לכלל ישראל. אבל כל זמן שהיו רבותיו בחיים היה מתבטל לגמרי אליהם, וקשה לתאר זאת עד כמה שהיתה ההתבטלות שלו. וכך היא דרך העליה - אך ורק בדרך של מסורת התורה, וזה היה אחד מהיסודות החשובים שהנחיל לנו, וכפי שהזכרנו מקודם כלפי השיעורים, אבל אי"ז רק בכך - מסורת התורה אינה מפי ספרים, מסורת התורה והנהגת התורה אינה אלא ע"י קבלה מפי רבותיו ורק מפי רבותיו. לא שייך בדרך אחרת, גם אדם שיהיה בקי בספרים ותולדות של גדולי הדורות, (ובלא לדבר עד כמה שהספרים הללו אינם מדויקים), לא זו הדרך, הדרך היא שכל זמן שאפשר שואלים את הרב, ומקיימים את דבריו גם כאשר לא מבינים, וגם כאשר נדמה שזה לא נכון. כך עולים, אדם שבצעירותו מקבל את המרות של רבותיו, ויודע שהדרך היא אך ורק ע"י קבלה מרב, בזה זוכים אח"כ לגדול, ולזכות ללמד לאחרים.

מהתבוננות בפרשיות שאנו קוראים תקופה זו אנו למדים שכל זמן שהיה אברהם אבינו חי אין התייחסות מיוחדת ליצחק בפני עצמו, כל היחס אליו הוא כבנו של אברהם, וכך גם אצל יעקב אבינו בחיי יצחק אביו. ואף שאין לנו היכולת לדבר על האבות הקדושים יש לנו ללמוד את הדבר הזה - הכל הוא בקבלה, וכך ראינו אצל מרן זצ"ל. ואף לאחר פטירת רבותיו תמיד היה שולח לשאול את מרן הסטייפלער, אף שלא היה אצלו בגדר תלמיד, מכ"מ כיון שישנו אדם שיש לו דעת תורה צריך להתיעץ עמו, אולם כאשר נוכח לראות שנותר לבדו ממש עשה הכל על דעתו. וזה דבר שכולנו יכולים ללמוד, אנו נמצאים בדור שהצעירים אינם נשמעים לרבותיהם, מרן זצ"ל היה מספר שהנתיבות המשפט והגרעק"א הלכו בדרכם, וראו שני בחורים צעירים יושבים על ספסל ולא קמו לפניהם, אמר אחד מהם הנה עיקבתא דמשיחא - חוצפא יסגא, השיב לו, זה לא עיקבתא דמשיחא, בעיקבתא דמשיחא אנחנו נישב על הספסל וכשהצעירים יעברו ואנו לא נקום בפניהם יאמרו הצעירים הנה דור עיקבתא דמשיחא... כך היה מספר. ובדורנו ניתן להבין זאת. הדבר הזה שרואים בני אדם שאינם מבטלים את דעתם לרבותיהם, וכאשר אינם מבינים את דבריהם הרי שדברי רבותיהם אצלם כמאן דליתא. זה אחד מהסממנים של עיקבתא דמשיחא.

ואנו מחויבים ללמוד את הדבר הזה, לדעת שיש לנו גדולי תורה, יש לנו את מי לשאול יש לנו עם מי להתיעץ, יש לנו ממי ללמוד, ממי לקבל דרך בלימוד, זאת היא הדרך הנכונה, לקבל מרבותינו. ומתוך זה הגענו למצבינו עתה, יכולים לשמוע את מרן ראש הישיבה מדבר וזועק חמס על הכמות המועטה שלומדים, וחושבים שאנו לומדים יותר בעמקות מהם, וכיום מקובל לומר זאת, לא מוכנים

לקבל את דעת הגדולים. וזו דוגמא אחת מיני רבות. וישנם שעושים שטיקלאך תורה ואומרים שאנו בקטנותינו לא יכולים ללמוד בהספק גדול יותר כמותם, ולמרות שרבותינו אומרים לנו ללמוד יותר, עונים על כך שרבותינו אינם מבינים בקטנות שלנו. הצד השווה הוא שאומרים שרבותינו אינם מבינים.

וצריך לדעת שהדרך היחידה לעליה, הן עליה בתורה הן בהנהגה, בכל דבר צריך לדעת כיצד להתנהג, גם בהנהגה של בן אדם לחבירו צריך דעת תורה, מתי צריך לוותר ומתי אסור לוותר, מתי הדבר תלוי בעיקרי הדת והאמונה שאסור לוותר וזוהי פשיעה לוותר, ומתי צריך לוותר וכשצריך לוותר הרי שזה עד קצה היכולת, זו תורה שלימה שצריך ללמוד אותה, ולא ניתן ללמוד אותה א"כ רואים את ההנהגה של הרב שנים רבות, רואים מתי הוא וויתר ומתי נלחם בכל הכח, וכולי האי ואולי ניתן לקבל שמץ בהנהגה כיצד לנהוג, להיות תמיד רך לבריות זו לא הדרך ולהיפך זה ג"כ לא הדרך הנכונה, צריך לדעת את המשקל הנכון, מהו מילי דשמיא שצריך להיות עז כנמר ומתי לא, וזה דבר שזוכים לדעת רק אם רואים את הנהגת רבותינו. כל הדברים הללו הם בגדר תורה היא וללמוד אני צריך.

מורגל אני לפרש בדברי הגמרא בפ' אלו מציאות במה שאמרו שמחזירים אבידה בטביעות עין, והזכירו בגמ' את שלושת הדברים שבהם צורבא מרבנן משני ממילתייהו, וצריך להבין מדוע הוזכר דבר זה דווקא כאן. והפירוש הוא כך, מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל נשאל פעם על אדם שאינו ת"ח אך ידוע שאינו משקר אם ניתן להשיב לו אבידה בטביעות עינא, ואמר שאמת שאינה מגיעה לאדם דרך התורה הרי שא"א לדעת אם לא יתגבר עליו יצרו, רק כשהאמת מגיעה דרך התורה ניתן לדעת בוודאות שאינו משקר. וזה הפירוש בד' הגמ', שהצורה לדעת האם מה שאותו צורבא מרבנן אינו משקר זה לפי הנהגת התורה, הינה שכאשר אנו רואים שבאותם שלושה דברים משני ממילתיה הרי שידוע שהנהגתו הינה לפי התורה, ורק על אמת כזאת ניתן לסמוך. כל ההנהגה ודרכי המידות צריכים להישקל בפלס מאזני התורה, כפי שנאמר בד' חז"ל ובפוסקים, או מתוך לימוד של דרכי אבותינו, וכפי שמרן זצ"ל היה אומר שהביאור במה שאמרו חז"ל דרך ארץ קדמה לתורה היינו מה שנאמר בספר בראשית שקדם למתן תורה, שמשם אנו למדים את הנהגת האבות, ודוגמא לזה הנהגת יעקב עם עשיו כפי שאמרו חז"ל שכאשר הלכו אצל הרומאים למדו קודם לכן את הפרשה של יעקב ועשיו, וכמו"כ כאשר עומדים לפני שידוך יש ללמוד את הפרשה של אליעזר ורבקה, וכך בכל דבר.

כל הדברים הללו צריכים להיות שקולים ומדודים, ולא ניתן ללמוד אותם מתוך ספרים בעלמא בלא לראות את הנהגת הרב כיצד הוא מתנהג, וכולי האי ואולי שכאשר אנו רואים את הנהגת הרב נזכה ללמוד ממנו, ועל זה חז"ל אומרים גדולה שימושה יותר מלימודה. ואת הדבר הזה יש לנו ללמוד מרבינו זצ"ל - כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, כל הנהגה שאין לה בית אב - שאינה באה במסורת מהדורות הקודמים א"א לסמוך עליה, כל דבר צריך להיות על סמך המסורת שיש לנו מאבותינו ורבותינו. ורק הדרך ההולכת בעקבי הדורות היא שיכולה להמשיך, וע"י כך אנו יכולים לדעת שלכה"פ אנו הולכים בדרך האמיתית.

וכמדומני שכל אחד מהיושבים כאן יכול ללמוד מהדברים לפי דרכו, ללמוד מדרכו של רבינו מרן זצ"ל, ובזה יזכה כאו"א לגדול בתורה ויראת שמיים אמן.

כי הם חיינו ואורך ימינו

כפי שהזכירו האמת היא שאצל מרן רה"י זצוק"ל היו כ"כ הרבה צדדים וכל כך הרבה גוונים שעל כל אחד מהם ניתן לדבר בלא סוף, כל דבר היה בגדלות ובמסירות נפש. ונתמקד עתה באחד מהדברים שהיה זה עצם החיים של מרן זצ"ל, כל מטרתו בחייו, ועל כך מסר את נפשו - על עסק התורה.

בפרשת השבוע נאמר 'וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה' וכו', 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו' וכו'. בהקדמה לחתם סופר כותב בנו של החת"ס הגאון רבי שמעון סופר בשם אביו לבאר שהשייכות של מה שנאמר המכסה אני מאברהם לאשר יצוה את בניו וכו' היינו, כי הנה לפני אברהם אבינו היה את חנוך שעלה ונתעלה למדרגה עצומה עד שעלה בחייו השמימה, אמנם הוא היה צדיק לעצמו ולא הלך להשפיע על אחרים, בשונה מאברהם אבינו שכל מטרתו היתה להשפיע על אחרים, וכפי שהר"מ מאריך (כפ"א מהל' ע"ז) שאברהם הלך ממקום למקום ונתקבצו אליו לאלפים ולרבבות, וזו היתה כל מטרתו, להביא לידי כך שכולם ידעו את דרך ה', והנה היה ניתן לחשוב שדבר זה יפריע לאברהם בהשגות הגבוהות, ועל זה אמר הקב"ה המכסה אני מאברהם, שלא יתכן להעלים את ההשגות הגדולות מאדם כזה שכל מטרתו בחייו היא ללמד את דרך ה', וזו חיבה יתירה שזוכה אדם שכל מטרתו היא ללמד את דרך ה'.

דבר זה הוא אחד מהדברים המיוחדים שראינו אצל מרן זצוק"ל, מלבד מה שראינו אצלו את השקיעות בתורה, ועד כמה שהתורה היתה אצלו 'כי הם חיינו', וכידוע שכאשר אדם אחד אמר בפני מרן הגרב"ד שהתורה היא החמצן של החיים וכדומה לזה, עמד מרן הגרב"ד וזעק: נין! התורה היא החיים עצמם! [ובדומה לזה יש בדברי ההפלאה שמקשה על מה שחז"ל אומרים שהתורה היא סם חיים, הלא התורה היא החיים עצמם!], ואם רצינו לראות דוגמא לזה, לראות אדם שהתורה היא כל חיותו, ראינו זאת אצל מרן ראש הישיבה, וכפי שהזכירו קודם - אינה דומה שמיעה לראיה, ואף שהדברים מפורסמים היום, אנו שזכינו לראות זאת בעינינו הדבר משפיע הרבה יותר. וכמה שנתאר זאת לא נצליח, הדברים הינם כפשוטם וכמשמעם - לא היה לו בעולמו אלא תורה, באמצע הלילה ובכל שעה שהיא. ומלבד מה שזכינו להיות תלמידים אצלו, זכינו להיות גם שכנים שלו, וראינו שעד לפני כשישים שנה לא היה לא שייכות כלל לכל ענייני עוה"ז, רק ישב ועסק בתורה. כך זה היה נראה, אמרו אז בדרך הלצה שאינו יודע מאיזה צד לאחוז את העיתון.. ורק אחרי שראה כי 'אפס עצור ועזוב' נטל על עצמו את עול הנהגת הדור בשביל כלל ישראל, אבל תמיד היתה השקיעות בתורה עיקר מהותו.

כיום המושגים של שקיעות התורה נגמרים בלימוד בבין הזמנים, לימוד בבין הסדרים, אבל להיות כפשוטו עשרים וארבע שעות עוסק בתורה - כי הם חיינו ואורך ימינו, לא ניתן לראות כיום. ואצלו ראינו זאת יום יום שעה שעה, כל חייו היו רק שקיעות בתורה, ובדרגת השקיעות המיוחדת שלו. ואף בזמנים אח"כ שהיה צריך להנהיג את הציבור, תיכף שסיים מה שהיה צריך לעשות חזר ללימודו.

ידוע המעשה שהיה אצל מרן הרב מברסק, שבאחד הימים שאל את מרן זצ"ל קושיא מסוימת, ומשלא נתיישרה הקושיא חזר מרן זצ"ל לביתו (שהיה באותו הזמן בירושלים), וכמה שעות לאחר מכן בשעה מאוחרת בלילה עלה בדעתו של מרן הרב מברסק תירוץ לקושיא ושלח את אחד מבני ביתו לומר זאת למרן רה"י זצ"ל, וכשתמהו בני ביתו בפניו שמן הסתם מרן זצ"ל עלה על יצועו

השיכם שהדבר ברור שאם לא נתיישרה לו הקושיא היה ממשיך לעמול עד שיגיע לתירוך, וכשהיה מגיע לתירוך היה חוזר ומשמיע אותו בפני, ומשלא חזר הרי שבוודאי עודו טורח ועמל למצוא תירוך על הקושיא. אכן יש תוספת בדברים, שכאשר הספדנו את מרן רה"י שלח מרן הגרי"ש אלישיב איגרת וכתב בה דברי מספד בכדי שנאמר אותם בציבור, ובדבריו שם הזכיר את העובדה הזאת על מרן רה"י, דהיינו שמרן הגרי"ש ראה בסיפור זה דבר מיוחד, את גודל עמל התורה עד שא"א לישון אם אין תירוך, ומרן הגרי"ז היה בטוח בדבר הזה. וכך היה המצב שלא יכל לישון כל זמן שהיתה לו קושיא. ופעמים רבות היו באים לבית מרן זצ"ל בשעות הלילה, והרבנית היתה אומרת שמקודם כבר שכב לישון, אלא שכנראה היתה לו קושיא מסוימת וממילא עלה לישובה לחפש בספרים אולי תתיישר לו הקושיא. כך זה היה פשוט.

וראינו אצלו עד כמה שמסר את נפשו לגדל דור של תלמידי חכמים, ובאמת הדבר עלה בידו, וזכה לזאת מפני שמסר את נפשו על הדבר, הן במסירת השיעורים, והן לגדל כל תלמיד ותלמיד במסירות נפש. ואלו דברים שמי שלא ראה בעיניו לא יוכל להאמין לזה, ואינני מגזים אם אומר שהמסירות נפש שהיתה לתלמידיו היה הרבה יותר ממה שאב מתמסר לבנו. ואזכיר שני מעשים שהיו, באחד הימים היה תור ארוך של אנשים שבקשו להיכנס אצלו, ובין הממתנים היה אדם חשוב מאוד, ובא לשם אדם עם בנו וביקש להיכנס רק לרגע קט לבקש ברכה, וכאשר נכנס ישב שם שעה ארוכה, ולאחמ"כ שאלנו אותו על הענין ואמר לנו שאותו אחד אמר לו שבנו אין לו חשק ללימוד, וממילא ישבתי עם בנו ולמדתי, עד שהראיתי לו שאכן הוא יודע ללמוד ומבין בלימוד, וכך הכנסתי לו חשק בלימוד. והדבר הזה היה נחשב בעיני מרן זצ"ל יותר ממה שימתינו כל שאר האנשים, שכן היה זה בנפשו ממש.

עוד מעשה, [וסיפר לי זאת ראש הישיבה שם, - כל הדברים שאני מספר זה ממה שראיתי בעיני או ששמעתי מכלי ראשון], היה בחור שבישיבתו היה נידון אם לסלקו מהישיבה מפני שראו אצלו דברים פסולים, ובאו אצל מרן זצ"ל, וישב וחזקו שעה ארוכה בענייני אמונה, (שסבר שמהחזיון באמונה יתוקן הקלקול ממילא), ובסוף הדברים אמר לו מרן זצ"ל שיכנס אצלו אחרי פסח, והיו מסופקים אם אכן מרן זצ"ל התכוון ברצינות, ולאחר הפסח שאלו את הבחור אם אכן הלך למרן זצ"ל, וסיפר שהרב שך נסע ובא אליו לתל אביב פעמיים או שלושה פעמים, ע"י שהוציא ממנו את הכתובת וידע את מקום מגוריו. והיה זה בחור שמרן זצ"ל לא הכירו והיה אצלו רק פעם אחת. היה קשה להבין דברים אלו, אבל מי שהכיר את מרן זצ"ל ידע שכך היא הנהגתו תמיד, כאשר היה צריך לעשות דבר מה היה טורח עד שעלה בידו.

בא אליו פעם תלמיד חכם שהיה מגיד שיעור בישיבה מסוימת (והישיבה היתה קטנה ולא היתה כראוי לפי דרגתו), ואמר למרן זצ"ל שחושב לעזוב את הישיבה ולעסוק בענייני הלכה וכו', גער בו הרב שך ואמר לו תאמר שאינך רוצה להיות מרכיץ תורה, והביא לו דוגמא מאחד מהגדולים שגם כן היה במקום שלא ראוי לפי דרגתו, ומכ"מ נשאר שם בשביל להרכיץ תורה. החשיבות שהיתה בעיני מרן זצ"ל להרבצת התורה היתה גדולה מאוד. והדברים ידועים שבשיעוריו היה מוסר את הדברים ממש בגדר של כל עצמותי תאמרנה, עם כל הכוחות. וקודם השיעורים היה אומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות והודעת לבניך ולבני בניך. [ומלבד מה שראינו כולנו שהיה אומר את תפילת רבי נחוניא בן הקנה, היה מזכיר גם את זאת, וכך שמעתי ממקור מוסמך].

כידוע מרן זצ"ל היה דואג ושרוי במתח גדול מאוד לפני השיעור, וביום שלישי לא היה שייך כלל לדבר איתו, באחד מהימים היה בישיבה של מועצת גדולי התורה, והיו שם כמה מראשי הישיבות שלא קבלו את דעתו בתחילה ולבסוף קיבלו את דעתו, שאל אותו אחד ממקורוביו האם

ראש הישיבה מרוצה שקיבלו את דעתו, אמר לו מרן זצ"ל כיצד אהיה מרוצה, הלא עדיין אין לי שיעור ליום שלישי. כך היה המבט.

ודבר זה יש לנו ללמוד ממנו – מלבד השקיעות בתורה כפי שהזכרנו, ואם נספר מעשיות לא נגמור, כיצד בכל מצב שהוא, ובכל זמן שהוא, בערב שבת ובמוצאי שבת היה שקוע בתורה – יש לנו ללמוד על חשיבות מסירת התורה שבזה היתה כל חיותו.

באחד הימים ראינו שמרן זצ"ל הולך לדרכו והיה זה יום חם מאוד, לאחר שחזר שאלנו אותו להיכן הלך ואמר ששמע שנפטר יהודי מסוים שיש לו הכרת הטוב אליו, וסיפר לנו שבצעירותו היה לומד בבית המדרש, והיה רחוק מהתנור ולא יכול היה לישון מחמת הקור העז, (אמר שה'חברמנים' הצליחו להיות על יד התנור, אבל אני לא הייתי כזה.. וממילא היה לי קר), ואותו אדם הביא לו מעיל שיוכל להתכסות ולישון, וממילא יש לי הכרת הטוב אליו. וכך לאחר כשישים שנה הלך ביום חם מרחק גדול להלוויתו של אותו אדם.

נקודה נוספת היתה ניכרת אצלו מאוד, החשיבות שהיתה לו להעביר הלאה את מה שקיבל מרבותיו, ותמיד היה חוזר על כך שקיבל ממרן החזו"א וממרן הרב מבריסק וממרן הגרא"ז, ותמיד היה מזכיר אותם. באחד הימים בקשו ממנו לבקש מאחד מראשי הישיבות שיכניס בחור מסוים לשיבתו אחד שאותו ראש ישיבה סירב להכניסו, אמר מרן זצ"ל, הרב מבריסק לא היה עושה כך, וכמו"כ החזו"א, אבל הגרא"ז כן היה טורח בדבר הזה, והפעם אעשה כמרן הגרא"ז. ולא כולם יודעים עד כמה שבחיי רבותיו היה מתבטל לרבותיו כפשוטו ממש. ותמיד ידענו שכאשר היתה לו קושיא היה קם ונוסע לירושלים אל מרן הגרי"ז, והנסיעה באותם הימים היתה אורכת כשלוש שעות לכל צד, והכל בכדי לשמוע ממרן הגרי"ז תירוץ על הקושיא. והיה אומר שגם כאשר היה מרן הגרי"ז אומר איך וויסט נישט ג"כ הינו מרוצה, מפני שכעת יודע שהקושיא באמת קשה. וזה היה כסדר.

היינו נכנסים אליו הרבה פעמים והיה אומר שכבר שבועיים שקשה לו קושיא ואינה מצליח ליישבה. היה אחד מהעסקנים החשובים שנכנסו אליו הרבה לשואלו בענייני הציבור, ופעם אחת ביקש ממנו מרן זצ"ל שיחזור בפניו על השאלות ששאל ממנו בשבועיים הקודמים, מפני שבשבועיים אלו היה תפוס בסוגיא מסוימת, ואינו בטוח שענה לו באופן ברור..

וכך תמיד היה נוהג בכל דבר עפ"י מה שראה מרבותיו, זכורני שבאחד מהימים הלך לאסיפה מסוימת של ילדי תשב"ר, ובאמת לא היה זה כ"כ לפי כבודו, אמנם רה"י זצ"ל סיפר על הס"ק החפץ חיים, שכאשר הזמינוהו לאסיפה בוינה (וכמדומני שהיה זה על טהרת המשפחה) אמר 'אם היתה הנסיעה לצורך קיום מצוה אחת לא הייתי מחויב בדבר, ואפי' אם היה זה לקיום חמשה מצוות, אבל לחיזוק עם ישראל הנני הולך', וכך אמר מרן הרב שך, כיון שהאסיפה הזו היא לחיזוק הנני הולך.

והיינו שמצד אחד צריך לדעת להיות מקבל, וכפי שהזכירו מקודם על מרן המשגיח זצ"ל, שמרן זצ"ל היה אומר שההכרת הטוב שישנה לי כלפיו, מאחר ששמעתי ממנו דברי מוסר (כאשר היה עמו בשיבת קלעצק) הינה יותר מההכרת הטוב שישנה לי להורי. ואמנם קשה היום להגיע לדרגה הזאת, אבל יש לנו ללמוד את המושגים מה היא קבלה מרב. וללמוד ממנו ג"כ את צורת השקיעות בתורה בלא הפסק כלל, בכל מצב שהוא, שקיעות בתורה זה לא ענין של כמות של זמן ודפים, אלא לחיות כל החיים בשקיעות בתורה, ולדאוג להעביר את המושגים הלאה, וכפי שאנו מרגישים חובה בעצמינו, וכפי שהזכיר הגאון רבי צבי שינקר (שליט"א) [זצ"ל], שאלו שראוהו בחייו הרי זה לגמרי

אחרת ממי שרק שמע עליו, וזה התפקיד שלנו להעביר לאלו שלא ראו את מרן זצ"ל, מהי צורה של גדלות בתורה. ובעז"ה נזכה ללכת בדרכיו כפי שהנחיל לנו.

וברצוני להזכיר נקודה נוספת, הגאון ר' צבי דיבר מקודם על הדרדור הגדול שהגענו אליו היום. היד רמ"ה בסנהדרין על דברי הגמ' שאומרת אלו מצבים יהיו לפני ביאת משיח, ושואל שם תמיהני מדוע לא בא משיח עד עתה? אמנם התירוץ הוא שאם הרמ"ה היה רואה להיכן ניתן להידרדר הרי שלא היה שואל זאת.. ובוודאי שאנו נמצאים עתה בדור עיקבתא דמשיחא, והקב"ה יעזור לנו ויביא את גואל צדק משיח צדקנו בקרוב בימינו אמן.

מסורת הנהגת התורה

התכנסנו לכנס התעוררות למלאת שמונה עשרה שנה להסתלקותו של מרן זצ"ל, ובאמת לאלו שהיו קרובים אליו קשה להאמין שעברו כבר י"ח שנה, האמת היא שאין יום שאנו לא חיים אותו, אין יום שאין לנו הדרכה ממנו, כמה שאני אומר זה לא יספיק, בשעתו עשו התאספות לרגל שמונה מאות שנה לזכרו של הרמב"ם וזו היתה הפעם הראשונה שמרן זצ"ל כתב משהו לעיתון, וכתב מה אתם עושים כנס למלאת שמונה מאות שנה, הרמב"ם חי אצלנו יום יום, (הרב שך חתם בשם עט מסוים, לא היה מקובל בשעתו לכתוב משהו בעיתון), ובבחינה הזאת כשמדברים על מרן ראש הישיבה לא מדובר על משהו שצריך להזכיר נשכחות, הוא ממש חי אצלנו כל הזמן, הן מצד הדברים הידועים יותר, והן בדברים שפחות ידועים, ונזכיר דברים בשביל אלו שאולי הם בבחינה של 'לא ידע את יוסף'.

התחושה שלנו היתה שכל אחד הוא ממש בן יחיד אצלו, לכל אחד היה יחס אישי, ואם נספר על כך לא נגמור, ויחד עם זה כולם יודעים שהכבוד שישנו לכל בן תורה (ולפחות כך היה בזמנו) הוא ממה שהראש ישיבה השריש את הכבוד שיש לכל בן תורה, בעבר לקרוא לבית כנסת 'חניכי הישיבות' לא היה מקובל בכלל, ואילו כיום זו הגאווה הגדולה - אנחנו 'חניכי הישיבות', כל בית כנסת מתפאר בכך, וזה דבר שהראש ישיבה השריש בכל הציבור.

וסיפרתי פעם - בכנס הראשון של דגל התורה, והראש ישיבה ישב שם, ואמרתי שהמצב שאצלנו הדבר כ"כ מבוסס שצריך שיהיה הכל רק סביב תורה בלא שום קשר לדברים מבחוץ, הכל הוא בזכותו של הראש ישיבה, וסיפרתי שלפני כשישים שנה (אז היה זה לפני שלושים שנה) אמרו שרוצים להקים בבני ברק ישיבה תיכונית (והיום זה נשמע מופקע אבל זו היתה המציאות), ובאנו לרב שך, והרב שך דיבר אז עם אדם שהיה קשור לענין, ולאחמ"כ אמר חבל שדיברתי אתו, הוא אמר לי שבלא"ה צריך לעשות כזו ישיבה, וכך סיפרתי במעמד מרן ראש הישיבה. וכיום הענין הזה הוא להיפך, אדרבה הכבוד הגדול הוא למי שלומד בישיבה קדושה, ומי שבא ממקום אחר צריך בדיקה

אחריו. וכל זה היה בזכות הראש ישיבה, וכולם יודעים את המלחמה הגדולה שניהל מרן זצ"ל נגד כל מי שניסה לפתוח ישיבות מעין אלו, וכנגד כל הטענות שהיו שלולי זה אותם בחורים לא ילמדו בישיבות, והרב שך דחה את כל הדברים והחדיר בציבור שישיבות צריכות שיהיו רק כפי מה שקיבלנו.

בפרשת וירא התורה אומרת 'ואברהם היה יהיה' וגו', 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט' וגו', ויש בזה אריכות גדולה בהקדמה לחתם סופר על יו"ד בדברים שכתב בנו ר' שמעון ממה ששמע מאביו, שהנה הר"מ כותב בפ"א מע"ז שאברהם כשהיה בן ג' שנים הכיר את בוראו וכו' ומזה נתייסדה כל האמונה בעולם, וידועה השאלה הלא היה את שם ועבר ומה מחודש אצל אברהם, ומתרגמים ע"כ שם ועבר לא העמידו תלמידים ורק אברהם אבינו העמיד תלמידים - וכמו שהרמב"ם אומר שהיו לו תלמידים לאלפים ורבות, וכותב ע"כ החת"ס, (ולולי שאמר זאת החת"ס א"א לומר דבר כזה) שאברהם אבינו ידע שלולי מה שיעמיד את כל התלמידים היה יכול להיות במדרגה גבוה ביותר כמו מעלת חנוך, להיות כמלאך - 'כי לקח אותו אלוקים', ומכ"מ הקדיש את עצמו ללימוד התלמידים, ומחמת זה זכה אברהם אבינו לחיבה היתירה שחבבו הקב"ה - כמו שאומר רש"י שם 'ידעתיו' מלשון חיבה. וכך הוא אצל כל אדם שמלמד דרך ה' לאחרים שהוא זוכה לחיבה יתירה מהקב"ה. והר"מ אומר שכל עסקי הקניין של האבות הקדושים כל מטרתם היתה שיוכלו להעמיד אומה שיודעת את ה', לא היה מעורב כלל רצון של קנין ושאר ענייני עוה"ז, והר"מ כותב שם שזו מדריגה גבוה ביותר שקשה לעמוד בה, והאבות זכו לזה שכל מטרתם היתה רק להעמיד אומה שיודעת את ה', וכמו שאומרים חז"ל שהאבות רצו לפני הקב"ה כסוס בין בצעי המים. וכתוב כאן שאדם שזוכה להיות כזה שמעמיד אומה או דור לדעת דרך ה' זו המדרגה הגבוה ביותר, והוא זוכה לחיבה מיוחדת מהקב"ה. להשריש את דרך ה' בציבור, שהנהגה תהיה לא רק כהמשך למה שרגילים לעשות ולא לעזוב זאת, אלא להשריש שזו הדרך שצריכים לילך בה, הר"מ בהלכות דעות מאריך שדרך ה' הכוונה היא הדרך הממוצעת, וזה אינו רק במה שנוגע לדברי הר"מ שם על ענייני מידות, אלא בכל דבר צריך לשקול 'לעשות צדקה ומשפט', מתי לעשות צדקה מתי לעשות משפט, לעשות תמיד את רצון ה'.

וזה נקודה מיוחדת שראינו אצל מרן רה"י וראו זאת כל הקרובים אליו, שהיה אומר תמיד שהכל אצלו הוא ממה שקיבל מרבתי, ואם לא קיבל על הדבר אינו יודע, היה הרבה פעמים שבאו אליו לדעת מה לעשות ולקבל עצה ממנו והיה אומר שאין לו קבלה על כך. והוא כדברי רבי אליעזר לא אמרתי מעולם דבר שלא קיבלתי מרבתי.

היה פעם אחת שכתב נגדו אחד מאנשי המזרחי, וטען עליו למה אינו מייקר את החשיבות של ארץ ישראל, ואמר אני איני עושה אלא מה שעשה החפץ חיים, מה שהחפץ חיים עשה אני עושה ומה שלא ראינו אצלו איני עושה, ואמר שזו התשובה הכי טובה, יותר מזה לא צריך לענות, וכך היה אצלו תמיד, מה עשו רבותיו. פעם אחת היה נידון על עשיית חסד מסוים וישב וחישוב, הגרי"ז לא היה עושה כך, החזו"א לא היה עושה, הגרא"ז כן היה עושה כך, הפעם אעשה כפי שעשה הגרא"ז. וידוע מה שהיה בזמן ממשלת בגין, שרצה לתת לישיבות את כל הכסף הדרוש להם, והיה אז שמחה גדולה וגם הראשי ישיבות הגדולים שמחו שברוך ה' לא יצטרכו יותר לטרוח כ"כ, ועמד מרן הרב שך ואמר, קיבלתי מרבתי שאסור שיהיה מצב כזה שיהיו תלויים לגמרי בהם, ואמר כמה טעמים בדבר, הטעם הראשון (וזה מה שאנו רואים היום עד כמה הוא צדק) שאם הכל תלוי בהם הרי שאם נפסק הדבר א"א להמשיך הלאה, ועוד טעם היה שלא להפסיד את אנשי חוצה לארץ ועוד כמה טעמים, וביודעי ומכירי שהרבה ראשי ישיבות שדברו עמו התרעמו על כך, אמנם הוא עמד על דעתו

וּמַעֲנִין לְצִיּוֹן שְׂאֵחֵי שִׁינָאָה מִשֵּׁם רֹאשֵׁי הַיְּשִׁיבוֹת לְאַחַר שֶׁהִתְקַבְּלָה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵלֹה אֶחָד הָאֵם הוּא מְרוּצָה, וְאָמַר לוֹ הֶרֶב שֶׁכִּיֶּצֵד אֶהְיָ מְרוּצָה, אֵין לִי עֲדִיין שִׁיעוֹר לְיוֹם שְׁלִישִׁי... פַּעַם הִיְתָה מוֹעֲצַת גְּדוּלֵי הַתּוֹרָה שֶׁל הַחִינוּךְ הָעֲצָמָא, וְדִיבַר שֵׁם הֶרֶב שֶׁכִּיֶּצֵד שִׁיְהִי כּוֹלֵם שׁוֹתֵפִים לְהַחֲזִיקַת הַתּוֹרָה, אֲנָשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֲנָשֵׁי חוּצָה לְאֶרֶץ וְכו', וְכִיֶּן שֶׁהִזְכִּירוּ אֶת הָעֲנִין שֶׁל שׁוֹתֵפֹת פֶּתַח הֶרֶב שֶׁכִּיֶּצֵד שִׁיְהִי יֵשׁ חִקִּירָה מֵהִי שׁוֹתֵפֹת, וְכִיֶּן הָאֶרֶץ כְּרַבַּע שְׂעָה... תְּמִיד הִיָּה שְׁקוּעַ בַּתּוֹרָה]. אֲבָל עֵיקַר הַדְּבָר הִיָּה שֶׁכִּיֶּצֵד הוּא קִיבֵל מִרְבוּתוֹ, וְכִיֶּצֵד לְהִיכָנֵס לְחִשְׁבוֹנוֹת, וְאִם שֶׁאֵמַר כִּמְהָ טַעֲמִים הָעֵיקַר הִיָּה שֶׁאֵינְנו עוֹשִׂים מֵהָ שֶׁלֹּא רָאִינוּ אֲצֵל רְבוּתֵנוּ.

וְכִיֶּצֵד הַדְּבָרִים הִיְתָה הֶהֱנָהגָה כַּךְ, וּבַעֲשֻׁרוֹת מִקְרִים שֶׁהָיוּ, הֶרֶבָה פַּעֲמִים הָיוּ שֶׁאֵלֹה חֲדָשׁוֹת, בְּדוֹר שְׁלָנוּ הָרִי יֵשׁ נִסְיוֹן שֶׁלֹּא הִיָּה בְּכָל הַדּוֹרוֹת, שֶׁמִּצֵּד אֶחָד עוֹמְדִים תַּחַת שְׁלֹטוֹן יִשְׂרָאֵל וְלֹא שֶׁל הַגּוֹיִים, וּמִצֵּד שְׁנֵי הַשְּׁלֹטוֹן עוֹקֵר אֶת הַדָּת, וְלֹא יָדְעוּ מֵהָ לַעֲשׂוֹת, וְאִמְנָם הָיוּ אֶת הַחֲזוֹן וְהַגִּרָּה אֲבָל הוּא זֶה שֶׁהִמְשִׁיךְ אֶת הַכֹּל, לְהַכְרִיעַ בְּכָל דְּבָר מֵהִי הֶהֱנָהגָה הָרְאוּיָה. פַּעַם שֶׁמַּעֲתִי לְבָאֵר מֵהָ הַהִבְדָּל בֵּין קְבָרְנִיט לְמִנְהִיג, אֲלֵא שֶׁמִּנְהִיג זֶה בִּיבְשָׁה, שֶׁהִדְרִיךְ סְלוּלָה וְרֵק צָרִיךְ לֹא לְסֻטּוֹת מִהִדְרִיךְ, אֲבָל קְבָרְנִיט זֶה בִּים, שֶׁהִדְרִיךְ לֹא סְלוּלָה וְצָרִיךְ כָּל הַזְמָן לְדַעַת מֵהָ לַעֲשׂוֹת. וְכִיֶּצֵד הִיָּה אֲצֵל מֶרֶץ זְצִ"ל שֶׁתְּמִיד הָיוּ שֶׁאֵלֹה חֲדָשׁוֹת וְהוּא זֶה שֶׁהִעֲמִיד אֶת הַדְּבָרִים כִּיֶּצֵד לְנֶהוּג.

אֲסַפֵּר מִקְצַת מִמֶּה שֶׁהִיָּה בַּשַּׁעֲתוֹ. בְּזִמָּן הִקְמַת דְּגַל הַתּוֹרָה, הִיָּה מִמֶּשׁ קֶשֶׁה לְהַבִּין אֶת דְּרָכָה שֶׁכִּיֶּצֵד סִיכּוּיִי הֶהֱצַלְחָה הָיוּ מַעֲטִים בִּיּוֹתָר, וּבִאֲמַת אַחֲרֵי שֶׁהִכָּל הַצְלִיחַ הֶרֶב שֶׁכִּיֶּצֵד וּבִכָּה שְׁלוֹשׁ שַׁעֲוֹת רְצוּפוֹת בְּאוֹמְרוֹ 'אֵיךְ הִיָּה מוֹתֵר לִי לְסַכֵּן אֶת עוֹלָם הַתּוֹרָה', וְאָמַר שֶׁעֲשִׂיר שַׁעֲוָה עִסְקָה שִׁישׁ בֵּה סִיכּוֹן גַּם אִם הַצְלִיחָה הָעִסְקָה לֹא מִגִּיעַ לוֹ יִישֵׁר כַּח, וְכִיֶּצֵד הוּא בִכָּה שְׁלוֹשׁ שַׁעֲוֹת מִמֶּשׁ בְּלִי גּוֹזְמָא [הִיָּה שֵׁם אֶחָד הַמִּקְוִרִים וּבִיקֵשׁ רִשׁוֹת מִהִרְאֵשׁ יִשִּׁיבָה לֹמֵר שֶׁנִּרְאָה לוֹ שֶׁהִרְאֵשׁ יִשִּׁיבָה לֹא עֲשָׂה אֶת זֶה מִבְּחִירָה, הִיָּה כֵּאֵן בַּחֲנִינָה שֶׁל לֵב מַלְכִים וְשִׁרִים בִּיד ה',] וְלִמְרוֹת זֹאת הִרְאֵשׁ יִשִּׁיבָה שֶׁכִּפִּי שְׁכוּלִם יוֹדְעִים הַפְרִיעַ לוֹ הֶהֱנָהגָה שֶׁהִיְתָה אִז, מִחֲמַת זֶה מִסֵּר אֶת נַפְשׁוֹ בְּלִי כְּלַחֲשֵׁב חִשְׁבוֹנוֹת. הוּא אָמַר אַחֲ"כ שֶׁבַעֲצָם הִיְתָה לוֹ טַעֲוֹת שֶׁחֲשַׁב שֶׁבִּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן הַחֲתִימוֹ שְׁלוֹשִׁים אֶלֶף, וּבִסוּף הַתְּבַרֵּר שֶׁהָיוּ רֵק שְׁלוֹשֶׁת אֲלָפִים, אֲבָל כִּיֶּן שֶׁהִכְרִיעַ שֶׁזֶה הָאֲמַת פֶּעַל כִּנְגֵד כָּל הַסִּיכּוּיִים וְכִנְגֵד כָּל הַטַּעֲנוֹת שֶׁהָיוּ אִז, וְהַקְבָּה יַעֲזוֹר.

כִּשֶׁהוּחַלֵּט עַל הַהִקְמָה אָמַר לִי הֶרֶב שֶׁכִּיֶּצֵד שֶׁהִתְקַשֵּׁר אֵלָיו אָדָם חָשׁוֹב מְאֹד וְאָמַר לוֹ שִׁישׁ בִּזָּה סִיכּוֹן גְּדוֹל וְיִשְׁפֹךְ כֵּאֵן דָּם וְכו', אֲבָל אֵינְנִי חוֹשֵׁשׁ לְכָל זֶה, כִּיֶּן שֶׁצָּרִיךְ לְהִקָּם אֶת דְּגָה"ת, וְאָמַר לִי לְכָתוֹב אֶת הַקּוֹל קוֹרָא וְכו'. וּבִאֲוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל הַבְּחִירוֹת יִשִּׁב כָּל הַיּוֹם כּוֹלֵו וְאָמַר תְּהִלִּים, וְקִיבֵל אִז תַּעֲנִית. כַּךְ הִיְתָה הֶהֱנָהגָה - בִּיּוֹם בַּחֲרִירוֹת עוֹשִׂים תַּעֲנִית, שֶׁתְּהִיָּה סִייעָתָא דְשִׁמְיָא. הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים קִנְיִיבְסְקִי שְׁלִיט"א כָּתַב אִז מִכְתָּב שֶׁהוּאִיל וּמֶרֶץ רֹאשׁ הַיְּשִׁיבָה קִיבֵל עַל עֲצָמוֹ תַּעֲנִית רְאוּי לְכָל בְּנֵי הַתּוֹרָה לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם לְכַה"פ חֲצִי יוֹם בַּתַּעֲנִית.

כָּתוֹב בְּפֶרֶשֶׁת הַשְּׁבֻעַ שֶׁאֲבָרְהָם אָמַר לְלוֹט 'אִם הַשְּׂמָאֵל וְאִימִינָה וְאִם הַיָּמִין וְאִשְׁמָאִילָה', וְכָתוֹב ע"כ אֶחָד הַמִּפְרָשִׁים שֶׁאֲבָרְהָם אֲבִינוּ אָמַר לְלוֹט שֶׁהוּא תְּמִיד יִהְיֶה בְּדֶרֶךְ הַיְּשִׁרָה, וּמִמִּילָא אִם אֶתָּה תֵּלֵךְ לְצֵד שְׂמָאֵל הוּא יִהְיֶה בְּצֵד יָמִין וְלִהְיֶפֶךְ, אֲנִי תְּמִיד יִהְיֶה בְּדֶרֶךְ הַיְּשִׁרָה, וְהַבְּחִירָה בִּידֵךְ לְאִיזָה צֵד לְלַכֵּת, יִשְׁנָה דֶּרֶךְ, וְהִדְרִיךְ סְלוּלָה, וְלֹא מִתְּפָשִׁים עַל שׁוֹם דְּבָר, וְזֶה אֲפִי' בְּמִסִּירוֹת נַפְשׁ, וְכִפִּי שֶׁאֵמַר הֶרֶב שֶׁכִּיֶּצֵד אִיךְ הִיָּה מוֹתֵר לִי כִּבְיָכוֹל לְסַכֵּן אֶת עוֹלָם הַתּוֹרָה, אֲבָל א"א לְסֻטּוֹת מִהִדְרִיךְ וְאֵין בְּרִירָה. וְכּוֹלְנוּ יוֹדְעִים אֶת הֶהֱנָהגָה שֶׁהִיְתָה לֹא לְתַת לְסֻטּוֹת אֲפִי' סִטִּיָּה כָּל שֶׁהִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁאִם זֹזִים אֲפִי' כָּל שֶׁהוּא א"א לְדַעַת לְהִיכֵן הַדְּבָרִים יִגִּיעוּ בְּסוּף. פַּעַם בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ לְלַכֵּת אֵלָיו לְבַקֵּשׁ הַסְכְּמָה עַל הַטּוֹר הַחֲדָשׁ, וְזֶה בִּאֲמַת דְּבָר נִפְלָא מֵהָ שֶׁעָשׂוּ, אֲבָל כִּשְׁמַע מֶרֶץ זְצִ"ל שֶׁהִכְנִיסוּ אֶת הַסְּעִיפִים שֶׁל הַשּׁו"ע לְתוֹךְ הַטּוֹר, אָמַר שֶׁאֵינְנו מוֹכֵן לְתַת הַסְכְּמָה, אֵינְנו מוֹכֵן לְשׁוֹם דְּבָר חֲדָשׁ. וּמַעֲנִין לְצִיּוֹן שֶׁהִמְנַחַת יִצְחָק

שכן נתן להם הסכמה גם הוא הרגיש בזה וכתב שהדבר הוא לא חדש לגמרי שכבר עשו בעבר דבר כעין זה. וכשבאו לרב וייס לבקש הסכמה על הטור, ובאותו הטור תקנו הרבה הטעויות שהיו, אמר להם בתחילה כיצד אתן לכם הסכמה, אני הרי רב לפי הטור הישן, כאן אתם מביאים לי טור חדש..

ידוע המעשה שבא אצלו אדם אחד בהצעה לשנות מעט מסדר הלימוד לתשב"ר בספר בראשית (וח"ו לא מהטעמים שאומרים היום), וישב מרן זצ"ל ובכה שעה וחצי, איך אפשר להעלות על הדעת לא ללמוד מעשה בראשית, אותו אדם בא בטענה שהילדים לא מבינים מה שלומדים, אמר לו הרב שך וכי סבור אתה שאנו כן מבינים? לאחמ"כ התקשר לאדם שהיה קשור לענין ואמר לו דע לך שעל הדבר הזה בכיתי שעה וחצי.

מה שנעשה היום שאומרים לא ללמוד עקידת יצחק רח"ל, הדבר הוא נורא ממש, אזכיר מעשה שהיה אצל הראש ישיבה שנכנסנו אליו ואמר לנו שהוא מוכרח להראות לנו דבר מסוים, והראה לנו מהבית יוסף שמביא את דברי האבודרהם שמה שאומרים במנחה של שב"ק אברהם יגל יצחק ירנן היינו שיצחק אבינו אמר שירה על הקרבן בשעת עקידתו, ומרן זצ"ל התפעל מאוד מדבר זה, שיצחק אבינו אמר שירה על הקרבן. וכיום לצערנו צריך להזכיר את הדברים הללו.

וכך היה כסדר בהנהגה שלו, מה שקיבלנו מרבותינו אנו ממשיכים הלאה, ומה שלא קיבלנו איננו עושים, לא מחדשים דברים חדשים בכלל ישראל. וכך הוא הנהיג את הציבור. היתה לי הרגשה, ואינני יודע אם אפשר לומר זאת, אבל בספר בראשית רואים שכל זמן שאברהם אבינו היה חי אין התייחסות מסוימת ליצחק אבינו רק כבנו של אברהם, ורק לאחר מיתת אברהם ישנה התייחסות ליצחק - 'עצמת ממנו מאוד'. ניתן לדמות זאת להנהגה של מרן ראש הישיבה, כל זמן שהיה מרן הגרי"ז חי לא חשבו בכלל שהרב שך ינהיג אי פעם את הציבור, ורק כשהרגיש שלא נשאר אדם אחר שינהיג את הציבור אז נכנס בכל כוחו לדבר, כך היא ההנהגה של ירא שמים, כשצריך עושים. כמו"כ היה אצל מרן הגרי"ש אלישיב אף אדם לא חשב שהוא ינהיג את הציבור, ורק לאחר מרן הרב שך נטל על עצמו את עול ההנהגה, הוא היה אומר שאינו רק ממשיך של הרב שך.

והדברים האלו אם יעמדו לנגד עינינו, שנדע שיש לנו דרך ישראל, דרך סלולה, ואסור לשנות במאומה, גם בדברים שלא הבינו אותו אסור לשנות כלום. עיקר המאבקים היו עם אלו שלא הבינו אותו. היה אדם שהיה לו רעיון להקים כולל במקום שיש אנשים רחוקים ויהיה בכך קירוב, והרב שך שלח אותו לשאול את הרבנים האחרים, ורוב הרבנים שבחו את הרעיון אך היו אחד או שניים שאמרו שאסור לעשות דבר כזה, לאחר מכן חזר אותו אדם וסיפר לרב שך את הדברים, אמר מרן זצ"ל אני סברתי מעיקרא שאסור לעשות דבר כזה, רציתי לראות מה יאמרו האחרים כשאינני אומר את דעתי.. ואת החוש הזה אין לרוב ככל האנשים, לדעת 'הרחק מהם ומהמונם'.

ואנו זוכים ב"ה להמשיך בדרכו - ראיתי בני עליה והם מועטים, ולא צריכים להסתכל על הסובב, אם אנו יודעים שאנו הולכים בדרך של רבותינו, בין אם ידועים את הסיבות בין אם לא יודעים זה העיקר, ואינני רוצה לדבר כאן על הנושא של הגיוס, אך בנושא של החינוך מי שיוודע מה שנעשה (ואני מנוע מלספר מעשים) זה נורא ואיום ממש, מוציאים מכל דבר שבקדושה. וממילא אנו לא צריכים לחשוב אם הסובב מבין אותנו או לא, וכמו שאמר הראש ישיבה ר' שמואל זצ"ל אני בינה לי גבורה, כשמבינים מה שעושים יש כח להתמודד מול כל הקשיים, וכשמבינים שאנו ממשיכים בדרכם של רבותינו, בין אם מבינים את הסיבות למעשיהם בין אם לא מבינים, בזה יש כח לעמוד ולהמשיך בדרכם. ומי שיוודע אצל מרן הרב שך את כל המלחמות שעבר, לא יאומן כי יסופר, פעם הוא אמר שהוא מקווה שבלוויה שלו יהיו עשרה אנשים, אמנם מצד שני הוסיף ואמר, כשאשכב עם

הסדין וידליקו נרות סביבי, אז תבינו ממה הצלתי אתכם. והקב"ה יעזור לנו שנלמד מדרכיו איך דור צריך להתנהג, ושנזכה להתחזק בדברים האלו, וזכותו תגן עלינו.

שומר החותם

ברשות הגאב"ד שליט"א וברשות הקהל הקדוש שנתאסף כאן במטרה אחת ויחידה לשמוע דברי זכרון על מרן ראש הישיבה זצ"ל, קטונתי מלעמוד במקום זה שבו היה מרן ראש הישיבה רבי שמואל אויערבאך זצוק"ל עומד ומספיד כל שנה, ומי כמוהו ידע לעמוד ולהספיד ולדבר על מרן הרב שך זצ"ל ולהסביר את הגדלות שלו ואת הדרך שלו, ובאמת קטונתי. כתוב 'לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון', ב'מערכי לב' – לבו של אדם יש הרבה דברים לומר, אבל אנו מבקשים מהקב"ה שיתן לנו את המענה לשון, שהדברים יהיו דברים היוצאים מן הלב שנכנסים אל הלב.

כתוב בפרשה שאברהם אבינו אמר ללוט כשנפרד ממנו 'אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה', ואח"כ כתוב שלוט הלך לארץ הכיכר כי כולה משקה, ולאחר מכן כתוב 'וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו', וכותב רש"י שכל זמן שהיה אותו רשע אצלו היה פורש הדיבור ממנו. הגאון רבי שמשון רפאל הירש מבאר את הפסוק אם השמאל ואימנה דהיינו שאברהם אבינו אמר לו שהוא הולך תמיד בדרך הישרה, אין אצלו לא ימין ולא שמאל, הוא הולך בדרך הישרה האמיתית, אם אתה אם תלך לימין ממילא אהיה לשמאלך ולהיפך, אבל אני הולך תמיד בדרך הישרה. וצריך לבאר מהו שלוט נקרא רשע, שהקב"ה לא נגלה לאברהם כ"ז שהיה אצלו, הלא אברהם אבינו מסר את נפשו בעדו, וכתוב עוד דברים בשבחו של לוט, ויתכן שהפירוש הוא שבשעה זו שלוט נפרד, ובחר לעצמו את כיכר הירדן כי כולה משקה, דהיינו שהראה עד כמה העוה"ז תופס אצלו מקום, ותיכף כשנפרד מאברהם הלך למקום שכולו משקה, בזה היה נחשב כלפי אברהם רשע, אצל אברהם אבינו והאבות הקדושים לא תפס כלל ענייני העוה"ז, וכמו שכותב הרמב"ם שכל עסקי המקנה ושאר קנייניהם היו כולם בכדי להעמיד אומה שיודעת את ה', אבל לוט שתפס אצלו העוה"ז ממילא כאשר היה שרוי עם אברהם אזי באמת לא ראוי שתשרה השכינה על אברהם.

ההתכנסות היום אינה התכנסות של הספד אלא להתעוררות ולזכרון, ללמוד לתקן את דרכינו לאור מה שעשה מרן הרב שך כל ימי חייו, ומהם הדברים שעליהם מסר את נפשו כפשוטו, והדברים הללו כל יום ויום יש לנו ללמוד מהם. אינני רוצה למעט בשבחם של שאר הגדולים, אבל ישנם גדולים מסוימים ששנים רבות אחר הסתלקותם חושבים כולם מה היו עושים. כולם יודעים על מרן החזו"א [שעתה ג"כ יום השנה שלו] ומרן הגרי"ז שעד היום אחת מהמחשבות העיקריות בכל דבר מה הם היו עושים, וכמו"כ מרן הסטייפלער, ובפרט אלו שהם התוו לנו את הדרך בשעות הקשות בשעת הקמת המדינה שאז באמת לא ידעו רבים איך להתיחס לדברים, והם עמדו ואמרו שתדעו שכל המדינה הזו קמה עכשיו במטרה לעקור את היהדות, והגרי"ז היה אומר שמה שראה אביו מרן הגר"ח שישים שנה

קודם לכן בחכמתו הוא רואה עתה בעיניו, כל מה שהיה בתחילת המדינה שהעבירו על הדת בכח, והם התוו לנו את הדרך, אחרת לא היינו יודעים את ההנהגה, אנשים לא ידעו מה לעשות, מצד אחד אנו צריכים להיות כאן בא"י, ומצד שני ישנו שלטון שרוצה להעביר על הדת. והם אמרו לנו שאסור להתפשר בשום דבר וללחום על הכל בכל הכוחות, אז כידוע המזרחי היה שולט בהכל – ברבנות ובכל דבר, והם קידשו מלחמה נגדם בצורה תקיפה ביותר. אספר מעשה שאינו ידוע כ"כ, בשעת הקמת המדינה הרב מבריסק שלח לחזון איש שהוא חושב שמן הראוי ששניהם יוציאו כרוז שאם המדינה תקים רבנות שידעו כולם שאין לה תוקף כלל – רבנות שמוקמת ע"י מדינה חילונית אין לה כל תוקף, והחזו"א אמר אז שהמדינה היא גזירה וגזירה עבידא דבטלא, כעבור שנה קיבל מו"ר הגרי"ד סאלאוויצקי זצ"ל מכתב מאחד מאחייניו של החזו"א בשם דודו שהחזו"א סובר שעתה הגיע הזמן לצאת כנגד הרבנות, והדברים התעכבו, עד שלבסוף שלח החזו"א את מרן הרב שך להגרי"ז לבקש שיחזיר לו תשובה בדבר, והגרי"ז אמר שהואיל ועכשיו כבר הקימו את הרבנות לא יהיה הצלחה כ"כ אם ילחמו נגדה. ועכ"פ זו הדרך שהם התוו לנו, להילחם על כל דבר, לא רק על המדינה ועל חוקיה אלא על כל דבר שבא מכח המדינה, ולהכריז שאין לזה כל תוקף, וזה מה שראינו אצלם שאנו צריכים ללכת בדרך שלנו, וללחום עם כל אלו שסוטים מהדרך, בין אם אימנה בין אם אשמאילה, והמלחמה היתה קשה מאוד, אבל זו הדרך שראינו אצלם, עד שב"ה זכינו היום לאלפי לומדי תורה ובני תורה, וכמו"כ לבנות בית יעקב, שכל החינוך הוא בדרכי התורה והעבודה, בחינוך שיודעים ש"כ הם חיינו ואורך ימינו'.

ומי שהמשיך את הדרך אחריהם, מי שהיה 'שומר החותם' הלא הוא מרן ראש הישיבה זצ"ל. בתחילת הקמת דגל התורה עשו אסיפה בהיכל כולל פוניבז' הישן, וישב שם מרן זצ"ל, וביקש שאני אדבר ואמר לי שאדבר כדעתי, ואמרתי בנוכחותו שהוא שומר החותם, מי ששמר אותנו עשרות שנים שלא יכנס שום ענין של ישיבות מעורבות, וסיפרתי אז בשעת מעשה שידוע לי (וכשאמרתי זאת היה זה לפני שלושים שנה וכיום עבר מכך שישים שנה) שהיה תוכנית בני ברק לפתוח ישיבה תיכונית, וכשבאנו לספר זאת לראש ישיבה מיד הלך ודיבר עם אחד מידידיו הגדולים והחשובים על הענין, ולאחר שחזר אמר לנו שהוא מצטער על שדיבר איתו, שכן הוא אמר שלא תהיה ברירה וחייבים להקים ישיבה זו, וכך היה המצב אז, ומאז מרן זצ"ל נרתם לדבר זה, וכולם יודעים שזה היה אחד מהדברים העיקריים אצלו, לא לתת להקים ישיבה עם אף תערובת שהיא, וכל מי שניסה להקים דבר כזה מיד יצא הרב שך נגדו במכתבים חריפים שאסור להקים מקום שנקרא ישיבה בתערובת של לימודי חול, ובכל כמה שנים יצא ממנו עוד מכתב של גילוי דעת חריף על הדבר הזה. את כל זה אמרתי בפניו ומרן זצ"ל ישב ושחק.

וכך ראינו אצלו כל השנים, הוא הרגיש שהאחריות על הדור מוטלת עליו, ועל כל סטיה שהיא מהמסורת וההשקפה שלנו, והוא נלחם בעוז ותעצומות, וכולנו יודעים את הקשיים שהיו כרוכים בכך, בתחילת הדרך הרבה זלזלו בו ולא היה קל, יעד כדי כך, זכורני שכשמרן זצ"ל יצא נגד הש"ס של שטיינזלץ ישבתי עם קבוצת רבנים, ופנה אלי אחד ואמר לי מה ארע עכשיו שיצא ע"כ הרב שך, וענה לו אחד הרבנים שם שלא היה דבר אחר לצאת עליו.. כביכול הרב שך מחפש על מה לצאת. בתחילת הדרך היה הרבה זלזול, התואר 'שךניק' לא היה בדווקא תואר של כבוד.. וכך בעוז הוא המשיך ולא ויתר על אך דבר.

וכמה שאנו יודעים [ולא נוכל להאריך בזה] עד כמה שמטבעו היה רך לב וכולו רחמים, כולו חסד במסירות נפש שאין כדוגמתה, ולפעמים זה נראה קצת סתירה שאדם שכולו חסד ורחמים וכשזה מגיע לעקרונות מיד הוא נעשה גיבור כארי, זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב, אבל באמת כך ראינו אצל רבותינו בדורות הקודמים, ידוע שמרן הגר"ח היה מופלג מאוד במעשי החסד שלו, ממש

עד אין סוף, ומצד שני התקיפות והעמידה על העקרונות היה ג"כ עד אין סוף – יש מנהיג ויש קברניט, קברניט מנהיג את הספינה בדרך לא ישרה, לפעמים צריך לעלות לפעמים לרדת, וכך צריך להנהיג בכל פעם כפי הענין וכפי הצורך.

וכפי שאמרנו המלחמה היתה קשה מאוד, מצד אחד היה החשש שיתקיפו אותו, אסור להזכיר את זה אבל פעם שלחו לו חבל לבית, (ואח"כ הוא ביקש שיקברו אותו עם החבל הזה), ונכנס אצלו כמדומני ר' שלמה לורנץ ז"ל ושאלו אם עד כדי כך צריך ללחום, אמר לו מרן זצ"ל האמן לי שגם אם הייתי יודע שאשב בביתי וישרפו את הבית ואשרף גם אני בתוכו גם כן לא הייתי נמנע מלעשות מה שצריך.

פעם התבטא שהוא חושש שבמאה ועשרים שלו לא יהיה אפי' מנין, ומצד שני אמר שכאשר יהיה מוטל על הארץ לאחר המאה ועשרים שלו אז נבין ממה הוא מנע אותנו. הוא הרגיש כל הזמן כביכול הוא עומד כסכר בפני נהר שמתפרץ ומחזיק בשארית כוחותיו שלא יתפרץ הנהר.

וכולם ידעו שעל כל דבר של קדושה הוא ילחום, היה אדם אחד שהוציא ספר ולא היו בו בעיות ממש אבל 'אין רוח חכמים נוחה הימנו', ובא אצלי ידיד והוא היה תלמיד של ישיבת סלבודקה ואמר שהוא דיבר עם הראש ישיבה הגאון רבי דב לנדוי שליט"א ואמר לו דע לך שישנו אדם אחד שיתכן וזה יפריע לו, ואם זה יפריע לו הוא ילחם על כך בכל תוקף. כולם ידעו – ולא דווקא המקורבים אליו – שאם ישנו דבר שסותר את המסורת של מה שקיבלנו ישנו אדם אחד שיעמו וילחם. וזה היה הצד השווה בכל מלחמותיו, לא לשנות.

וצריך לדעת שמרן הרב שך לא דאג רק לדורו אלא תמיד היה מתבונן מה יהיה אחר הסתלקותו, היה פעם מעשה שמרן זצ"ל כתב מכתב על ענין ציבורי מסוים, ובאנו אליו ואמרנו לו שאחרי מכתב כזה יהיו התקפות נוראיות, ולמה הוא לא מצרף אליו עוד רבנים וכו', ואמר לנו שכעת נחזיר לו את המכתב, אבל אחרי המאה ועשרים שלו נפרסם את זה, וכמובן לאחר ששמענו את זה התחרטנו על מה שאמרנו לו שלא לפרסם את המכתב, אבל דעתו היתה נתונה להמשך הדורות. וידוע עד כמה הוא דאג להשאיר את אלו שידע שהם ימשיכו את דרכו ויעמדו בעוז על הדברים. בענין הזה של העמידה בעוז על המשמר ישנם מעשים רבים, ויכלה הזמן והם לא יכלו, מה גם שישנם כאלו שא"א לספר, אבל זה היה המצב תמיד.

הצד השווה היה שכל דבר שהיה נראה לו פגיעה בקדושת התורה, או בקדושת האמונה, או במה שקיבל מרבתינו – וידוע לכולם עד כמה הוא קיבל ממרן הגרא"ז וממרן הגרי"ז – לחם על כך בכל תוקף. היה פעם שביקשו ממנו לעשות חסד למישהו, ולא היה זה מתאים לכבודו כ"כ, ואמר לנו שתמיד הוא חושב מה הגרי"ז היה אומר ומה הגרא"ז היה אומר ומה החזו"א היה אומר, ובדבר הזה החזו"א היה אומר לו שלא לעשות והגרי"ז ודאי היה אומר לו שלא לעשות אבל הגרא"ז כן היה אומר לו לעשות, וכעת הוא החליט לעשות כמרן הגרא"ז. פעם כתבו נגדו מאמר על שהוא מזלזל בארץ ישראל וכו', ושאלתי אותו מה להשיב להם, ואמר לי שהוא אינו זקוק לתשובות, מה שלא ראינו שהחפץ חיים עשה איננו עושים, וכך על כל דבר היה מהרהר מה הח"ח היה עושה ומה הגר"ע היה עושה, ושאר רבותיו. ובזכות זה הוא זכה שבסוף ימיו שמעו לו כל הציבור, וכמו שאמר הרבה גדולים שמימות הגר"ע לא היה אדם שכולם שמעו לדעתו, ולדבר הזה זוכים מחמת שהולכים עם האמת, והדרך הזאת קשה מאוד בהתחלה, לא תמיד אנשים מבינים ולא תמיד רוצים להבין.

כפי שאמרתי ישנם הרבה דברים שרק לאחר זמן הבינו את דעתו, ואזכיר מה שהיה בשעתו שרצו להוסיף קינות לתשעה באב, והוא יצא נגד זה, והאמת היא שלא הבינו אותו כ"כ, אבל מעשה שהיה

שלפני שנה במקום מסוים הרב של המקום החליט שלא צריך להגיד את כל הקינות, זה קשה מידי, ובחר כמה קינות, אחת על הטבח בהר נוף, ושלוש קינות על השואה, ואחת על בן ובת רבי ישמעאל כה"ג שבקינות האלו כולם בוכים, ושכח לגמרי מחורבן ביהמ"ק, רואים שכשמוסיפים דברים שלא שייכים עד כמה הדברים יכולים להתגלגל.

באנו אליו פעם לבקש הסכמה על טור חדש שעשו, ובעצם הדבר הוא נפלא מאוד ואין מי שחולק על כך, אבל הוא ראה שיש שם שינוי ממה שהיה, שבטור החדש הכניסו את הסעיפים של השו"ע לתוך הטור, ואמר שהוא לא יכול לתת הסכמה על כך, גם בלי לדון אם הדבר טוב או לא, עצם זה שיש כאן שינוי ודבר חדש הרי שא"א להסכים על כך. באותו מעמד הוא דיבר ג"כ על מה שהתחיל אז להוציא משנה ברורה עם הערות מכאלו שחולקים עליו, ואמר כיצד מעיזים להדפיס את המשנ"ב שהתקבל בכל תפוצות ישראל ומכניסים בצדו את כל הברי פלוגתא שלו, ואמר לי שאלך לדבר עם המוציאים לאור על הענין, ואמרנו לו שבלי שנאמר זאת בשם הראש ישיבה א"א לעשות כלום, ומאז יצא שכיום כ"א מדפיס את המשנ"ב עם כל מי שחולק עליו עד שא"א להבין מה המשנ"ב בעצמו סובר. זו היתה הראיה הרחוקה, לראות בכל דבר מה ייצא ממנו, להיכן זה יכול להוביל.

כך בהרבה דברים רק לאחר כמה שנים ראינו עד כמה הוא צדק, זכורני שכאשר הקימו את עיתון היתה טענה על כך שגדולי תורה מתעסקים עם עיתון וכו', אמר אז מרן הגר"ש אלישיב, כעת אינני מבין את דעתו של מרן הרב שך, אך בטוחני שבעוד חמש שנים אדע בבירור מה היה הצורך הגדול בעיתון. הבעיה היתה שבהרבה דברים כאשר הבינו למפרע היה כבר מאוחר מידי לתקן. ועל זה אנחנו מתכנסים מפעם לפעם - ודאי שאפשר לדבר בלי סוף על השקיעות בתורה, ועל ההרגשה של כי הם חיינו, ואלו דברים שאין צריך לומר, ועל הצדקות הגדולה, על כל זה אפשר לדבר בלי סוף, אבל ישנו צורך להדגיש ולדבר על דברים מסוימים, שמעט מעט הדגישו ועמדו על זה, כולם הרגישו את זה אבל לא עמדו על כך מספיק.

וזה נוגע לעכשיו, כולם יודעים שממשיך דרכו, מרן ראש הישיבה הגר"ש זצ"ל, וכפי שאמרתי שמי כמוהו שידע והבין את עומק הדרך של מרן, ואח"כ את הדרך של הגר"ש אלישיב, ובמסירות נפש בלא שום התחשבות מה יאמרו הסובבים אותו, בלי לחשב אולי ישרפו לו את הבית, אינני יודע אם את הבית שרפו לו, אבל את הגוף וודאי שרפו, והוא עמד בתוקף והנחה אותנו בדרך הנכונה, ותמיד כשהולכים בדרך נכונה וודאי שיש הרבה מפריעים, ישנם הרבה אנשים שלא מבינים, וישנם כאלו שלא רוצים להבין, וכך זה מטבע הדברים. ואנו צריכים באמת להתחזק, וכמו שהראש ישיבה היה אומר 'לי בינה אני גבורה', כשהאדם מבין באמת בעומק ולא בשטחיות את הדברים, עד כמה שמכל שינוי קטן, - ואינני מדבר על השינויים הגדולים - יכול לצאת חורבן גדול, פעם התבטא אדם אחד שההשכלה התחילה שלא אמרו 'יקום פורקן' ולבסוף הגיעה ל'וימח את כל היקום'.. כל דבר קטן א"א לדעת עד היכן הוא יגיע, והגדולים יודעים להתבונן ולהבין מראש את הקלקול, ואחר כך אנו רואים למפרע עד כמה הם צדקו. אנו מקוים שנזכה להמשיך בדרך הזאת, במסירות נפש, כמו שרבותינו לימדו אותנו, למרות שזה קשה וקשה מאוד, אבל אם אנחנו יודעים שאנו הולכים בדרך הישרה, אחרים הולכים לימינה ושמאלה ואנו ממשיכים בדרך הישרה, בוודאי בעזר ה' יהיה לנו סייעתא דשמיא, תמיד כשהולכים עם האמת יש סייעתא דשמיא, ונזכה להרבות כבוד שמים.

שיחות זכרון

בדרכו ומשנתו
של מרן זצוקללה"ה

שר התורה

האם תורתו של רבינו היא נחלת הכלל, ובמה ניכר כוחו המיוחד?

מקום מיוחד היה לרבינו בלימוד התורה ועמלה. לימודו היה מתוך עמקות מיוחדת, בגישה ישירה לנשמת הסוגיא ועיקרה, בריכוז מוחלט עד כדי התפשטות הגשמיות, ללא גוזמה, יכל לשכוח את כל כל העולם הזה להיתקל בעצים וכדומה, לא ידע היכן הוא נמצא, עד שהתבארה אצלו הסוגיא. כשנכנס לתוך סוגיא לא הרפה ממנה עד שהתבארה אצלו, יום יומיים או כמה שבועות, כמה שצריך.

ולכן גם ספריו ושיעוריו צריכים להילמד בעיון, אבל אחרי העיון אין שיעור לתועלת שיש בהם להבנת הסוגיא כאשר יעידו על זה התלמידים.

מטבע הדברים וכפי שהוכיח העבר, הציבור נוטה ללמוד ספרים אחרי פטירת הרב יותר מבחינו. ויש לזה כמה סיבות והסברים בנבכי הנפש, ולכן הרבה גדולים הקפידו שדבריהם יודפסו דווקא אחרי פטירתם.

רבינו עמל מאוד על תורתו, סברותיו הגאוניות עמוקות מאוד, כל סטייה קלה כבר אינה מגדירה את נכונותה, זכורני שהיו מנסים לכתוב את דבריו ולהראותם לו ולפרקים יה מתאכזב ואומר ש"זה לא זה", די קשה לכתוב דברים דקים ועמוקים, למצוא את המילים הנכונות והמדויקות, שמבטאות את כל הפרטים והצדדים.

ידוע בשם ה"חידושי הרי"ם" שהתבטא על אחד מגדולי הדורות שחיבר ספרים רבים ועמוקים, שמרוב שניסה להצניע את הדברי "קבלה" בתוך הנגלה, מאריך הרבה בלמצוא מילים והגדרות לדבריו, עד שדבריו התארכו, והתקשו בהבנתם...

פעם נכנסתי אליו ושמעתי ממנו שזה כמה שבועות לא יכול לישון בלילות מפאת קושיא שיש לו על דברי הרמב"ם בהלכות עבודה זרה, עיינתי ברמב"ם והנה הכסף משנה שואל את קושייתו וגם עונה עליה, משהבחין בתמיהתי אמר: "נכון, בכ"מ יש שאלה מדברי הגמרא ותירוק. אבל אני מחפש מדוע הרמב"ם למד אחרת בכל דברי הגמרא, ולא הבין את מהלך הגמרא כמו הפשטות".

ועל זה חלה עצמו עליה כמה שבועות: "מדוע הרמב"ם הבין אחרת מפשטות הגמרא..."

זכורני בתקופת חיותו של מרן הגרי"ז מברסק, שרבינו היה קם ועולה ירושלימה לשאול קושיא ומיד לשוב ולחזור על פעמיו... לפעמים היתה הנסיעה אורכת שעות ארוכות, למעשה כמעט יום שלם הוקצב לנסיעה, אבל אם יש את מי לשאול נוסעים אליו. לא תמיד היה מקבל תירוק, לפעמים היה שב עם תשובה החלטית מהגרי"ז: "לא יודע". ובשבילו זה היה מספיק, שווה כל הטרחה והנסיעה המתישה.

גם אחרי שמצא את אשר איוותה נפשו, ישוב אמיתי ונכון על קושייתו, עדיין המשיך לבקר ולבדוק אותו שוב ושוב עד שהשתכנע שאכן זו כוונת הרמב"ם.

פעם אחת ציטט בתוך שיעור את דברי ה"גליא מסכתא" מהגאון רבי דוד נובהרדוק רבה של העיר, שכותב אחרי שיישב דברי הרמב"ם המוקשים, שעתה בישיבה של מעלה יושב הרמב"ם ואומר כיוונתי בדברי כמו שביאר רבה של נובהרדוק.

הדגשים מיוחדים היה רבינו מכניס בלימודו בשיעור, כדי להגביר את החשק והטעם בלימוד. לדוגמא, היה משטט בשם ה"אור שמח": "סוגיא זו נמצאת רק כאן בש"ס, ואין בלתי במקום אחר" - או ביטויי שמחה "סברא זו שווה מליון" וכדומה.

לא אחת העמיד פרס כספי גדול למי שיתרץ את קושייתו, ולא היה מאושר ממנו, אחרי שנמצא עם עמל רב של תלמידיו הביאור הנכון והאמיתי.

רבינו סיפר לַתִּלְמִידוֹ עַל קִשְׁרֵי הַמְּיוּחָדִים עִם מֶרֶן הַגְּרִי"ז

בסוף ימיו, בחודשיו האחרונים היה מרן הגרי"ז מסתגר עמו, ועורך במחיצתו את חשבון נפשו. שעות רבות שוחח עמו על דברים העומדים ברומו של עולם וכבשונו. עם השנים היה אומר שקיבל באותם ימים הוראות ודרכי הנהגה לכל ימיו ולרוב הבעיות העולות על הפרק חדשות לפרקים.

זכורני את אותם ימים ענוגים, כשהיה חוזר מירושלים, ובצהלה היה חוזר על דברי תורה ששמע ממרן הגרי"ז בירושלים. בישיבה היה מקהיל את בני ה"חבורה" וכמו מבושם מיינה של תורה, חולק עמנו משלל זהבו, בשמחה עצומה וברינה מתנגנת היה מתמוגג בדברי בית בריסק. לימים הודפסו חלק מאותם דברים בין החידושים על התורה של מרן הגרי"ז.

ידוע כי פעם בעודו גר בירושלים בשכונת "כרם", נפרד ממנו מרן הגרי"ז בקושיא חזקה, ובשעה 2:00 לפנות בוקר עלה בדעתו של הגרי"ז תירוץ לקושיא. ביקש מרן הגרי"ז שילכו לביתו של רבינו ולקרוא לו כדי שישמע את התירוץ ויחווה דעתו בזה.

ניסו בני ביתו להישמט ולרמוז שאולי כבר ישן רבינו זצ"ל, פטרם הגרי"ז ואמר: "ודאי שהוא לא יישן. הרי אם היה מוצא תירוץ, היה חוזר הנה גם עתה בשמחה, ומשלא חזר ודאי הוא מתעמק עתה בקושיא, ומצפה שאם נמצא תירוץ נמהר להודיעו". מיד יצאו לביתו של רבינו, וכך הווה.

עם כל מידת קרבתו למרן הגרי"ז, חש רבינו יראה ואימה גדולה במחיצתו, זכורני בשעה שרצו לצאת במחאה גדולה נגד אחד שביזהו בעיתונות, חש רבינו אל הגר"ע ברזל שעמד לנאום בעצרת, והעמידו על רגשותיו המקודשים: "וכי ידעתם על מי אתם עומדים לדבר"? הכניס לו פחד ויראה גדולה מכל הענין. בסוף כל ענין המחאה ירד מהפרק לפי בקשת הגרי"ז עצמו.

בשעתו, כששמעתם שיעורים יומיים מרבינו, עד היכן הגיעו בזמן?

כשלמדנו בזמן חורף מסכת בבא מציעא, התחלנו אחרי חנוכה אלו מציאות והגענו בסוף הזמן עד סוגית אונאה. (לפי המחברות של השיעורים יומיים). לפעמים היה רבינו אומר בשיעור קושיא של הגרעק"א, קצות החושן, פנ"י, מתבלם בטעם, מסבירים היטיב ומבארים, אח"כ מעיר הערה, או מאיר הארה, ומיד ממשיכים לסוגיא הבאה.

זכורני את סוגית הגמרא בכתובות י"ח בשטרות במימרותיו של רמי בר חמא, שרבינו הביא את קושיית הגרעק"א והאריך והרחיב בביאור כשלושת רבעי השעה, והמשיך מיד הלאה. היום ישנם ישיבות שחודש שלם, ללא גוזמה, יתעמקו ויחפרו בסוגיא זו.

רגיל על לשונו של רבינו, וחשוב שכל הרוצים לכבדו להוקירו ולהנציח את זכרו, יזכרו עד כמה היה חשוב לו, רבינו חזר ושינן, כי חייבים להספיק לפחות כמה דפים בשבוע, וגם זה היה כרוך במשנתו הכללית שנו הולכים בעקבות הדורות הקודמים, וכמו שהגאון רבי אהרן קוטלר אמר, לפני דור, שאף תלמיד חכם ראוי לשמו לא יצא מללמוד כפי שלומדים היום, הדברים נכונים גם היום, הדורות לא השתנו.

לבחורים שבאו אליו כשהם יושבים על המשבר, מכורבלים בעצבות וחוסר שמחת חיים, היה מזרזם ללמוד בשמחה ובבהירות, לא נורא אם לא מצליחים לקלוט את כל דברי הראשונים והאחרונים בשנים הצעירות ואם לא כן נכנסים לחשוב על דברים זרים, ולצאת מן הלימוד הרצוף וההתמדה.

זכורני אברך שבא אליו עם בנו שאיבד את החשק ללמוד, אחרי כשעה יצא הבחור בן ה-14 עם חיוך רחב על שפתותיו ואביו עם דמעות נוצצות בעיניו. רבינו פשוט הוציא גמרא ולמד עמו כשעה שלמה, הראה לו שהוא מסוגל לתפוס ולהבין הכל, והחזיר לו את החשק ללימודים.

אמרתי לו פעם אחת שאני נותן שיעור "דף היומי", שמח עמי רבינו: "אי, איזה תענוג, ללמוד גמרא עם רש"י, היש תענוג גדול מזה בעולם..."

"אזוי איז דאס"

.. "יאוש זה יאוש", "שיעבוד זה שיעבוד", "אזוי איז דאס" - ככה זה ! -

לא כל דבר צריך להסביר, ולא כל דבר הוא נושא לויכוח. ישנם דברים שהם מעבר לזה, שום בר דעת שעיתותיו בידו לא ינהל וויכוח סרק, אם הגלגל המאיר עתה בעולם היא אותה חמה המשמשת בעולם מששת ימי בראשית, או שמא דווקא הבוקר התחדשה לה חמה חדשה. למה ? ככה זה. זה אור וזה יום, וזהו !

כשהכל מאיר וזורח, יושב בפשטות על מפתני הלב, אין שום סיבה להתנהל במשא ומתן אודותיו. ואם מתעקש השואל "אבל למה ומדוע?" התשובה היא: "אזוי איז דאס..."

ישנם יסודות ברורים שהניחו רבותינו משנות קדם, אנו שליחים להעבירם הלאה, ואים בשכלנו לדון ולפלפל בטעמי המצוות, ולא ניתנה הרשות לזה, וח"ו לעשות מהומה ממאומה.

- "למה יאוש קונה?" - נושא שלא שייך לנו !

- "מה זה יאוש?" במה הוא שונה מהפקר ? ממתי חל היאוש ? ולאיזה דברים מועיל ? אלו דברים שניתן וצריך לדון בהם. ישנם יסודות שצריך לבררם וליסדם, ומשנתבררו הם מציאות קיימת, הם אור והם יום, זהו זה. וכך העולם קיים ועומד עליהם.

בהקדמת האבי עזרי (הפלאה זרעים) כותב רבינו דברים כדורבנות: "כל זה הוא להשכיל ולהבין עפ"י היסודות שגדרו לנו חז"ל וגדרים גדולי הדורות שלפנינו, חובה עלינו להוסיף בהם לקח, משא"כ לפלפל ולשאול ולישא וליתן בעיקרי היסודות מה טעם זה ומה טעם זה, אין זה בירור הלכה ובירור דברים כלל, ולא ניתנה הרשות בזה, והוא רק להג ואין בשכלנו להגיע לזה וכו'..."

בצוואתו אומר רבינו "מסרתי את נפשי עבור התלמידים", במה זה התבטא? אנו שואלים.

מסירותו לתלמידים היתה מעל ומעבר. תלמיד אחד שהופנה אליו על ידי ראש ישיבתו, התבקש על ידי מרן לבוא אליו בשנית אחרי חג הפסח. כיון שחש שצריך לשוחח עמו ולחזקו באמונה. ראש

ישיבתו של הבחור מספר שאחרי בין הזמנים, בא אליו הבחור ובישרו שמרן ראש הישיבה זצוק"ל, בירר את כתובתו בעיר תל אביב, נטל עמו את שנות ישיבותו, וכבר הספיק לבקרו פעמיים בימי בין הזמנים !

רבינו מסר את עצמו להעמיד את התלמידים בדרך הישרה שיבור לו האדם בלימוד הסוגיה, כגון לא להתחיל ולעיין מיד בספרים עם תחילת הלימוד, אלא ראשית כל להתחיל ולעיין לבד. וכן הדריכם בכל תהלוכות החיים ונסיונותיהם, אחד מהערותיו למשל, אמר לי: "אדם צריך להיות במצב של: "ורוממתנו מכל המעשים", להיות מרום מעל כל הדברים, תמיד להיות שקוע בלימוד, ושכל המצבים המשתנים לא יפריעו ללמוד. כך עברתי את החיים, וכך צריך להיות".

מסירות נפשו לתלמידים היתה לא מקופיא וביבורים בעלמא, אלא במסירות עצומה, ירידה לכל פרט, חיזוק בדברים הנצרכים, ועזרה במידת האפשר בכל צורך של התלמיד. אלה אזכרה, פעם אחת ביקש ממני לעזור בענין מסוים והתבטא בזה"ל: "הרי אתה יודע עד כמה מסרתי נפשי עבורך בעבר ובעז"ה גם בעתיד, וא"כ יש לי הזכות לבקש ממך זאת, גם אם הדבר נראה קשה או שעתה אינו מובן כל כך".

הערת פעם: "הרי לא היה להרב מעולם עולם הזה? וענה לי: "אתה לא יודע עד כמה".

חי תמיד מתוך תחושה הניתנת למישוש, מי יודע מה ילד יום. "את השיעור הבא ניתן כאן בישיבה, או שמא בישיבה של מעלה".

בישיבה אחת היו חששות של קפידה בין הרמ"ם, בא אחד מהם ושאל את רבינו האם צריך לחשוש מכך? אמר לו רבינו כהאי לישנא: "אם הינך סובר, שהישיבה זקוקה לשיעור, לך תיתן שיעור, ואמור לפני השיעור: הריני מוכן למסור את נפשי למען התורה הקדושה".

סיפר על אחד מגדולי הדור הקודם שאמר לו, שבשעתו פתח "קיבוץ" בצעירותו, וה"סבא מסלבודקה" אמר לו ללמוד שעה בבית המוסר ביום לפני שהולך לישיבתו. אותו גדול לא עשה את בקשתו, ולאחר זמן מלא הצליחה הישיבה, תלה את זה שלא ראה סייעתא דשמיא כיון שלא שעה לדברי ה"סבא".

בכל הקמת ישיבה, היה אומר להקים לשם שמיים, מתוך מסירות נפש למען התורה. השתתף בעזרה ועידוד לישיבות שקמו, כיון שחש שישנה סייעתא דשמיא מיוחדת להקמת תורה ולמתלווים אליו !

היה אומר שבכל דור ישנה סייעתא דשמיא מיוחדת למנהיגי הדור. לדוגמא הגאון מקובנא רבי יצחק אלחנן ספקטור, היה מוצא בקלות את הספר הדן בענין הנזקק לו, ופותח מידית את הספר במקום הנצרך לו. וכן בכל עסקי הציבור כשידעו את נטיית דעתו באיזה ענין רבנות וכדומה, נסתלק הצד השני מיד, וכן ראינו כל זאת בחוש אצל רבינו.

אמר פעם, לכל דור היו ראשי ישיבות ורבנים, צדיקים וגדולים משלו, ומעל כולם היו יחידים שהבינו את צורך הדור, וכולם נתנו להם מעצמם להנהיג.

"יתומים היינו ואין אב", היום כבר לא חסר הרבה ליתומים, ישנם אגודות וקרנות ועסקנים, אבל "אבא" חסר, מי שיבין את הצרכים האמיתיים, וידאג לזה מתוך מסירות נפש.

ראיתי את הסייעתא דשמיא המיוחדת שזכה לה רבינו, ובוודאי שבמקומות אחרים היו מכנים את זה "מופתים", אחד המקרים שהייתי עד אליו. היה זה לפני שנים רבות, ישיבה אחת עמדה לעשות

מעין "דינר" כינוס כספים לטובת הישיבה, אך אילוצים כמעט ביטלו אותה, ומצב הישיבה היה דחוק מאוד ובכי רע.

בצרתם פנו אל רבינו אולי יועיל לשלוח מכתב וכדומה, קרא לי רבינו והחל לשאול אותי אם הלוואה תעזור להם? או שמא... נתהרהר וחשב, עד שניגש לארון והוציא מעטפה עם כסף ואמר לי בכהאי לישנא: "תשאל את מזכיר הישיבה כמה כסף בדיוק הם זקוקים בדחיפות ובהילות גדולה, ורק אח"כ תיתן להם כמה שהם צריכים".

ישבתי וספרתי את הכסף, ומצאתי את מנינם 20.000 דולר. קבעתי פגישה מהירה עם מזכיר הישיבה, ושאלתי: "לכמה בדיוק הם נצרכים נואשות להצלתם". "המתן מעט", ביקש המזכיר, ובמהירות חישב את חשבונותיו, ואומר לי: "21.000 דולר". הוצאתי את המעטפה ואמרתי לו: "ספור", והוא ספר 21.000 דולר... כנראה שבמהירותי ובחפזוני ספרתי אלף פחות... ברם, ראש הישיבה נתן בדיוק כמה שהם נזקקו לו! כשבאנו וסיפרנו לו על זה, לא היה ניכר בו כל התפעלות, יצא לנו להבין מפשטותו, שרגיל הוא בכגון דא*.

---

* בשולי הדברים יש להוסיף את שכבר נדפס בעבר בגליון 'משמרת כהן' טבת תשע"ח כי מאחר ולאחר פירסום הדברים נשמעו קולות שפקפקו על 'מופת' זה שלא היה ולא נברא, נגשו לשאול מפי רבינו שליט"א על אמיתות הדברים והתבטא רבינו שליט"א ואמר שהמכחישים דאז הינם אותם אלה שמחפשים היום למחות את מורשתו הטהורה של מרן זיע"א, וד"ל.

"רבינו הגדול מרן זיע"א

היה אבא לאלפים רבים במלוא מובן המילה"

"כשבאים לכתוב ולתאר את שלל מעלותיו של רבינו הגדול מרן זיע"א אי אפשר שלא להתפעל ולהתרגש מעוצם דאגתו ואחריותו לכל אחד ואחד. כאב רחימאי ואף הרבה מעבר לכך, היה מסור בלב ונפש לכל בעיותיו ודאגותיו של הזולת, עד כדי כך שהנושא והכאב של השני בערו כאש בעצמותיו כאילו היו אלו בעיותיו האישיות והקרובות ביותר".

ברשות רה"י שליט"א, אנחנו מבקשים להתמקד באחת ממידותיו הגדולות של רבינו מרן זיע"א.

במהלך שלוש עשרה השנים שחלפו מיום הסתלקותו של רבינו הגדול מרן זיע"א נאמר ונכתב רבות אודות אישיותו הגדולה. באלפי הספדים ושיחות שנאמרו נגעו המספידים והאומרים יבלח"א בנקודות אור רבות ומגוונות, אולם נדמה כי לא הרחיבו די הצורך בהיותו "אבא", פשוטו כמשמעו, לאלפים ולרבות. בקרב אלפי תלמידיו, מקורביו, ואף בקרב ציבורים רחוקים יותר מצויות עובדות מאלפות על דאגתו ומסירותו האינסופית עד כדי ירידה לפרטים הקטנים ביותר.

הגרב"ש שליט"א מהרהר קמעה ומרחיב את היריעה. אלו שלא זכו להכיר ולעמוד על עוצם גדולתו תמהים אולי מדוע זכה רבינו הגדול מרן זיע"א לכוזה קשר עמוק מצד תלמידיו. מדוע עד היום, גם בחלוף שנים רבות כל כך, עדיין תלמידיו ושומעי לקחו ממשיכים להתפעל ולהתרגש מכל דבר תורה ומכל אמרה שיצאה מפיו. אענה לכם בעובדה. אחד מתלמידיו של מרנא החתם סופר זיע"א נשאל פעם על ידי מאן דהו מדוע כל תלמידי החת"ס קשורים אליו כל כך, ומדוע דבקו בו רבים עד כדי הערצה ללא גבולות. השיב התלמיד במעשה שהיה. למרנא החת"ס זיע"א היה תלמיד מוכשר מאד שידע לחקות היטב את רבו הגדול. באחד הימים טרם תחילת השיעור של רבו הגדול נכנס אותו תלמיד לחדר השיעורים והחל להרצות את השיעור בפני התלמידים בדיוק כמו שרבו היה נוהג להרצות, עם אותו קול וניגון ובאותו אופן בדיוק. חלפו מספר רגעים ואל החדר נכנס החת"ס והחל להרצות את דבריו. הדברים תאמו להפליא לחיקוי המושלם שנערך אך כמה רגעים קודם לכן, מה שגרם לפרצי צחוק כבוש בקרב התלמידים. החת"ס היה מופתע. מעולם לא היה עד לפרצי צחוק במהלך שיעורו. לפליאתו, נאלצו התלמידים להסביר את אשר אירע עם אותו תלמיד קודם לכניסת רבו לחדר. החת"ס סגר את הגמרא ויצא מן החדר. הכאב והצער ניכרו על כל התלמידים ובפרט על אותו תלמיד שחש תחושה נוראה על אשר עולל לרבו הגדול. למחרת היום קרא החת"ס לכל תלמידיו ללא יוצא מן הכלל להתקבץ בבית המדרש, ודרש שגם אותו תלמיד ששכב במיטתו במצב קשה מרוב צער וחרדה מן הקפיידא של רבו ישתתף במעמד. בחרדה עצומה הגיעו כולם להיכל בית המדרש, ולתדהמתם אמר החת"ס את המילים הבאות: אתמול עשיתי עוולה, ואני מבקש על כך מחילה מתלמידי היקר, שבסך הכל עשה מעשה נחמד ותו לא. "מדוע הקפדתי עליו? מה בסך הכל עשה?" מרנא החת"ס זיע"א לא הסכים לרדת מן הדוכן עד אשר יאמר התלמיד בקול ברור כי מוחל הוא על אשר פגע בו ברבים.

אם כן, ענה אותו תלמיד בשאלה, מבין אתה מדוע כולם כל כך דבוקים בחת"ס? כזאת דאגה ומסירות נפש לתלמיד. כזאת אכפתיות ודאגה מצויה רק אצל רבינו, ומה פלא שתלמידיו הרבים כל כך קשורים אליו בעבותות של אהבה אינסופיים? נדמה, מוסיף הגאון הגדול רבי ברוך שמואל הכהן דויטש שליט"א, כי אצל רבינו הגדול מרן זיע"א מצינו הנהגה דומה לשל החת"ס. אי אפשר ולא ניתן לשכוח את דאגתו ואחריותו לכל אחד ואחד. דאגה כנה ואמיתי לכל צורך רוחני, ואף לאלו הגשמיים. אם זה בדאגה כנה ואמיתית לפלוני תלמיד חכם שיקבל משרה תורנית, או השגת כסף לקניית חליפה לבן תורה עני. לכולם דאג. עבור כולם התאמץ, ואת אף אחד לא הותיר מאחור.

כדי להמחיש עד היכן הגיעו הדברים אספר לכם מעשה מרטיט. לפני כארבעים שנה אירע שנסעתי לארצות הברית. טרם יציאתי מן הארץ נכנסתי למעונו של רבינו הגדול מרן זיע"א כדי להיפרד ממנו ולקבל את ברכת הדרך. מרן זיע"א איחל לי איחולי הצלחה ומסר בידי סכום כסף מסוים וביקשני להעבירו לגאון הצדיק רבי שלמה ברעוודה זצוק"ל ששהה באותה עת בארה"ב. כשהגעתי לארה"ב סרתי למעונו של הגאון הצדיק זצוק"ל ומסרתי בידו את השליחות. רבי שלמה זצוק"ל פרץ בבכי ואמר: ישנו יהודי אחד בארץ ישראל שדואג לשני. אינני מצליח להבין כיצד מכל רבבות תלמידיו ושומעי לקחו בכל העולם כולו יודע מרן שאני זקוק כעת לכסף?!

ומהיכן באמת ידע מרן זיע"א מהעניין? אנחנו מבקשים להבין.

פשוט מאד. זה היה בנפשו. הדאגה לשני לא הייתה מן השפה ולחוץ. היא הייתה אמיתית, וממילא הוא חש בצרכיו של השני. הוא הרגיש שפלוני זקוק לעזרה, או אלמוני זקוק כרגע לסיוע. ואני מוכרח להוסיף ולציין, מדגיש הגרב"ש דויטש שליט"א, כי סיפורים כאלו ישנם לאלפים ולרבבות. מדובר ברבבות מקרים ועובדות בכל קצווי תבל. דוגמא נוספת היא העובדה הבאה: לאחר שעבר את הניתוח המפורסם להוצאת גידול מגופו, היה מרן זיע"א חלש מאד. באחד הימים סמוך ממש לניתוח שמע שבביתו של תלמיד המתגורר בעיר אחרת קיימות בעיות מסוימות. מרן זיע"א הודיע לבני ביתו כי מוכרח הוא לנסוע לביתו של התלמיד על מנת להסדיר את ענייניו. בני ביתו הזהירוהו כי הדבר מסוכן לו ביותר, אך מרן זיע"א התעקש כי מוכרח הוא לנסוע וביקש לשמוע מהרופא שטיפל בו באיזה אופן בכל אופן תותר לו הנסיעה לירושלים. לאחר דין ודברים אמר הרופא, כי אם יעצור הנהג שלושה פעמים במהלך הנסיעה את הרכב ומרן זיע"א יוכל לצאת החוצה, לשאוף אוויר צח ולנוח קמעה על כיסא מחוץ לאוטו, תותר הנסיעה. וכך הווה. מרן זיע"א בכוחותיו הדלים ובמאמצים עילאיים עשה כפי שהצטווה על ידי הרופא, וכך ארכה לה הנסיעה זמן ארוך יותר מן הרגיל עד שהגיע לבית התלמיד באותה עיר רחוקה ופעל את אשר היה צריך לפעול. סיפור זה כמו רבים הדומים לו ממחיש את אשר היה לפנינו. כשמרגישים שמוכרחים לעזור ולסייע לשני, אזי כל מכשול, הפרעה או קושי לא יכולים לעמוד בדרך. זה היה תמצית דמו וחלבו של רבינו הגדול זצוק"ל.

ההנהגות הללו היו מנת חלקם של תלמידיו הקרובים דווקא, או שמא לכל נצרך באשר הוא?

במענה לשאלתכם אספר את המעשה הבא: ראש ישיבה מסוים נכנס פעם למעונו של רבינו הגדול מרן זיע"א עם תלמיד מסוים, שלפי הידוע ספרים שאינם ראויים נשרו מחיקו, כשלדברי אותו ראש ישיבה, לא ניתן להחזיק עוד את התלמיד בישיבה. היה זה סמוך ונראה ממש לחג הפסח. מרן זיע"א ישב עם התלמיד כחצי שעה, ובמהלכה אבחן כי מדובר בבעיהבאמונה. בתום הפגישה שאל מרן

זיע"א את הבחור אם יוכל לבא אליו שוב לאחר חג הפסח. הבחור הנהן לאות הסכמה, וכך סוכם ביניהם. לאחר חג הפסח נשאל הבחור האם מתכוון הוא לגשת שוב למעונו של מרן זיע"א, ולתדהמת השומעים השיב, כי במהלך התקופה הקצרה מאד זכה הוא לשני ביקורים! ממרן זיע"א בביתו שבתל אביב. התברר, כי במהלך שיחתו הראשונה בביתו של מרן זיע"א בירר תוך כדי דברים את כתובתו המדויקת, ומרן זיע"א לא המתין שהבחור יבקר שוב במעונו, אלא הטריח עצמו ובא עד ביתו למרות גילו המופלג.

מעשה נוסף עוסק בבחור ממוצא חסידי שמרן זיע"א הבחין בו כי סובל הוא מבעיות נפשיות מסוימות. מרן זיע"א מיהר לגשת לאחד מתלמידיו ובירר לאיזו חסידות משתייך אותו תלמיד ומיהו הרבי שיכול להשפיע עליו. היה זה בימים שבין כסה לעשור, ואותו תלמיד בטוח היה כי מרן זיע"א ימתין עד לאחר חג הסוכות או לכל הפחות לאחר היום הקדוש, אולם כבר למחרת בבוקר הבחינו בני אותה חסידות במרן זיע"א הממתין לסיום תפילת שחרית בבית המדרש וממהר לגשת לרבי לשוחח עמו בדרכי הטיפול הנאותים באותו בחור.

פעם הבחין בבחור צעיר, בסך הכל בשיעור ב', שלטעמו לא למד די הצורך כיאה וכראוי לבחור כשרוני כמותו. מרן זיע"א לא היסס, הוא קם ונסע לבית הוריו וביקש לשוחח עם אביו, לדעת ולהבין שמא מעיק על הבחור משהו. אולי סובל הוא מקושי מסוים המפריע לו לעלות ולהתעלות בלימוד. בכלל, אצל רבינו הגדול מרן זיע"א לא היה מושג של קושי או טרחה יתירה. כל מה שיכול הוא לעשות עבור השני, הוא פשוט עושה, ללא חשבונות וללא הנחות כלשהן לעצמו.

אכן, נאנח רבי ברוך שמואל הכהן דויטש שליט"א, במבט פשוט קשה באמת להבין כיצד יכול היה לב אחד להכיל כל כך הרבה אהבה לכל כך הרבה אנשים. בלתי נתפס לקלוט כיצד היה מסוגל לטפל בכל כך הרבה בעיות שונות ומגוונות מכל כך הרבה קהילות, חוגים ועדות ולהישאר האדם הגדול בענקים, אך כפי שפתחנו בדברינו, כפי הנראה, לאבא לא קשה. אבא יכול להכיל ולדאוג לכל ילדיו גם כשמדובר ברבים ובשונים האחד מאחיו. לאבא אין פריבילגיות של קושי וכדו'. אבא פשוט מרגיש מוכרח ומחויב למסור עצמו ונפשו עבור ילדיו. וכזה בדיוק היה רבינו הגדול זצוק"ל, "אבא".

"כשיוצאים למערכה על פי הכרעה של דעת תורה, זוכים לסייעתא דשמיא"

דגל התורה הלכה למעשה בבחירות נגד הזרם הוותיק והמנוסה. כיצד בעצם היא הצליחה לגרוף שני מנדטים?

אכן מי שהיה קרוב יותר, ידוע לו יותר עד כמה היינו זקוקים במערכה הזאת לסייעתא דשמיא. אינני רוצה להשתמש בלשון 'נס', אם כי אין לי הגדרה אחרת למה שקרה בהקמתה של דגל התורה. בתחילת המערכה, שלושה שבועות לפני הבחירות, לא היו לנו לא פעילים ולא כסף, לא מערכת הסברה ולא מערכת ארגון. ישבנו יומיים לפני הבחירות וחישבנו לכמה ניתן להגיע. המקסימום שהגענו אליו היה תשע עשרה אלף קולות, וב"ה הגענו לכשלושים ושישה אלף קולות, ומדוע? - כי יצאנו למערכה על קיום התורה בעם ישראל. עמדנו בעוז ובגאון מול כל אלו שקמים להשכיח תורה מעם ישראל, ולכן מובטח הדבר שנצליח. אכן לחמו בנו בכל הכוח, השמיצו, העליכו והעלילו, אך כשיוצאים למערכה על פי הכרעה של דעת תורה, כשהולכים עם רבינו הגדול זיע"א בראש, במלחמה על האמת ולמען תורה בטהרתה, זוכים לסייעתא דשמיא.

האם לקיחת הסיכון הזה הייתה כדאית? האם לא היה נכון לוותר על אי אלו מן הדרישות ולא לרוץ בנפרד?

ראשית, מרן זיע"א עמל ללא לאות שלא יצטרכו להקים את המפלגה. הוא שלח אותנו שוב ושוב לדבר עם כל פלג אפשרי באגו"י כדי למנוע את הצורך לרוץ בנפרד. רק כשכלו כל הקיצין והוא ראה שפשוט אין עם מי לדבר, הוא הורה על הליכה עצמאית. בנוסף, אענה לכם בעובדה שאירעה וביכולתה לתאר עד כמה הדבר היה חשוב למרן זיע"א. בתקופת מערכת הבחירות התקשר אליי יהודי שביקש לעזור בממון להצלחת המערכה. הוא נקב בסכום גבוה מאוד, אך טען כי כבר נתן חומש מנכסיו, אולם אם זו החזקת תורה, הוא מוכן לתת סכום כסף נכבד, וביקש שאשאל את רבינו הגדול מרן זיע"א. נכנסתי למרן זיע"א ושאלתי את דעתו. הוא ענה לי בזו הלשון: אמור לו בשמי, שאין זה רק החזקת תורה, אלא הצלת קיום התורה!

ממתי ניתן לקבוע כי המערכה הגדולה מימשה את מטרותיה?

בעצם ההקמה כבר הוגשמה המטרה העיקרית. כשרבינו הגדול מרן זיע"א קם ואמר "לא עוד", עצם הדבר שהוא הכריז קבל עם ועולם כי הוא יוצא לדרך במסגרת עצמאית והכל רק כדי להנחיל דעת תורה, זה פעל דבר גדול מאוד. לפתע ראה כל העולם, כי המושג דעת תורה חוזר לשיח הציבורי, שלא עסקנים הם אלו שמנהלים את סדר יומה של היהדות החרדית, כל אלו כשלעצמם מהווים הצלחה אדירה. הרי עצם האיחוד של הציבור תחת מרות מנהיגותו הטבעית - גדולי התורה, אשר לאורם הוא צעד מימי לימודו בשיבה, זה דבר עצום.

כבר אמרתי בעבר, שעצם ההצלחה בבחירות פתרה חלק ניכר מן הבעיה שהייתה קיימת בעבר. אין זה סוד, כי בעבר התבטאו וכתבו, כי ציבור זה שווה כמה מאות קולות. "האופטימיים וההגיוניים" יותר שביניהם הסכימו להערכה חיובית יותר של כמה אלפי קולות... תחושת זלזול זו השפיעה במישור רחב יותר, והביאה לביטול מוחלט של הצורך בהתחשבות בציבור גדול ואיכותי זה. ומעל הכל, התעלמות מוחלטת מדעת תורה של גדולי מרביצי התורה. לאחר הבחירות היו כולם יכולים להבין, שלא ייתכן שציבור כה גדול לא יזכה לייצוג הולם וראוי, שיביא לידי ביטוי את מהותו הייחודית. דבר זה היה לו משמעות רבה מאוד לכשעצמו. בנוסף, יש להזכיר פעילויות ברוכות רבות שהביאו להישגים גדולים עבור כלל הציבור וציבור בני התורה בפרט.

עובדות והנהגות

במשנת רבינו הגדול
זצוקלה"ה

עובדות והנהגות

במשנת רבינו הגדול זצוקללה"ה

תורה

שקיעות בתורה

... "אני חוזר ואומר תמיד הדברים האלה לא בשמים היא לאמר.. ולא מעבר לים היא, אצל רבותינו ראינו דוגמא מה זה נקרא להיות שקוע בלימוד, מי שזכה לראות את מרן הרב שך, היום הדור כבר לא יודע אפילו, ביום שלישי היה צריך להגיד שיעור, ומיום שני אחה"צ לא היה עם מי לדבר, היה שקוע בזה, ראו את זה בישיבה - לא ידעו איפה הוא נמצא, ממש פשוטו כמשמעו לא היה עם מי לדבר, הוא באמת היה לגמרי שקוע, ראינו מה זה נקרא להיות שקוע בתורה, הוא לא שם לב לשום דבר אחר. היינו באים אליו הוא אמר כבר שבוע אני לא ישן, היה אומר לנו את הקושיא, בגלל הקושיא הזאת אני כבר שבוע לא ישן. פעם הרב שך אמר [על כדורי שינה] אני לוקח אותם אחרי שאני לא מצליח להירדם, פשוט אצלו היה קשה להירדם, באמצע הלילה הוא היה עולה פתאום למעלה היה רוצה לראות איזה ספר בישיבה, ממש היה אפשר לראות מה זה נקרא להיות שקוע בלימוד..."

[בשיחת הכנה ליום מתן תורה בישיבה הק', ערב שבועות תשפ"א]

... "כך שאדם כזה כמו שהזכירו שהיה לו גדלות בכל השטחים חסד תורה ועבודה, התמדה עצומה שהיה יושב לילות שלמים ונרדם על הספסלים של בית המדרש, עם בקיאות נפלאה כמו שהזכרנו, אז כשאדם כזה נחסר..., ובאמת צריך לדעת שהיו לנו גדולים עד כמה שקצת זכינו להכיר, וראינו אצלם בערך את ההנהגות האלה. ובפרט - ואני לא בא לאפוקי גדולים אחרים - כל אלה שהיינו מאוד קרובים אליהם, וגם שהוא היה מאוד קרוב אליהם, כמו מרן הרב שך שאף אחד לא הבין, מצד אחד השקיעות הנוראה בתורה, ומצד שני לתת את הזמן לכל אחד ואחד ולכל יחיד ויחיד, והיה לו את הכח לראות את הנולד, שגם לו - שהוא הרבה הרבה שימש אותו - היה את הכח הזה, כמדומני מהסוג הזה הוא היה האחרון שהכרנו. וכמדומני - ואני לא מבין על כל הדור - שעל זה נאמר 'חבל על דאבדין ולא משתכחין'."

[מתוך דברי הספד על מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוקללה"ה, בישיבת כנסת יצחק - חדרה, אור לכ"ה אדר תשע"ח]

ידוע המעשה, שפעם ישבו אצל ר' חיים עוזר אסיפה של רבנים, הרב שך שהיה אז אברך צעיר נכנס באמצע האסיפה, הוא היה צריך לשאול על איזה רמב"ם, לא הסתדר לו משהו. כולם התפלאו,

ור' חיים עוזר אמר להם 'הוא כמו שיכור מיין, אם יש לו שאלה ברמב"ם הוא בכלל לא שם לב שיש אסיפה', ישב שם האדמו"ר מקרלין, הוא לקח אותו אח"כ לישיבה בלונינעץ, הוא אמר 'ראש ישיבה כזה אני צריך, אני כבר לקח אותו לראש ישיבה'.

[מתוך דברים שנאמרו בישיבה הק' במלאת י"ח שנה להסתלקות מרן זצוקללה"ה]

פעם הוא נפל על הארץ (בשנותיו המאוחרות) והיו לו ייסורים נוראים, מיד קראו לרופא שיבוא לבדוקו, כאשר בא הרופא אמר, 'רגע, רגע, אני חייב לגמור את ה'נתיבות' ואז תקח אותי', 'אני לא יכול ללכת באמצע ה'נתיבות'. מי שלא ראה את זה יתקשה להאמין, על גודל השקיעות ואהבת התורה שהיתה למרן זצוק"ל.

[מתוך דברים שנאמרו בישיבה הק' במלאת י"ח שנה להסתלקות מרן זצוקללה"ה]

הרבצת תורה

"מרן ראש הישיבה סמך עליו בכל דבר, ובפרט בהקמת הישיבות שפעל ועשה, והכל היה בצינעה, בהצנע לכת, ובשעתו לא ידעו כלל מכל פעולותיו עד כמה העול של הרבה ישיבות מוטל עליו, ההיפך ממה שנוהגים היום שעל כל דבר מפרסמים וכו', וזה ג"כ מראה עד כמה האדם מחשיב את גודל הענין של הקמת מקום תורה, וכמו שאמרנו 'ידעו דרך ה' זהו הרבצת תורה, היום קוראים לזה הפצת תורה ואילו אצל האבות הקדושים זה היה ענין של להקים אומה שיודעת את ה', וכיום הענין הוא ג"כ להקים מקומות תורה רבים ככל האפשר, והלואי שהיינו זוכים לאומה שלימה היודעת את ה', ולכה"פ פועלים שירבו ככל האפשר מקומות תורה שבהם יודעים ומכירים את ה' והולכים בדרך ה'. וכידוע שמרן הרב מפוניבז' אמר על הפירצות שנתרבו בדורו שהעצה היחידה היא להקים עוד ישיבה ועוד ישיבה בכל המקומות וממילא זה ישפיע. והרב המנוח ידע את החשיבות של זה, וכמו שקיבל מרבו מרן הרב שך את עצם החשיבות של הקמת ישיבה בכל מקום ומקום ועד כמה זה משפיע. החת"ס אומר על הפסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו' (ורק החת"ס יכול לומר דבר כזה), שבאמת אברהם אבינו ידע שלולי העסק שלו ללמד את דרך ה' היה יכול להיות יותר מכך כמדריגת חנוך שנאמר עליו ואינו כי לקח אותו אלוקים, וכדו', אמנם הוא וויתר על כך בשביל ללמד את דרך ה'. וזה היה התפקיד.

אני רגיל לספר שהיה אברך שהיה ראש ישיבה בישיבה מסוימת ואותה ישיבה היתה באמת חלשה מאוד, ובא אצל הרב שך ואמר לו שהוא רוצה לצאת מהישיבה, וללמוד לעצמו וכו', אמר לו הרב שך בגערה, תאמר שאתה לא רוצה להיות מרביץ תורה! מה אתה מתרץ תירוצים, והביא לו דוגמא מראש ישיבה גדול שהיה בישיבה שאינה לפי כבודו. וזה היה נקודה חשובה מאוד אצל מרן ראש הישיבה, שלימד את אלו ששמשו אותו, החשיבות של להיות מרביץ תורה, להיות מחנך ולהעמיד תלמידים ותלמידי תלמידים, וזה חלקינו מכל עמלינו".

[במלאת שנה לפטירת הרה"ג ר' דוד צבי קצבורג זצ"ל יד ימינו של מרן זצוקללה"ה, בבית המוסר - ציטרון שע"י ישיבת פוניבז']

צורת מסירת שיעור

כשנעשיתי מגיד שיעור (בישיבת טשעבין), באתי אליו ואמרתי לו שאין לי כל כך הרבה חבורות למסור כל יום בפני הבחורים, אמר לי מרן זצ"ל שלדעתו מי שאומר בשיעור יותר מקצות ורעק"א ופנ"י ומסביר אותם טוב, הוא "ארור עושה מלאכת ה' רמיה". מרן זצ"ל עצמו בשיעוריו היה מביא קושיות מהקצה"ח ורעק"א, והיה מנסה להגיד איזה תירוץ טוב על הקצות, תירוץ על הקושיא של רע"א וממשיך הלאה.

אחד השומעים: ומה זה כל האבי עזרי?

מרן רה"י שליט"א: האבי עזרי זה מהשיעורים כלליים, האבי עזרי זה לא שיעורים יומיים, אדרבה תראה את השיעורים היומיים, (וכעת הדפיסו את שיעוריו היומיים וניתן לראות זאת), תראה מה שהוא אמר, כמעט אף פעם לא הזכיר רמב"ם וכדו'.

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבת קול תורה]

דרכי הסברא

אחד מתלמידי מרן זצ"ל ביקש לומר לו סברא דחוקה ליישב קושיא מסוימת, אמר לו מרן זצ"ל: הרמב"ם לפני שכותב את פירוש המשנה מקדים "אמר ה' יתברך" ורק אח"כ כותב את פירוש המשנה, והיינו שהתורה שאנו לומדים היא מה שהקב"ה אמר, האם הינך חושב שהקב"ה אומר כזו סברא דחוקה?

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבה הק']

חשיבות כל חידוש בדברי תורה

כשהייתי פעם עם רבינו הגדול מרן האבי עזרי זיע"א בניחום אבלים אצל אחד מגדולי ראשי הישיבות שנפטר והוא הוציא הרבה ספרים, הדבר הראשון שהוא אמר שם לבניו: אם אבא חיבר הרבה ספרים בלימוד אני רוצה שתדעו שכל מי שלומד בספרים שלו מקיים לימוד התורה כמו שלומד גמרא או דברים אחרים. הוא לא אמר שזה גמרא ולא שזה תנ"ך אבל מצות תלמוד תורה מקיימים בכל דבר חידוש בתורה שמתחדש ע"י כל אדם.

[בכינוס וכתבתם תשע"ח]

כתיבת חידושי תורה

"הייתי פעם אצל מרן הרב שך זצ"ל והוא העלה איזה סברא ונסתפק בסברא הזו ואמר אני אלך לשאול את העט שלי, אם אני אכתוב זאת טוב סימן שזהו 'שטיקל תורה' טוב".

[בכינוסי וכתבתם]

סייעתא דשמיא בהקמת מקום תורה

ראש ישיבה אחד שפתח ישיבה בא אצל מרן הרב שך ואמר לו שאין לו כסף, אמר לו מרן זצ"ל דע לך שכך בונים ישיבה, לאחר שנה בא עוד פעם ושוב אמר לו הרב שך כך בונים ישיבה, לאחר מכן כשבא אצלו בשנה השלישית פתח לו הרב שך את הכספת שהיתה בביתו ואמר לו שיקח משם כמה שהוא צריך אבל לא ככה בונים ישיבה.. לא ככה בונים ישיבה..

כל ישיבה שנבנית, בתחילה צריך הרבה סייעתא דשמיא, עובדים קשה, עובדים ועובדים ולאחמ"כ רואים את התוצאות של המעשים..

[מתוך דברים לבני הישיבה הק', תמוז תשפ"א]

הקמת ישיבה

"האמת היא שזה בגדר יראתי בפצותי שיח להתחיל, זה מעמד לא פשוט בכלל מעמד של הקמת ישיבה, זה לא הקמה של עוד מוסד לא רק עוד הקמה של משהו, זה הקמת ישיבה גדולה. תמיד הייתי שומע ממרן הרב שך זצוק"ל שלהקים ישיבה גדולה הוא אמר שנצרך לזה הרבה זכויות וכוונה לשם שמים, הוא היה מספר תמיד את המעשה הנורא שכידוע הסבא מסלבודקה רבי נתן צבי פינקל זצוק"ל שלח ארבע עשרה (ואולי חמש עשרה) בחורים לרידב"ז שהיו נקראים 'הי"ד החזקה' ובראשם היה ר' איסר זלמן כראש הישיבה, הוא היה אברך צעיר ולפני שהוא הלך להקים את הישיבה אמר לו רבי נתן צבי לא היה מזיק אם תעלה לבית המוסר ללמוד מוסר במשך כשעה, ור' איסר זלמן סיפר אמרתי לעצמי אני אברך בן עשרים וחמש הולך להיות ראש ישיבה וכבר רוצים לתבוע ממני את השיא של הלשמה, ולמעשה הוא לא נכנס לבית המוסר, הרב שך אמר לי שלמעשה הקיבוץ הזה לא כל כך הצליח ור' איסר זלמן תלה את זה בכך שהוא לא הלך לאותה שעה לבית המוסר. באותה שעה הוא חשב שקצת לא כל כך עיקרי להקים ממש לשם שמים וזה ר' איסר זלמן שכולם יודעים עד כמה שהוא היה בהכל לשם שמים. אז הראש ישיבה היה חוזר על זה כל הזמן להקים ישיבה גדולה זה חייב להיות כולה לשם שמים.

"אני רוצה לספר מעשה קטן, היה במקום מסויים משהו שהיה מגיד שיעור בישיבה שהיתה באמת ישיבה חלשה והוא בא למרן הרב שך ואמר שהוא רוצה לחזור הביתה יש לו הרבה בהלכה וכך אמר לו מרן הרב שך ברוגזה 'אז אתה אומר שאתה לא רוצה להיות מרביץ תורה'.. אני רוצה רק להגיד פה בפני משפחת מרקוביץ עוד משפט שהוא אמר, הוא אמר ר' צבי מרקוביץ הוא ראוי להיות מרביץ תורה בסלונים בגלל שהוא שואף להיות מרביץ תורה - הוא דיבר על סלונים פה בירושלים - אתם יודעים מה זה החשיבות של העמדת תלמידים. וממילא ה' יעזור שנזכה באמת להעמיד תלמידים גדולים בתורה וביראת שמים ובדרך הנכונה לנו מימי אבותינו ונזכה ונתפלל 'ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו'".

[מתוך דברים שנאמרו במעמד יסוד הישיבה הק', קיץ תשע"ח]

הקמת מקום תורה - רק בנקיות מכל סרד!

מרן הרב שך תמיד היה אומר בשם הגאון שאם יש מסמר אחד גזול בבנין, זה מפריע לכל הסייעתא דשמיא של הבנין.

[בהכנסת ספר תורה לבית המדרש 'לב שמואל' בעיר בית שמש, אב תשע"ח]

בין הזמנים

"בין הזמנים עמד פעמים רבות בדיון שמא כדאי לבטלו (ובפרט בין הזמנים של אב), ומרן ראש הישיבה הרב שך זצ"ל לא הסכים לדון בדבר, ראשית כל משום שעמד על העקרון שלא לשנות דבר שהיה בדורות קודמים, ועוד טעם אמר שבלא בין הזמנים לא תהיה התחדשות וההתחדשות היא דבר חשוב מאוד".

[מתוך דברים בשלהי זמן חורף תשע"ט בישיבה הק']

דרכי החיים

אמונה

בסוף ימיו של הגר"ד הקשר זצ"ל כאשר עמדו לנתחו, נכנס למרן ראש הישיבה זצוק"ל חתנו להבחל"ח ליטול עיצה וברכה, הייתה זו שיחה מרגשת וטבולה בדמע. הרב שך התבטא בביטויים מופלגים ונדירים על תלמידו היקר "הצדיק, החסיד, הגאון", שוב חזר "החסיד...!", ואז ביקש: "תגיד לרבי דוד את המילים האלה: עכשיו הוא צריך להרגיש את עצמו המאושר באדם. הוא נמצא עכשיו רק בזרועותיו של הקדוש ברוך הוא. הוא רואה שאף אחד בעולם לא יכול לעזור לו, והוא מרגיש רק את הריבונו של עולם. כמה מתוק להרגיש כזו הרגשה! זו הרגשה עילאית שלא כל אחד יכול לזכות לזה. תגיד לו, ביקש הרב שך, תגיד לו שיצא בריקוד!... ארויס גיין אין א טאנץ".

[בדברי זכרון על הגר"ד הקשר זצוק"ל]

היחס לכל דבר עפ"י התורה

אצל מרן הרב שך זצוקללה"ה היינו שומעים תמיד איך צריכה להיות ההסתכלות בכל דבר עפ"י התורה, ותמיד זה לא היה דווקא לפי איך שהציבור חושבים באופן פשוט, לפני מלחמת המפרץ נכנסתי אליו, והראה לי את מה שהראשונים הביאו מהמדרש על הפסוק רננו צדיקים בה', שהוא על מה שבשעה שנעקד יצחק על המזבח אמר שירה, והראשונים פירשו לפי זה את מה שאומרים מנחה בשב"ק יצחק ירנן. והוא היה אחוז התפעלות מזה איך שיצחק אמר שירה בזמן שעקדו אותו על המזבח. לא הבנתי באותה שעה מה כוונתו לרמוז לי, אמנם לאחמ"כ בשיחת חיזוק שמסר לציבור הזכיר את המדרש הזה, וחזק את הציבור במה שכל מה שהקב"ה עושה זה הטוב האמיתי וצריך להתכונן להכל, הוא לא הבטיח הבטחות וישועות וכדומה.. אלא הכין את הציבור בכך שכל מה שיקרה הכל הוא מיד ה', והשיחה הזאת חיזקה יותר מכל השיחות האחרות.

פעם אמר על מה שאנחנו תולים כל הזמן את הצרות שבאות לעולם ברשעים, כאילו אנחנו בסדר גמור, והביא על זה את הפסוק (משלי כ"ז כ"ב) אם תכתוש את האויל במכתש וגו' לא תסור מעליו איווולתו, וביאר בזה מה שייך איווולת שכזו, אלא שהאויל חושב שמה שכותשים אותו זה בשביל המעט חיטים שיש שם, והמכתשת היא בשביל החיטים, כך אנחנו נראים. וכך בכל דבר היה מסתכל על זה בהסתכלות הנדרשת עפ"י תורה.

[בשיחה בימי בין המצרים בישיבה הק', תמוז תשפ"א]

לא משנים אפילו בדבר קטן

וכמו שאנחנו ראינו מרבתינו מרן הרב שך ומרן הסטייפלער, עד כמה שהם חששו מכל דבר קטן, כל שינוי קטן זה מסוכן, פעם באתי למרן הרב שך, ביקשו ממני שאבוא אליו שיתן הסכמה לטור החדש, טור חדש יפה, היה קשה לפני כן ללמוד טור, ואמר הרב שך שאינו יכול לתת הסכמה, 'שמעתי שהם הכניסו את הסעיפים של השו"ע בתוך הטור, אני לא רוצה שום דברים חדשים, אני

רוצה ללמוד את הטור שלמדו פעם', ולא הסכים לתת הסכמה, וסיפר על אחד הפוסקים שמוסיפים בהם דברים, והתבטא בצורה חמורה ביותר, אל תעשו לנו הוספות, אם רוצים דפוס יותר יפה אפשר, אבל תוספות, לשנות משהו, הוא מאוד חשש.

[מתוך דברי הספד על מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוקלה"ה, בישיבת כנסת יצחק - חדרה, אור לכ"ה אדר תשע"ח]

רבותינו חזרו תמיד על הדברים ה'פשוטים'

.. "כמה שהוא הטיב להסביר את זה בהתעוררות נפלאה, וכפי שאמרתי רוב הדברים שאני אומר אלו דבריו שלו בעצמו אבל מי יכול להגיד את זה כ"כ טוב כמו שהוא היה אומר את זה, ראשית כל שיש רק חשיבות אחת בעולם, אפשר לומר שכמעט שלא היתה שיחה שלא דבר בזה וכל שיחה עוררה מאד, והוא המחיש את זה - ולמרות שאנחנו חושבים שאנחנו כבר יודעים את זה אבל כבר ידועים דברי המסילת ישרים שכפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמיתם גלויה לכל כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה - וכמו שראינו מרבותינו מרן הרב שך זצ"ל וכבר לפני זה החפץ חיים זצ"ל שהם דיברו תמיד על האמיתויות הנצרכות לכל אחד ואחד ולא נילאו מלחזור על זה שוב ושוב כדי שזה יהיה קנוי לנו בנפשנו. הם לא אמרו רק רעיונות - היו רעיונות חשובים - אבל המטרה היתה תמיד להשריש את הדברים הבסיסיים, שיש אמונה, להשריש את החשיבות של תורה ולחיות את הענין הזה שאין שום חשיבות בעולם יותר ממי שלומד תורה, ודברי הנפש החיים ידועים ולא צריכים לחזור עליהם לפני בני תורה חשובים כפי שישנם כאן, אבל אם חז"ל אמרו שאלו דברים שצריכים חיזוק בכל יום אז כנראה שבאמת אלו דברים שצריכים חיזוק בכל יום..."

[מתוך דברי מספד על הגאון המופלא רבי משה מרדכי שולזינגר זצוק"ל. אגרא דהספידא עמ' פג]

קשיים ונסיונות

אומרים בשם הרב שך, שלסבא קדישא החפץ חיים לא היו קשיים ונסיונות, אמנם זו זכות מיוחדת של הח"ח, אבל מלבדו כל רבותינו זצ"ל אין מי מביניהם שלא עבר קשיים, אם אמנה בפניכם את מספר הת"ח המפורסמים בדור הזה ובדור הקודם שסיפר לי מרן הרב שך אילו קשיים עמדו בפניהם בהיותם בחורים צעירים בחורים ואח"כ בהמשך חייהם, ממש תסמור שערות הראש ממש בלי שום גוזמא, אלו דברים שקשה לתאר אפי' איך הם עמדו בזה. ואדרבה ע"ז נאמר, "יוסיף דעת יוסיף מכאוב", אין דבר כזה שאדם יחיה את חייו בלא קשיים. וכי בענייני עוה"ז הכל בא בלי קשיים, פרנסה טובה באה בלי קשיים? גידול ילדים בא בלי קשיים? למצוא שידוך... הכל בא עם קשיים, יש משהו שלא קשה? הכל קשה. אלא מה - "אדם לעמל יולד" וכד' חז"ל "איני יודע אם לעמל הזה, אם לעמל הזה" וכו', אבל אין חיים בלי קשיים.

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבת קול תורה]

כאשר עלה מרן הרב שך לראשונה לבית מרן הגר"ש אלישיב, ע"מ לבקשו שיעמוד לימינו בהקמת דגל התורה, (ונכחתי בשעה זו במחיצתם) שוחחו שעה ארוכה, ובתוך הדברים שח מרן זצ"ל להגר"ש את הקורות עמו בשנות צעירותו, את גודל התלאות שעבר ואת היסורים העצומים, כאשר מלבד ה'בלאט גמרא' לא היה לו מאומה בחייו, והתאונן בפניו על כך שכיום מלעיזים עליו שכל פועלו הוא מחמת נגיעות וכדו', ואמר וכי סבלתי כל ימי בשביל מעט כבוד ושררה. בשעת מעשה

לא הראה מרן הגרי"ש אותות התפעלות, אמנם לאחמ"כ אמר לי הגרי"ש, שדברים אלו הם אלו שגרמו לו לצאת מגדרו ולשאת את עול הציבור ולעמוד לימין מרן זצוק"ל.

[מרשימות תלמידים]

סיפר מרן זצ"ל שכאשר בא בצעירותו בפעם הראשונה אל הגרא"ז השערות שלו היו דבוקות לגמרי אחת לשניה, זאת לאחר כמה חודשים שלא הסתפר, ובזמנו לא היו מרכי שער וכדו' והיו צריכים לקחת נפט ולשפוך הרבה על השער כדי לפתוח את הקשרים. אח"כ הוא אמר שר' איסר זלמן לקח אותו כחתן לבת אחותו בתור 'קמיע', מכיון שהיה מצב של סכנה עם הבולשביקים חיפש הגרא"ז בחור השקוע לגמרי בלימוד (הוא לא אמר את המילים שקוע בלימוד, רק שלקחו אותו בתור קמיע).

כל ימי צעירותו של מרן זצוק"ל היו מתוך צער וקשיים נוראיים, נתאר לעצמינו עת התחושה של בחור צעיר שיושב בעלית גג תוך כדי מנוסה מהיבסצקים ולומד, הוא סיפר שהוא למד שם קצוה"ח ורע"א כסדר. נדמה לי שההורים הצליחו להודיע לו שבשבת פלונית יחול הבר מצוה שלו ושיעלה לתורה, בזה נגמר ה'בר-מצוה'. עניות כזו שא"א לתאר ולמרות כך בדביקות נוראה בתורה ישב ולמד מתוך מסירות נפש. זה ודאי שהדברים האלו שאנחנו מדברים זה מה שיש ללמוד מדרכיו. וצריך לדעת שהדברים האלו לא באים מאליהם, אפילו שמרן זצ"ל בא ממשפחה מאד חשובה, אבל אי אפשר להגיד שהוא ראה את זה בבית, אלא היה לו מין השתקקות פנימית לתורה.

לרה"י נפטרה בת צעירה שהיתה מאוד חשובה, (עד סוף ימיו תמונתה הייתה תלויה בחדרו) הוא אמר לי שתמיד כשמרן הגר"ח"ע היה פוגש אותו היה אומר לו: 'ר' לייזר! לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי!', זה מה שהיה אומר לו תמיד. קרה אסון, נפטרה בת, העצה זה להתחזק בתורה כי 'לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי'.

[מתוך דברים שנאמרו בישיבה הק' במלאת י"ח שנה להסתלקות מרן זצוקללה"ה]

יראת שמים

היראת שמיים של מרן הרב שך היתה עצומה, מצעירותו ממש. פעם אחת בילדותו איחר זמן ק"ש מג"א והוא בכה כך כל היום, כשהוא היה כבן תשעים שנה ויצא שהוא לא הרגיש טוב ואיחר זמן ק"ש כמעט התעלף, ואמר 'פעם שניה בחיים שאני מאחר זמן ק"ש של מג"א'! נדמה לי שהוא נפל על הארץ מרוב צער. לא מדובר על זמן ק"ש של הגר"א (לגבי פסק הלכה גם הוא מסתמא נטה שדעת הגר"א יותר עיקרית להלכה), קצת מושגים! מה זה יראת שמים, מה נקרא יראת חטא, מה נקרא קפידא על הדבר הכי קטן.

[מתוך דברים שנאמרו בישיבה הק' במלאת י"ח שנה להסתלקות מרן זצוקללה"ה]

נקיות המידות

בשנת תשמ"ט בהקמת דגל התורה בעת שהלך מרן זצוק"ל להצביע בקלפי, עשה את דרכו בהליכה רגלית, רבים סברו כי בכך חפץ הוא להראות את גודל חשיבות המערכה, אך האמת היא שכשחזר לביתו שאלתי אותו מדוע הלך רגלי וטרח כ"כ, והשיב לי מרן זצ"ל שבאם היה עושה דרכו ברכבו היה נגרם פגיעה באי מי ממקורביו, והוסיף מרן זצ"ל והתבטא שהטירחה היתה לו בזה בבחינת 'על מנת שתעלי לרקיע'...

[מרשימות תלמידים]

לא להישאר בקטנות

ממורי ורבי מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל למדתי - שח רבי אברהם תחת אחד השיחים שלא להישאר בקטנות, אלא לפרוש עם כנפי התורה ולהגביה עוף עם כוכבי נשף. רבי אברהם הלך לאור זה לא רק בדרך הלימוד, אלא גם בגדלות המחשבה. הוא תבע מעצמו אחריות. כלומדו בישיבה היה תר אחר בני ישיבה שנתברכו בכישרון והיו זקוקים למי שרב גובריה כדי שיכוון אותם בדרך העיון והלימוד, וקבע עמם עיתות ללמוד. מהם שנודעו בשערים כמרכיצי תורה וזוכרים לו חסד נעורים זה.

[מתוך דברי זכרון על הגאון רבי אברהם שלזינגר זצ"ל, מוסף שבת קודש, פרשת מצורע תשע"א]

ירידת הדורות

פעם מרן הרב מפוניבז' דיבר, שהיום יש בעלי כשרון יותר ממה שהיה פעם, וצריך לחזק את הדור החדש, ומרן הרב שך היה אומר איך אפשר להגיד ככה, פעם יצא שהוא דיבר עם הרב מפוניבז', אז הוא סיפר לו, שר' יצחק אלחנן פעם הלך להבראה לבית נופש, והמזכיר שלו ר' יעקב ליפשיץ, היה מביא לו כל יום את החבילות של הדואר, וביחד הם היו עוברים, מה להגיד פה מה להגיד פה, ופעם אחת הוא היה אצלו והלך, והוא רץ אחריו, והרב שך היה אומר שלהגריא"ס היה קשה אפילו ללכת, בשביל מה הוא רץ, הוא אמר לו, יש איזה חתול בבית אצלי, שרגיל כל פעם לשתות חלב, אני נותן לך כסף כדי שתתן לו חלב, ואמר הרב שך לרב מפוניבז', נו כאלו גם כן יש?, שיחד עם הגדלות העצומה עם כל הדברים, ממש ורחמיו על כל מעשיו, זה מידה מאוד מיוחדת.

[מתוך דברי הספד על מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוקללה"ה, בהספד שנערך ע"י 'איגוד בוגרי ישיבת קול תורה', ליל תענית אסתר תשע"ח]

לב יודע מרת נפשו

הגמ' בנדרים (פ"א) אומרת: "מי האיש החכם ויבן את זאת על מה אבדה הארץ", דבר זה נשאל לחכמים וכו' לנביאים וכו' עד שאמרו הקב"ה בעצמו - על עזבם את תורתי - על שלא בירכו בתורה תחילה, הר"ן (שם) מבאר שבפנימיותם לא החשיבו את התורה כמטרה בפני עצמה. וידועה על כך הקושיה דמה טענה היתה עליהם באם היה זה חטא כה נעלם עד אשר לא ידעוהו החכמים והנביאים?

אמר על כך פעם מרן הגראמ"מ שך (שליט"א) [זצ"ל]: אמנם הנביאים באמת לא יודעים, ואף החכמים לא יודעים, אבל יש אחד שהוא כן יודע, והוא האדם בעצמו! "לב יודע מרת נפשו". האדם בעצמו יודע היטב אם הנקודה הפנימית שלו היא עבודת ה' והשאר אינו אלא טפל למטרה העיקרית, או ח"ו להיפך. זה יודע רק האדם לבדו, והוא לבדו צריך לעשות את חשבון נפשו היכן הוא עומד.

[בדברי חיזוק לקראת הימים הנוראים, תשנ"ו]

הנהגת הבית

"יצוין כי הדברים שנאמר הינם על פי מה ששמענו באוזנינו וראינו בעינינו ממורי דרכנו שהדריכונו בנושאים חשובים אלה, חלקם הם בחינה של מעשה רב, וחלקם הינם ההכוונות הברורות

והישרות שקיבלנו. כל אחד מהדברים שיאמרו כאן הינם בדוקים ומדוקדקים ורובם ככולם הינם מנוכחות אישית או שנשמעו מכלי ראשון. אשתדל להביא עובדות והנהגות כפי שהתרחשו באופן מציאותי, והיתר מרוח הדברים שקיבלתי, ומהם נלמד וכן נעשה.

הנושא החשוב הראשון של מה ועד כמה נדרש להקריב ולא רק ע"מ למנוע ח"ו גירושין אלא ע"מ שהשלוש בית היומימי יתנהל תוך שביעות רצונם של שני בני הזוג, היה זוג שעוד לפני האירוסין עלה חשש שמא האשה לא תתרגל למקום מגורי הבעל ששם היה מקום לימודו ועלייתו בתורה, ועשו הסכם ותנאי מפורש שהם יגורו במקום מגורי ולימודי הבעל. בעקבות אי שביעות רצונה של האשה ואי הסתגלותה למקום המגורים הוסכם ביניהם שילכו להתייעץ עם מרן הרב שך זצוק"ל שפסק באופן נחרץ: 'איך פארשטיינישט די שאלה' (אינני מבין כלל את השאלה), בוודאי כי ראשון לכל דבר שהאשה תהיה מרוצה, מחר שיקח את חבילותיו ויסע לעירה ללא כל השתהות בנושא מציאת כולל וכדו'. אין צורך להפליג בדוגמאות עד כמה צריך להשקיע ואפי' ברוחניות ע"מ להשכין שלום בבית, מה לנו יותר מהדוגמא האישית שראינו בתור שכנים של מרן זצוק"ל שישב ליד מיטת חוליה של רעייתו הרבנית ע"ה וסעד אותה מבוקר עד ערב במשך שבועות וחודשים.

מעשה נוסף שהיה ששמעתי מבתי שפעם בערב יום כיפור שבה הביתה מוקדם בעת 'כל נדרי', וראתה אותו יושב ואומר 'כל נדרי' בבית כאשר בישיבה כבר אחזו באמצע 'כל נדרי', ולשאלתה ענה 'להשאיר את הרבנית בבית לבדה זה יגרום לה לעצבות, ולבקש מאחרים להישאר אין זה מדרכי ע"כ נשאיתי בבית ואני אומר עימה כאן כל נדרי', ואלו הינם אפס קצהו של דוגמאות בעניין זה.

הייתה תקופה שמרן זצוק"ל נסע ללולינג' שהיה במרחק רב ממקום מגוריו, ובמכתב ששלח משם כותב שכיון שאחיין של אשתו היה צריך להפליג לארה"ק ולא היה לו מימון לנסיעה עמד וחישוב שבלולינג' הוא ישתכר זלאטי יותר ממשכורתו הנוכחית וכך אוכל לשלוח אותם לגוטל, ע"מ שתממן את נסיעתו של אותו אחיין לפיכך עזב את ביתו למרחקים. רואים אנו עד כמה הייתה תחושת המחויבות שחש כלפי בן משפחתה של הרבנית".

... "עד עתה דיברנו עד כמה נדרש להשקיע לחזק ולשמר את ה'שלום בית', אולם מה נדרש לעשות ע"מ למנוע גט - מסתמא שיעור ההתייחסות הוא עד קרוב לפיקוח נפש. לפני שנים רבות באותם ימים שמרן הרב שך עבר ניתוח הייתה איזו פרשיה של שלום בית בבית אחד מתלמידיו ומרן חש כי חייב לנסוע לבית האשה בירושלים ע"מ לשוחח עימה, ביקש הרופא למנוע ממנו נסיעה כה ארוכה ומרן אמר שבכ"ז הוא חייב לנסוע, ענה לו הרופא שאם יסע ברכב פרטי ובמהלך הדרך ינוח על כסא נוח שלוש פעמים חצי שעה כל פעם אזי אפשרי שיסע, וכך עשה מרן - נסע ברכב פרטי ונח כחצי שעה שלוש פעמים במהלך הנסיעה מתוך כוונה של ספק ספיקא אולי ישפיע על האשה בזה שיגיע אישית לביתה לשוחח עימה"...

[מספר 'בינת המידות', עמ' 98 והילך]

חינוך

חינוך הילדים מתוך חמימות למצוות

... "פעם סיפרתי למרן הרב שך על הבן שלי שהוא לומד בת"ת קמניץ ויש שם איזה רבי'ה שלראות 'אשר יצר' שלו זה מחזה - עם כל ההתלהבות והכוונה בברכה - אמר לי מרן זצ"ל: 'כאלו רבע'ס אנחנו צריכים!' כמה שהיה איכפת להרב שך החמימות..."

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א במעונו בפני קבוצה מנציגי הציבור ושלוחי דרבנן לחיזוק והמשך דרכו של רבינו מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוקלה"ה, חורף תש"פ]

חינוך הילדים להעמקה בתורה

היה מהלך מיוחד אצל רבינו הגדול האבי עזרי זיע"א שאף כשהיה בוחן ילדים קטנים, לא היה דרכו לשאול שאלות פשוטות וקלות, ותמיד השאלה היתה א'לומדישע שאלה', שצריכים לחשוב בשביל לענות עליה.

ובידי הוה עובדא שנכנסתי אליו עם בני שליט"א, ושאל אותו מרן מה הוא לומד, וענה לו שלומד פרק אלו מציאות, ושאל אותו מרן, מה הדין בראובן שנתן לשמעון לשמור תמורת שכר, אבל יקבל את השכר מלוי ולא מהבעלים, האם דינו כשומר חנם או שומר שכר, [מכיון שלא הבעלים נותנים את השכר, א"כ יש לדון דילמא לא השתעבד אליו], ומה שרצה מרן לשמוע הוא, ראייה מדין פרוטה דרב יוסף (ב"מ כט). דשומר אבידה חשיב שומר שכר אף שמקבל את שכרו בכך שפטור מלתת פרוטה לעני, ולא מקבל שכר ממי ששומר עבורו.

[בדברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו]

חינוך לאהבת תורה

דרכו היתה תתמיד להאהיב את התורה על התלמידים, היה אומר (לאחר שהקשה קושיא בשיעור) 'נו, מה איתכם? אתם יכולים לישון', פעם הגיע למישהו בבוקר 'שמעת את השיעור אתמול? מה שאמרנו ברשב"א', 'ישנת בלילה?' וכשהתלמיד אמר שהצליח לישון אמר 'אז לא שמעת את הרשב"א, אם הרשב"א נשאר קשה וישנת בלילה, דאס הייסט נישט' (זה לא זה). תמיד הוא דרש את זה. ובאמת, כל תלמיד לפי ערכו קיבל את זה שכל החיים זה רק תורה.

[בדברי זכרון במלאת י"ח שנה להסתלקותו, בהיכל הישיבה הק']

חשיבות הקמת בית יעקב לבנות ישראל

סיפר לי מרן הרב שך, שכאשר באו לחפץ חיים וסיפרו לו שמקימים 'בית יעקב' ולא ידעו אם יהיה בעד או נגד, אמר החפץ חיים, מקימים כזה דבר גדול ואין לי חלק בזה?, כך סיפר לי הרב שך, לפעמים אדם מצטער שלא היה לו חלק בדבר גדול.

[בכניסו מנהלי מוסדות עטה"ק במעונו, לרגל מגבית חירום לבית הספר בנוה יעקב, תמוז תשע"ט].

בכל הדורות היה לנשים הצדקניות חלק מכריע בחינוך הילדים

"תמיד בכל הדורות האשה והאמא היה לה חלק מכריע בחינוך הילדים, וכך היה אצל מרן הרב שך שהאמא שלו היא זו ששלחה אותו לישיבה ואת כל הדברים הוא תלה באמא שלו למרות שאבא שלו גם היה יהודי חשוב אבל הוא תלה את זה תמיד באמא שלו..."

[בכנס חינוך שע"י המוסדות עטה"ק בנוה יעקב, תמוז תשע"ח].

מסורת החינוך

נכנסתי פעם למרן הרב שך זיע"א ובאו אליו לשאול שאלה שאולי כדאי להתחיל ללמוד בפרשת 'לך לך' כי את הפרשיות הראשונות לא מבינים וזה קשה לעכל - קין והבל וכדו' - נכנסתי אליו וראיתי אותו בוכה בלי שום גזמה שלשת רבעי שעה ברציפות, ואמר איך זה שרצו אפילו לשאול שאלות כאלה, ללמד ילדים בלי מעשה בראשית? לא ללמד ילדים את זה? איך שייך אפילו שישאלו על זה. ואח"כ הוא התקשר למישהו שהיה שייך לעניין והוא אמר תדע לך שאני כבר בוכה שעה שלימה. אני לא מגזים בשום דבר, עד כמה שהוא ידע מה זה, הוא אמר - מה אומרים לי שלא מבינים מעשה בראשית, וכי אני כן מבין מעשה בראשית? וכי זה הנידון? על זה האדם מושרש. וכך בכל הדברים אנחנו באמת לא יודעים, רק נשלח במקום שאנחנו מובטחים עד כמה ששייך מתוקף הדברים האלה שבאמת לא יהיה שום השפעה להם ולא יהיה שום סכנה לחינוך.

[בכינוס לרגל פתיחת המוסדות על טהרת הקודש בעיר אלעד תשע"ח].

מסורת הדורות

ידוע מה שאמר החפץ חיים לר' שמעון שוואב שהוא כהן כיון שאבא שלו היה כהן וכו' וכו', עד שבט לוי שמסרו נפש על קידוש ה' ולכן זכו לכהונה, ומי שלא היה מהם לא זכה, מונח בזה נקודה שחשבתי פעם, לא ידעתי אם מותר להגיד את זה, שאלתי את מרן הרב שך זצוק"ל, הרמב"ם אומר ששבט לוי לא עבד עבודה זרה, אברהם אבינו התחיל לעקור עבודה זרה, ויצחק וכו' וכו', ושבט לוי מעולם לא עבד עבודה זרה, עד שבא משה רבינו ועקר לגמרי את העבודה זרה, ולכאורה בשביל מה מזכיר הרמב"ם את ה'היסטוריה' ששבט לוי לא עבד אף פעם עבודה זרה, הרי עכשיו כבר אף אחד לא עובד, אז למה חשוב לדעת מה היה פעם, ששבט לוי לא עבדו, ואמרתי, מי שאף פעם לא עבד עבודה זרה, כשמגיע העגל גם כן לא עובד, אבל מי שפעם עבד עבודה זרה, אני לא יודע אם מותר להגיד את זה, אבל אם פעם הוא עבד עבודה זרה, זה כבר אחרת, בתור 'רעיון' זה ודאי נכון.

[מתוך דברי ברכה בכינוס חיוק והוקרה לאסיר עולם התורה הרב מאיר בורדיאנסקי שליט"א בצאתו מן הכלא הצבאי]

חינוך על מעשי רבותינו

מי שהכיר את מרן הרב שך יודע, שהוא יכל לשבת שעות [בעיקר היה זה בימי חול המועד] ולספר סיפורים עם כל הדיוקים, כמו בבריסק, בדיוק מי הלך ואיך הלך. פעם הייתי אצלו בשביל מישהו

שהיו לו קשיים בעסקים, ורצה לבקש שהרב שך יעשה לו גורל הגר"א, והוא אמר – אספר לך מה היה אצל החפץ חיים, בזמן המלחמה היה לו ספק גדול מה הישיבה צריכה לעשות, והציעו לפניו שאולי יעשה גורל הגר"א, ותיאר איך היה נראה החדר, עם שני פתחים, והחפץ חיים הלך לחדר השני, ואמר להם שאם אתם רוצים אתם יכולים לעשות, אבל הוא לא השתתף במעמד הגורל עצמו, וידוע שיצא להם הפסוק 'ויחץ את העם לשתי מחנות', ובדיוק באותו רגע החפץ חיים נכנס מהחדר השני, ואמר להם עלה בדעתי מה צריך לעשות, יש מקור בתורה, 'ויחץ את העם לשני מחנות'... אמרו לו זה ממש מה שיצא בגורל הגר"א... ידוע שיש מנהג לעשות גורל הגר"א פעמיים, כדי להיות בטוחים שיצא הדבר הנכון, אבל אמר הח"ח שלא צריך שוב 'להטריח' את הקב"ה, הוא עצמו אחז שגם את הפעם הראשונה לא היו צריכים, הוא כבר ילמד מהתורה מה צריך לעשות. ממילא, אמר מרן הרב שך, אחרי ששומעים כזה מעשה, איך רוצים שאני יעשה גורל הגר"א? היתה בי עזות ואמרת לי, לכן באנו עכשיו ל'חפץ חיים' של דורינו... עכ"פ כך הוא סיפר, ועם כל הפרטים... וכך היו מספרים הרבה דברים, ממש עם כל הפרטים, והמטרה בכל זה היה 'ללמד', ללמוד מהנהגת גדולי הדורות, לפעמים יש הנהגה שאנחנו לומדים בספרים איך צריך להתנהג, אבל אנו תמידים לעצמינו האם באמת ניתן ליישם כאלו דברים, ולכן חשוב לספר ולדעת שהיו 'גדולים' שכל מה שכתוב הם חיו את זה עד הסוף.

[בדברי זכרון על רה"י הגאון הגדול רבי צבי שינקר זצוק"ל במלאת שנה להסתלקותו, בביהמ"ד תלמידי ישיבת פוניב' צעירים ב"ב]

לא לתת להתערבות זרה, ועל לקיחת התקציבים

גודל חשיבות העניין של פתיחת המוסדות על טהרת הקודש הינה בעיקר משום שמי שיונק ממקום זר אי"ז שייך שבסוף לא יקבל ממנו הערות ויעשה על פיו – כי הוא טבע הבריאה שמי שנותן כסף הוא מרגיש בעה"ב, וטבעו של בעה"ב להגיד דיעות. ומי שמקבל את התקציבים עושה את הנותן לבעלים עליו, וטבע הבריאה שאדם מנסה לרצות את הבעלים שלו. והוסיף שאף שבזמנו לקחו כסף אבל צריך לדעת שבזמנו הם התחייבו והבטיחו בכל ההזדמנויות שלא יתערבו בחינוך החרדי ולכן נתנו כוח לגוף נפרד החינוך העצמאי וכל הכסף עבר דרך החינוך העצמאי וזאת כהתחייבות לכך שהם באמת יעמדו במילתם ולא יתערבו, משא"כ היום שלהדיא אומרים ומביעים רצונם להתערב בחינוך וגם בפועל מתערבים ודאי שאינו דומה כלל.

בנוסף צריך לדעת שבתקופת הקמת החינוך ומוסדות התורה באר"י לא היה כסף לא בארץ ולא בחו"ל, וגדולי ישראל אכן הכריעו בזמנו לקחת תקציבים מהמדינה אך הדבר היה רק אחרי שגדרו גבולות וגדרים והקימו את החינוך העצמאי בראשות גדולי הדור שהיו יושבים מידי שבוע לדון בנעשה בפועל, ואמרו במפורש שאם יראו אפילו במשהו שקורה מה שצפוי לקרות – כל' התערבות במוסדות מיד יפסיקו לקחת.

ובנותן ענין, לגבי אפשרויות המימון מחו"ל יש להוסיף את מה שכתב מרן הרב שך במכתבו שהקראתי בתש"מ בכינוס על השמיטה שכתב 'קריאה נרגשת' ובתוך הדברים כתב שגם אם בזמנו משום שעת הדחק מרן הגרי"א ס נתן היתר אבל היום שמביאים הכל מחוץ לארץ ואפשר להביא הכל בקלות אין שום צד של היתר. דבר מדהים היה שאז מרן הרב שך בקושי ראה וכתב את המכתב בתוך דקות ספורות בכתב ישר ומוסדר.

בחיפה ה'אדומה' היה ראש עיר שבא לפעילים ורצה לתת להם חצי מיליון דולר שיקימו תלמוד תורה וישיבה וינהלו איך שהם רוצים וזה היה נראה הצלת העיר ממש ובאו לרב מבריסק ולא רצה

לענות מיד כיון שזה ענין חשוב ורגיש, וביקש שיבואו כעבור שבוע ואז אמר "מה אתם חושבים, הרי זה ודאי שהכוונה שלהם לרעה, אלא מאי אתם חושבים שתקחו את הכסף ובסוף תסתדרו אני רוצה להגיד לכם שבחשכון הם יותר טובים", ושמעתי את זה מאחד הרבנים שיהיה מראשי הפעילים בזמנו.

ובאמת מרן הרב שך כשהקים את כל מוסדות התורה של בני התורה מחדש ובפרט בעת הקמת 'יתד נאמן' היה בנפשו שלא יהיו העסקנים הבעלים אלא שהבעלים החוקיים יהיו אך ורק ת"ח וגדולי תורה כי טבעו של עולם הוא שבעל הבית הוא אומר את הדעות ואלה שתחתיו סרים למרותו ברצונם או שלא ברצונם. וזהו ההבדל היסודי בין דבר המתנהל ברוח חכמים ובדעת תורה לדבר שמתנהל בדעת בעה"ב שהוא היפך דעת תורה שצריך לבדוק מי הבעלים ולמי זכות המילה האחרונה האם ת"ח או עסקנים בעה"ב חשובים ככל שיהיו.

החזו"א בזמנו עד כמה שהיה אפשר היה אומר תמיד לא לקחת כסף והיה נגד כל קשר עם המועצה הדתית אפילו בבני ברק ולא נתן שיהיה שום קשר איתם ולמרות שעל ידי זה הם הביאו רבנים משלהם, ולמשל בחוג חתם סופר התנו עם הרב אונגר זצ"ל שלא ייקח אף פרוטה מהרשויות אפילו לא מהמועצה הדתית בשום דבר. וכשהיה דיונים בתקופה מסוימת שיש שאמרו שכדאי להכנס למועצה הדתית כדי למנוע בחירה של רב מסויים קרא לי הרב וואזנר זצ"ל ואמר איך אתם רוצים להפוך את הקערה על פיה, ומי שמבין זה ביטוי חריף ביותר. זו היתה הפעם ראשונה שהוא שלח לקרוא לי לחשיבות הענין..."

[בדברים לקבוצת אברכים שעלו למעונו אודות הקמת מוסדות עטה"ק, קיץ תשע"ח]

וידוע שהענין הזה של ההתערבות שקיימת היום, מבלי להיכנס לתוכן של ההתערבות אבל עצם זה שמתערבים בתכנים אדעתא דהכי גדולי ישראל לא עשו את החינוך העצמאי, בזמנו דיברתי עם הרב אלישיב, והיתה איזו קצת התערבות, אז הוא אמר רגע, זה נקרא עצמאי לא?, ככה הוא אמר, זה עצמאי, לא? למה קראו לזה חינוך העצמאי, כדי שיהיה עצמאי, היה תנאי קודם למעשה שלא יתערבו, והרבה שנים הם באמת לא התערבו, ועכשיו כל אחד יודע שמתערבים, בלי להיכנס על מה הם מתערבים, וחוף מזה שההתערבות שלהם היא על הכיוון הלא טוב, עצם ההתערבות, עצם זה שברגע שאתה נמצא תחת שליטה של מישורו שיכול להגיד לך מה שהוא רוצה, זה גופא הסכנה, אז ממילא אנחנו בהחלט לא יודעים האם הגדולים - האם הרב שך זצ"ל היה נותן בכלל הסכמה לדברים כאלה, הדעת אומרת שהוא היה יוצא מאוד נגד, אבל ודאי שלפי ההשקפה שאנחנו קיבלנו מהרב שך, אפילו כשלקחו [תקציבים] בשביל המוסדות פטור, אז הרב שך אמר שהתלמודי התורה המרכזיים שלא ייקחו, עץ חיים וכדו', צריך להשאיר כמה תלמודי תורה שלא לוקחים, גם ישיבת פוניבז' בהתחלה לא לקחה תקציבים בשביל שיראו שאפשר להתקיים גם בלי התערבות, כך הוא אמר שע"י שהתלמודי תורה הגדולים לא יקחו ילמדו מהם האחרים שניתן להסתדר בלעדיהם, והוסיף וכי מה היה אם המדינה לא היתה, ומה היה כשהיו בחוץ לארץ. ודאי שאנחנו צריכים שהתורה לא תשכח מכלל ישראל, התורה כמות שהיא לא תשכח מישראל.

[מתוך משא מרן רה"י שליט"א לועידת 'כתר טהור' לחיזוק בית יעקב עטה"ק בבני ברק, אדר תשע"ח]

בהנהגת הכלל

האחריות בהנהגת הציבור

הייתי קרוב למרן הרב שך שנים רבות, וראיתי כיצד הרב שך יכל לחשוב על בעיה אחת, וכמו שבסוגיות הוא יכל לחשוב על קושיא אחת שלוש שבועות, אותו דבר הוא יכל על בעיות של הדור לא לישון חודשים, פשוטו כמשמעו, חודשים, לחשוב ולחשוב ולדון, היינו באים אליו ביום אחד והיה אומר אולי אפשר לעשות כך וכך, ולמחרת היה אומר כל הלילה לא הצלחתי לישון, מתוך מחשבות אולי אפשר לעשות כך ואולי אפשר כך. הדברים יכלו להתמשך חודשים ולפעמים יכלו להתמשך שנים, במחשבות אולי לעשות כך ואולי לעשות כך.

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבת קול תורה]

הנהגת הדור - רק ע"י מסורת ומשקל האמת

כל דור אומר לדור שאחריו מה שהוא ראה, מי שראה את האנשים בדור לפניו, רואה אחרת את העולם ואת כל הדברים.

על כל אחד מהגדולים אפשר לספר סיפורים משני הצדדים, סיפורים של חסד בהפלגה גדולה ומצד שני סיפורים של 'דין'. צריך לדעת שגדול אמיתי יש לו 'זקנה' ביום דין ובחרות ביום קרב', הוא יודע לשלוט על הרגשות שלו, מתי להיות קשה כארז ומתי להיות רך כקנה.

גדול אמיתי בוחן תמיד מה צריך לעשות, ורק לפי זה מנווט את הרגשות שלו, ישנם תכונות בנפש האדם, אבל תמיד צריך לשקול את הדברים בחשבון, אצל מרן הרב שך ראינו תמיד כיצד הכל היה לפי חשבון מדוקדק.

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבת קול תורה]

סייעתא דשמיא מיוחדת להולכים בדרך האמת

בהקמת דגל התורה בשעתו לא היה כסף לפרסומות. התקשר לביתי מישהו מאמריקה, 'מה אפשר לעזור לכם?' אמרתי לו, 'תראה... עכשיו הבעיה היא - כסף'. אחרי חצי שעה התקשר שיש לו מישהו שמוכן לתת 'כמה שצריך' בגלל המאבק נגד מגמת המשיחיות של חב"ד, באתי לרב שך ושאלתי כמה לבקש, אמר לי, 'אני לא אומר כמה...', אז החלטנו שנאמר מאה אלף דולר, וחמישים אלף מזה יהיה הלוואה, התקשרתי לבן דוד שלי באמריקה וביקשתי ממנו שילך למקום פלוני בשביל לקחת מאה אלף דולר, הוא חשב שקרה לי משהו... למעשה הוא הגיע לשם, ועל השולחן כבר היו מונחים בחבילות מאה אלף דולר. זה דברים של סייעתא דשמיא, לרב שך עצמו ודאי היה גלוי הסייעתא דשמיא, אבל אם אנחנו רוצים להמשיך את הדרך שלו... זה הצלת היהדות.

[דברים שמסר במעונו בפני ראשי תנועת בני תורה, חשון תשע"ט]

האמת בטהרתה

בשעת יסוד תנועת דגל התורה, כאשר פעלו בני התורה להצלחת הרשימה, בערי השדה הסתובבו פעילי שאר התנועות וחילקו להמון העם קמיעות וסגולות בשמם של רבנים שונים, והורגש צורך לתת מענה ולפעול אף במישור זה, ע"כ הודפסה תמונתו של מרן זצוק"ל כשהוא נראה לבוש בקיטל וטלית במוצאי יום"כ ומראהו כמראה מלאך אלוקים, ובתוספת דברי ברכה וכו'. כששמע מרן זצ"ל על יוזמה זו נצטער עד למאוד והסתגר בחדרו ולא הסכים לראות פני איש, מקורבי מרן זצ"ל פנו אלי כדת מה לעשות, מיד שמתי פעמי למעונו, וכשבאתי אמרו לי מקורביו שמרן זצ"ל הזהיר שאין ברצונו שיכנסו אליו כלל וכלל, אזרתי אומץ ופתחתי את דלת חדרו ומיד כשראה אותי גער בי הלא הזהרתי שלא יכנס אף אדם, מיד פתחתי בדברים ואמרתי, באתי רק בכדי לדבר בלימוד, ושוחחנו שעה ארוכה בדברי תורה בסוגיא שעסק בה מרן זצ"ל באותה שעה. ולאחר מכן התחייבתי לו שבעז"ה יגנוזו דברים אלו, ולא ישנו דברים כגון אלו בעתיד. ובכך נתרצה מרן זצ"ל. עד כדי כך היתה זהירותו לבל יתערבו מושגים זרים בקרב בני התורה, אף כאשר המטרה חשובה עד מאוד.

[רשימות תלמידים]

דרך התורה

"דבר אחד אתם צריכים לדעת, דברים שאני שמעתי ממרן הרב שך כמה וכמה פעמים, אין שום מחלוקת ביני ובין הרב מסאטמאר, אני מתנגד למדינה בדיוק כמו שהוא מתנגד, אין שום מחלוקת אידיאולוגית בינינו, נקודת המחלוקת הינה אך ורק כיצד צריך להתנהג בדרכי המלחמה הזו, להלחם נגד, ואז מי יודע מה יהיה, או להלחם מבפנים, לנסות להציל מה שאפשר להציל, במישור העקרוני אין שום הבדל ביני ובין הרבי מסאטמאר, אלו המילים שהוא אמר לי, אני חושב עליהם בדיוק את אותו דבר שהוא חושב, אין פה שום ויכוח עקרוני, יש פה שאלה בדרכי המלחמה איך ללכת".

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבת קול תורה]

חשיבות קיומה של ה'עדה החרדית'

בתקופת הקמת תנועת דגל התורה יצא לי להיפגש כמה וכמה פעמים עם מרן הגרמ"ד סאלאוויציק זצוק"ל, ומאוד התעניין בכל הפעילות. מאוד עמד על המשמר שהתנועה אכן תהיה לוחמת אמיתית על קדשי ישראל, עד כדי כך, שכאשר היה נידון על הכרעה ציבורית חשובה, על אף שלא היה חלק מהתנועה, הוא קרא ודיבר בהתרגשות עד כמה מרן הגרמ"ד קוטלר זצוק"ל לחם על הענין הזה, שההחלטה הזו, צריכה להיות רק ממש על ידי גדולי הדור בלבד.

בהקמת התנועה עצמה, הוא ראה בזה תקוה חזקה, שכאן תהיה התנועה שתעמוד על המשמר. עד כדי כך, שבזמנו נוצר הרושם שאם יבואו להזמינו לאחד הכנסים, ישתתף. אך כשהדבר נודע למרן הרב שך, הוא טלפן אלי ואמר, שהוא היה מאוד שמח אם הגרמ"ד היה מגיע, אבל אסור שזה יהיה, כיון שזה ייחשב כמכה ל'העדה החרדית', ואסור לנו שזה יהיה, כי צריך שהם יהיו חזקים.

[בשיחת זכרון על מרן הגרמ"ד סאלאוויציק זצוק"ל]

גזירת הגיוס הנוראה - 'יהרג ואל יעבור'

"התבקשתי להביא מילה במילה את דברי מו"ר רבינו הגדול מרן ה"אבי עזרי" זצוק"ל, שהורה בשעתו לצאת במחאה גדולה על גזירת גיוס בני הישיבות ואמר: רבותי, תדעו שאיסור גמור ללכת לצבא - וצריך למסור הנפש על זה. כל אבא צריך לשמור ולהשגיח על ילדיו, כי איסור גמור לשלוח את בניו לצבא. תפרסמו בשמי ובשם כולם שאסור לשלוח הילדים לצבא ואין להרשות להם לקחת. אין לי כוח לדבר יותר, ותפרסמו בשמי בכל מקום". עוד אמר מרן לפני כעשרים שנה, שאם יבוא זמן שתעלה גזירת גיוס בני הישיבות, יש לפרסם שדעתו "שצריך להתנגד לזה כהלכות קידוש ה' שנפסק בשו"ע יו"ד"... כך נאמר אז בשעתו עוד לפני שהיתה גזירה כ"כ מעשית כמו שיש עכשיו, ואז הורה כך מרן זצוק"ל כחכם הרואה את הנולד. והרי עתה הם אומרים דברים מפורשים, שהם רוצים לבטל תורה מישראל ולבולל אותנו בתהום הריקנות והטומאה של החילוניות.

מה תפקידנו בשעה זו? הרי יש לנו את ההוראה הברורה של רבינו, שאמר שצריך לנהוג בעניין זה כהלכות קידוש ה', שנפסק בשו"ע יו"ד. וכל אחד יכול להתבונן ולראות שם מה ההלכה. נתלכד כולנו יחד במסירות נפש, בכל נפשנו ומאודנו, להודיע ברבים כי אנו מוכנים למסור את הנפש פשוטו כמשמעו, מוכנים להיהרג על קידוש שמו יתברך, ובזכות מסירות הנפש וקבלת עול מלכות שמיים באהבה נזכה שהקב"ה יראה בכאבנו ויושיענו במהרה מכל צרותינו"

[בעצרת מחאה מול לשכת הגיוס בירושלים, ח' בסיוון תשע"ג]

"יצא לנו כבר לומר, ברבים וביחיד, דברים ברורים שלא ניתנים בכלל להתפרש לשני פירושים או לשתי כוונות, שנאמרו על ידי מרן מורינו ורבינו הגדול זכר צדיק וקדוש לברכה, מרן הרב שך, וכפי שכתב מפיו, ואמר לי מפיו ביום שישי זה חתנו הגדול הגאון הגדול רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א, וכפי ששמענו דברים ברורים שנאמרו מפיו מרן הרב שך זצוק"ל, ואני מבטיח, ואני אומר במלא האמת, ואם היה מותר להשבע גם זה הייתי מוכן אבל אני לא חושב שצריך את זה, שאלו הם הדברים שהוסכמו על ידי מרן רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל שאני מיד אפרט למה זה לא נאמר בשמו בזמנו. ואני אומר את המילים למרות שכבר אמרתי אותם, אבל טבע העולם, טבע המחלוקת, וטבע היצר, זה להטיל ספק גם בדברים שהיו ויהיו ונמצאים ברורים ופשוטים בעיני כל גדולי ישראל ללא יוצא מן הכלל.

- כשמדובר בגזירת הגיוס הנוראה, ובפרט בצורה שהיא נעשית עכשיו, שמרן הרב שך חזה אותה מקודם, והגדיר אותה לפני הרבה שנים שזאת היא גזירת שמד, כיון - ולא רק כיון שכך אלא גם בגלל שכן - שאין כוונתם, הם לא צריכים אותם בצבא, הם לא צריכים את החרדים בצבא, ובודאי שהם לא צריכים אותם בשאר הדברים שהם אומרים, יש להם מטרה אחת ויחידה, שנאמרת בצורה המפורשת ביותר, ושמעתי אותה בעצמי מאנשים בדרג הבכיר, הם רוצים לחלץ ולהוציא לתרבותם את כל היהודים החרדים, יכול להיות שזה יהיה על ידי מסלולים למיניהם ויכול להיות שזה יהיה במקומות עבודה למיניהם, ויכול להיות שזה יהיה על ידי הצבא, אבל אין להם שום מטרה בכל הדברים האלו, ואני חוזר כמעט מילה במילה על הדברים שנאמרו, וכשכך הוא הדבר, אז מדובר בגזירת שמד, לא מדובר רק על השאלה האם ללכת לצבא הואיל שיש שם ג' עבירות חמורות וממילא יש יהרג ואל יעבור, אלא כלל הוא בדינו, וכך נפסק בשו"ע יו"ד סי' קנ"ז, ואני חוזר כמעט מילה במילה ואולי ממש מילה במילה, שזוהי גזירת שמד ודיניה מבוארים בהלכות קידוש השם ביו"ד, שפירושו - כך הוא אמר

- יהרג ואל יעבור, אין פירוש אחר, אין פירוש אחר למילה 'מסירות נפש' ואין פירוש אחר למילה 'קידוש השם ביו"ד סי' קנ"ז', ובפרט שהוא גם אמר את זה.

ואני בטוח וכך אני חושב, הרבה שואלים איך נעשה ואיך נצליח להתגבר על הגזירה, לא אני שאומר את דעתי בגלל שאין לי את הזכות לומר את דעתי, אבל לא זה הנושא, גם אם כולנו נצטרך למסור את הנפש אז זאת זכותינו, גם אם לא נצליח - זכינו למסור את הנפש על קידוש ה'.

יש עצה אחת, שמרן ראש הישיבה זצ"ל אמר אותה בירחי כלה, יש עיצה של 'חבי כמעט רגע עד יעבור זעם', אפשר שכולנו - הארץ תהפוך למקום סכנה, וגם בלי זה, כולנו נצטרך לצאת לגלות ולא תישאר כאן אף פרסה, אלו המילים שהוא אמר. יכול להיות שזה מה שנצטרך לעשות, ויכול להיות שנצטרך למסור את הנפש, ויכול להיות שיהיו הרוגים, אך לא זה הנושא, אנו צריכים לדעת שזוהי ההוראה ואין מי שחולק עליה, כך היה בזמנו. אני עד לזה ששאלנו את מרן הגאון ר' יוסף שלום אלישיב זצ"ל אם לפרסם את מכתבו של מרן זצ"ל שנכתב מפיו ע"י חתנו הגאון הגדול רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א, והוא אמר תשאלו אותו אם הוא עומד על זה אז אפשר וצריך להדפיס, אבל יכול להיות שהואיל וזה לא נוגע ממש למעשה אז לא כדאי להדפיס את זה מפני שאי אפשר לדעת מה יהיו ההשלכות. ובכן, עכשיו זה נוגע ממש למעשה, ושליחותיה דרבינו הגדול זצ"ל ושליחותיה דמרן הרב אלישיב זצ"ל קעבידנא, יש בפועל גזירת שמד וכולנו מצווים למסור את הנפש עד יהרג ואל יעבור או עד לצאת לגלות, ואם אנחנו נהיה משוכנעים בזה, אני לא משתמש במילים שאומרים שזה יעצור את הגזירה, את זה הקב"ה יודע, אבל נדע שעשינו את חובתינו ונעשה את חובתינו, ונוכל לבוא לשמיים אל רבינו זצ"ל ולומר לו "עשינו שליחותך".

מורי ורבותי, הם לא מדברים על שוויון בנטל, הם אומרים את זה מפורש, כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, הם רוצים שוויון בפריקת עול תורה. זה אך ורק מה שהם רוצים ואומרים מפורש. ותשובתינו לזה - זו גזירת שמד, 'עליך הורגנו כל היום'."

[מתוך דברים שנאמרו בכינוס באולמי תמיר, תשע"ד]

..."על שלושה פשעי ישראל ! כולם יודעים והם אומרים זאת במפורש, מלבד מה שגדולי ישראל אמרו שמלכתחילה המדינה נוסדה בשביל מטרה זו, אבל עכשיו גם הם אומרים באופן ברור שמטרתם היא, לשנות את הציבור החרדי, בני התורה, לפתוח את השערים ולפרוץ את החומות, ולבולל אותם בציבור החילוני ועל ידי כך כולם יהיו בסופו של דבר כחילונים.

שלוש גזירות הם גזרו. גיוס בנות, שאנו יודעים ושומעים על מה שקורה בלשכות הגיוס. ישנן עשרות בנות, שמערימים בפניהן כאלו קשיים, והם מוצאים דרכים איך להכשילן. בנות שבאות ומצהירות שהן דתיות, הם שואלים למשל כמה מצוות יש..., ואם היא לא יודעת, זו ראייה שהיא איננה דתיה. ואני מדבר על מעשים שהיו. כך גם הם מנסים לשכנע את הבת עצמה שהיא איננה מספיק דתיה, ושמרצונה תגיד שהיא רוצה להתגייס. בדרך זו הם הפילו עשרות עשרות בנות, שלא עמדו בניסיון והתפתו להתגייס. שמעתי מאשה בעלת מסירות נפש, שעומדת ליד שערי לשכת הגיוס ומסבירה לבנות ממה עליהן להיזהר, ויש לה רשימה של עשרות בנות כאלו שנפלו והתפתו.

ומי מדבר על הגזירה של גיוס בנים, שרוצים לגייס את בני הישיבות. הדבר ידוע שלפני כשישים וחמש שנה כשהייתה ההפגנה הגדולה נגד גיוס בנות, שאז כל גדולי הדור פסקו שזה ביהרג ואל יעבור, וקראו אז למחאה הגדולה בה השתתפו שלושים אלף יהודים חרדים. ואמר אז מרן הרב מבריסק זצוק"ל שאת הכוח הזה של מחאה כזו, צריך לשמור לדבר יותר נצרך. וכשנשאל איזה דבר

הוא יותר מגיוס בנות? ענה כשהם יתחילו לקחת את הבחורים שלנו לצבא, זה יותר גרוע. והסביר, שגיוס בנות כולם מבינים שזה ביהרג ואל יעבור, אך גיוס בני הישיבות יהיו כאלו שלא יבינו את החומרה שבדבר ולא יאמרו שזה ביהרג ואל יעבור, לכן המלחמה שלא יבינו את החומרה שבדבר ולא יאמרו שזה ביהרג ואל יעבור, לכן המלחמה נגד זה תצטרך להיות יותר קשה. ולכן צריך לשמור את כוח המחאה ולעשות אז הפגנה גדולה להצהיר שגם זה הוא ביהרג ואל יעבור. [א.ה. המעשה הובא ב'משנת רבינו מאיר הלוי' עמ' תק"צ].

ולשתי הגזירות האלו של גיוס בני הישיבות וגיוס בנות, מצטרפת גם הגזירה על החינוך. מתרחשים דברים שהם בגדר לא יאומנו. באופן ברור הם הכריזו שכל מוסדות החינוך הם בשליטתם, שייכים להם ותלויים בהוראותיהם. למעשה הם נכנסים לכיתות, ואומרים דברים נוראיים שמטרתם לקרר את כל היהדות. הם עדיין לא אווזים בלומר דברי כפירה ממש, אבל דברים שהם מקררים כל רגש לקדושה נאמרים במוצהר. בריאת העולם הם אומרים לא ללמד, כי זה דבר מופשט וילדים לא מבינים זאת. עקידת יצחק הם אומרים לא ללמד כי זה גובל באכזריות [עפרא לפומייהו], וכך כסדר לקרר את כל ההרגשים לכל הדברים שבקדושה. ראיתי בחוברת על פרה אדומה שהיתה כל כולה רק על זה שהפרה נותנת לנו חלב, ואוכלים את בשרה... ואינני רוצה להביא עוד דוגמאות...

... "הציבור טועה וחושב שגזירת שמד היינו גזירה שרוצים שהאדם יעבור עבירה, ואם לא אזי ישמידו אותו, זה לא הפירוש גזירת שמד. שמד הוא מלשון משומד, שרוצים להעביר אותו על הדת, וזוהי גזירת שמד. ועל זמן ודבר כזה נאמר בגמרא (סנהדרין ע"ד) שזה ביהרג ואל יעבור. לא מדובר בחידושים. והאמת ששמעתי את זה ממרן רבינו הגדול ראש הישיבה הרב שך זצוק"ל, ולמעשה כולם כאחד ענו ואמרו, שזה ביהרג ואל יעבור. וכניעה בדבר הזה, היא ביהרג ואל יעבור, כי זו היא גזירת שמד. היות ואין להם שום מטרה אחרת, אלא מה שהם אומרים ומצהירים כמטרה ברורה להעביר על הדת. לכן כל דבר נפרד משלושת הדברים הללו הוא גזירת שמד, שעליו יש הדין של יהרג ואל יעבור.

צא ולמד שהרי אפילו בגזירת הבגדים בפולין שהגזירה היתה שילכו בבגדים קצרים כמנהג הגויים, פסק ע"ז בעל החידושי הרי"ם שהוא ב"יהרג ואל יעבור" מכיון שכל מטרת הגזירה הייתה לטשטש ולו במעט את החומות שבין היהודים לגויים ועאכו"כ כאן שהגזירה היא בדברים הנוגעים בלב היהדות ממש. למעשה אנו יודעים שקשה להאמין, ורבים לא רוצים להאמין לכך, ואני מבין אותם, כי קשה להאמין לכך שאחרי כל כך הרבה עשרות שנים, הם התחילו להתעסק איך להעביר על הדת באופן מעשי, זה קשה להאמין. אבל כאן לא מדובר בלהאמין, מדובר בעובדות! עובדות שכולם יודעים אותן, והם עצמם אינם מכחישים אותן. כל אחד יכול לקרוא את התכניות שלהם בפרסומים הרשמיים שלהם, ויראה במפורש שזו כוונתם ותכליתם, ועכשיו הם התחילו לבצע את זה בפועל ממש.

[בכינוס מחאה וזעקה בעיר התורה ליקווד, במעמד גדולי התורה ואלפי ישראל, תמוז תשע"ח]

ללא קיום הישיבות בארה"ק נצא כולנו לחו"ל

זכורני שהרב שך אמר בירחי כלה, (והדברים ידועים ומצוטטים רבות), שאם יגזרו עלינו גזירה על התורה ניסע כולנו לחוץ לארץ וכו', אמנם רבים אינם יודעים את המשך הדברים, הלך אחד מהחברי כנסת החרדים, והלך והדפיס את הדברים ושלח לכל חברי הכנסת, שידעו שהרב שך אמר כך וכך, וכוונתו היתה לשם שמים, אמנם כאשר ראה זאת מרן הרב שך כעס על כך בצורה בלתי רגילה ואמר 'מה הוא עושה, מה הוא עושה'. האמת היא, שבשעתו לא בדיוק ידעתי איך להסביר את

הכעס הזה, חשבתי שאולי איכפת לו שהולך פוליטיקאי ועושה מדבריו ביזנע'ס וכדו'.. אבל למעשה תפסתי שהיה זה דבר הרבה יותר עמוק, כאשר הרב שך אומר את הדברים בתוך הציבור שלנו, הרי שהוא מתכוון כפשוטו, רבותיי, דעו לכם שללכת לחוץ לארץ טוב יותר מבחינתנו מאשר ללכת לצבא. אמנם בשעה שהדברים מודפסים ונשלחים לחברי כנסת, אזי מתפרשים הדברים כמין הצהרה פוליטית. ממילא אותו אדם לקח הצהרה שנאמרה בעצם באמת, זה מה שחשב מרן זצ"ל שצריך לעשות, וברגע ששלח זאת לכל החברי כנסת, (וכמובן שחברי כנסת יחשבו שזו יוזמה של הרב שך), אז הוא הפך את זה להצהרה פוליטית, כביכול אנחנו מאיימים עליכם שאנחנו נברח לחוץ לארץ. כשמרן הרב שך אמר את דבריו הוא התכוון לכך באמת, הוא אמר את מה שאחזי שהתורה אומרת, אם המחיר הוא שיוציאו בחורים מהלימוד אז חוץ לארץ עדיף. עדיף שכולם יסעו לחוץ לארץ ולא ישאר פה אף אחד. לזה הוא התכוון כפשוטו שזה דעת תורה, וברגע שלוקחים ושולחים את זה לחברי כנסת, אז זה מתפרש כאילו זה מין הצהרה פוליטית, כביכול הוא רק רוצה לאיים בחזרה, אבל האמת היא שהוא התכוון באמת.

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבת קול תורה]

מרן הרב שך אמר שזה יהרג ואל יעבור, וצריכים כולם לנסוע לאמריקה, היות ואינני יודע אם כולם יוכלו לעמוד ביהרג ואל יעבור אזי ניסע כולנו לאמריקה, אם הרב שך היה חי ודאי שכולם היו נוסעים, במלחמת המפרץ אמר לי הרב שך אם רק אומר מילה אחת שזה מקום סכנה וצריך לעזוב את הארץ לא יישאר כאן בחור ישיבה אחד, הוא היה לו את הכוח הזה. אבל באופן תיאורטי, זה מה שהיה צריך לעשות, לעזוב את הארץ, פה זה מקום סכנה בלי שום ספק, אם ייקחו את בחורי הישיבות זה מקום סכנה.

[מתוך דברים נוקבים בענייני השעה והזמן, תשע"ט]

דרכי המחאה

השואל: שמענו מרה"י שליט"א שהרב שך אמר שלא על כל דבר צריך לצאת להפגנה, כדי שאת הכח הזה נשמר למתי שפוגעים בתורה עצמה?

מרן רה"י שליט"א: זה לא רק הרב שך אמר את זה, אמר את זה הרב מבריסק על הבריכה המעורבת בירושלים, בכלל לא היתה נוחה דעתו, כיון שאי אפשר לעשות הפגנה על כל דבר כזה; אמר לי הרב מנחם פרוש שהוא אמר לו: 'עשר בריכות אבל לא היכל שלמה אחד'. על שירות לאומי - לכאורה כן, ר' חייקל מילצקי בא אל הרב מבריסק, והרב שאל אותו אם הוא כבר היה בהפגנה, אז הוא אמר שהוא כבר היה בהפגנה בתל אביב והיה קשה לו לבוא שוב לירושלים, אז הרב מבריסק נזף בו: 'שלושים אלף יהודים מקבלים עול מלכות שמים ואתה לא מבין שאתה צריך להיות שם?'. מצד אחד הוא מאד התרגש מקידוש ה' שבזה, אבל הוא אמר: 'צריך לשמור את הכח הזה לדברים יותר גרועים', שאלו אותו: 'מה יכול להיות יותר גרוע?', אמר לו מרן הרב מבריסק: 'כשינסו לגייס בחורי ישיבה', יותר מגיוס בנות, וכמדומני שאחד הטעמים שהוא הסביר על כך, שעל גיוס בנות כולם יודעים שזה 'יהרג ואל יעבור', בבחורי ישיבה לא כ"כ יגידו שיש פסק חד משמעי שזה 'יהרג ואל יעבור' וממילא אז נצטרך להילחם עוד יותר, ה' ישמור.

[מתוך דברים שהשיב מרן רה"י שליט"א לשואליו בכינוס שנערך במעונו לקבוצה מנציגי הציבור ושלוחי דרבנן לחיזוק והמשך דרכו של רבינו מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוקלה"ה, חורף תש"פ]

בתחבולות תעשה לך מלחמה

כשעלה י.ר. לשלטון היה חשש גדול שיפגע במעמדן של בנות ישראל וינסה להביא לגיוסן, פניתי למרן הגרש"ז זצוק"ל והצעתי שיעלו הגרש"ז והגרא"מ שך לרה"מ ויבקשו ממנו שלא לגעת בענין זה, והיה נראה שהדבר יביא תועלת, הגרש"ז הביע את רצונו לכך לא לפני שהביע את סלידתו מאותו אדם ומהשמאל כולו על התנהגותם ויחסם ליהדות ולתורה ומצוות, אך כששאלתי את הגרא"מ שך, הסתייג באמרו שבדור של היום אם אנחנו רק נחשוב בתוך ראשינו שאנחנו רוצים לעלות אליו למחרת זה כבר יהיה בכל העיתונים, ויהיה הנזק רב על התועלת...

[בדברים לזכרו של מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, מכתבי תלמידים]

חשיבות המחאה על פירצות הדת

כאשר נפתחה החנות הראשונה בארץ באשדוד לממכר בשר "דבר אחר", אמר מרן הגרא"מ שך זצוקללה"ה שהיה על בני התורה לקום ולצאת למלחמה פיזית, ולא לחוש למות ממש, כדי להפסיק את הפירצה הנוראה הזאת שחדרה לארץ ישראל. והנה, אנו לא נלחמנו במסירות הגוף והנפש על הכנסת ה"דבר אחר" לארץ ישראל, וכיום, לדאבונינו הרב, ישנם עשרות חנויות כאלה, כולל מפעלי יצור של הדבר האחר בארץ ישראל, ולאיש לא אכפת. מתי יוצאים למלחמה.

[רשימות תלמידים]

לא ניתן לסמוך על שיקול הדעת של ראשי המדינה

נשאלה השאלה, לפני שלושה שבועות כשגילו את המנהרות מעזה, מהי דעת תורה, האם היה מותר להיכנס רגלית למקום ולסכן חיילים בכדי להגן על יישובים. מה שצריך לדעת הוא, שאם היה לנו בית דין, צריך היה לשמוע מה שהם אומרים, אבל כעת שלא זכינו אינני יודע מה נצרך לעשות, אמנם יודע אני בבידור, שהשיקולים שלהם אינם כלל וכלל שיקולי הצלת נפשות, תמיד עומדים בפני דבריו של מרן הרב שך שכתב על הסכם אוסלו הידוע לשמצה, הוא לא כתב נגד, ולא כתב בעד, הוא כתב את זאת שהשיקול דעת שלהם אינו כלום, להם יש חשבונות לגמרי אחרים, וממילא אי אפשר לסמוך על שום הסכם שלום, הוא לא אומר שזה טוב ולא אמר שזה לא טוב, הוא רק אמר, שאי אפשר לסמוך על השיקול דעת שלהם.

[דברים שהשיב מרן רה"י שליט"א לתלמידיו משיבת קול תורה]

ארץ ישראל

מרן הרב שך היה אומר תמיד: אחת הבעיות של אנשי המזרחי היא שהם הוסיפו עוד עיקר אחד מעבר לעיקרים של הרמב"ם, הרמב"ם מנה שלוש עשרה עיקרי הדת ובשלוש עשרה עיקרים אין את ארץ ישראל, והם הוסיפו עיקר ארבע עשרה והוא שכלל ישראל צריך להיות בארץ ישראל, זה 'עיקר' אצלם, ולא רק אחד מהדברים שכתובים בתורה, הם עושים את זה ל'עיקר'. וכך אמר מרן זצוק"ל: להוסיף עיקר לשלוש עשרה עיקרים זה כפירה! תמיד היה חוזר ואומר, ישנם שלוש עשרה עיקרים שהרמב"ם אומר שמי שמאמין בשלוש עשרה עיקרים האלה אז הוא יהודי ומי שכופר בעיקרים

האלה אז מצוה לשנאותו וכו', ובאו כל הפשרנים האלו והוסיפו עיקר, שצריך לשמור תורה אבל דווקא בארץ ישראל, וזה 'עיקר'. ההבדל אם עושים דבר לעיקר או לא הוא לא רק ענין של ביטוי, זו בעיה בעצם.

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א לתלמידיו בישיבת קול תורה]

היה פעם אחת שכתב נגדו בעיתון אחד מאנשי המזרחי, וטען עליו למה אינו מייקר את החשיבות של ארץ ישראל, ובאנו אליו לשואלו מה להשיב לטענה זו, ואמר אני איני עושה אלא מה שעשה החפץ חיים, מה שהחפץ חיים עשה אני עושה ומה שלא ראינו אצלו איני עושה, ואמר שזו התשובה הכי טובה, יותר מזה לא צריך לענות.

[מתוך דברים שמסר מרן רה"י שליט"א במשא זכרון לדמותו של מרן צוקללה"ה]

הקמת 'דגל התורה'

..."מורי ורבותי אינני רואה זכות לעצמי לדבר לפני קהל קדוש ונכבד כזה, קהל גדוש בגדולי תורה ותלמידי חכמים מרביצי תורה. ומה שבכל זאת מרשה אני לעצמי לדבר, כיון שזכיתי פעמים רבות להיות שלוחו של מרן הרב שך (שליט"א) [וצוק"ל], כדי לומר את הדברים ששמעתי מפיו.

מוכרח אני להקדים הקדמה, שאולי לא שייכת לעצם הענין. אחרי שזכיתי שנים רבות כל כך להיות קרוב למורי ורבי רבן ואביהן של ישראל (שליט"א) [וצוק"ל]. אינני מדבר על דביקותו והתמדתו העצומה בתורה, יומם ולילה. אני מדבר על כך, שזכיתי לראות את ליבו המלא רחמים, את אהבת ישראל שבו השופעת לכל אחד ואחד, מסירות נפש גם לצרכים גשמיים של כל אחד, ומי מדבר על שאר דברים. הדברים ידועים ומפורסמים אבל אני זכיתי לחיות עם זה ולראות את זה. כל הצרות שבעולם, כל בעי' בכל מקום שהוא, כל ישיבה שנקלעת למצב קשה, היכן הכתובת? ! ומספיקים לי רק הדברים שבהם אני הייתי שליח, והרי ישנם עוד הרבה שלוחים, והכל הוא נושא על כתפיו במסירות נפש. ועכשיו באים ואומרים 'בעל מחלוקת' 'פלגן' וכו', הלב נקרע לגזרים.

יש לנו דרך שקיבלנו אותה מרבותינו, ממורי דרכנו בדור הקודם. כולם יודעים מי עמדו בראש המאבקים של היהדות החרדית בדור הקודם, כולם יודעים ממי הוא קיבל את דרכו. רבותיו המובהקים הלא הם רבי איסר זלמן, מרן הרב מבריסק, החפץ חיים, ר' חיים עוזר, שהוא שימש אותם, והוא מעביר לנו את הדרך שקיבל מהם. ואין צריך להוסיף את הסטייפלער זצ"ל, שידוע עד כמה לא זזה ידו מתוך ידו, ובכל שאלה ציבורית היה אומר שההחלטה מסורה בידיו של הרב שך. והדברים ידועים ומפורסמים ובכל זאת צריכים להיות מודגשים.

עוד חייב אני להוסיף, אחד הדברים העיקריים שאנו רואים אצלו. זהירותו המופלגת בכבוד הבריות, לא לדבר על אף אדם שלא לצורך, וחלילה לא לגרום פגיעה כל שהיא – במקרה שאדם הלך בלי לראות אותו וחשש שאולי נפגע – מי שחי את זה יודע שהדברים ממש מופלאים.

אומר מספר עובדות ממהלך העניינים, מרן (שליט"א) [וצוק"ל] רצה בכל מאודו, שתהיה זו "אגודת ישראל" שיוכל לתמוך בה, הדברים לא נוהלו כפי שהוא רצה וע"כ פרש.

"דגל התורה" לא הוקמה בערב סוכות. היא היתה בהתחלה אב"ת – התאחדות בני תורה – מרן (שליט"א) [וצוק"ל] הקים אותה למרות שהיה אסור לומר זאת במפורש. והוא אמר לנו אני מבקש

מכם, עשו ככל שביכולתכם, דברו עם מי שרק צריך לדבר – עם כל הפלגים באגודת ישראל – כדי שאוכל לתמוך בהם בלב שלם. במצב הנוכחי אינני יכול לתמוך בהם, כיון שאינם ממלאים את שליחותם הציבורית כמו שצריך, וע"כ השתדלו עד כמה שאפשר לבוא בדברים עם כולם"...

..."תלמידי חכמים יודעים, מחלוקת מותר לעשות על עקרונות יסודי התורה, אם באים למסקנא שהדברים לא ינוהלו ע"פ דעת תורה צרופה, אז מוכרחים, א"א ללכת איתם. ואז, ורק אז, הוא לקח על עצמו, והקים את דגל התורה"...

..."תמיד לחמו ועשו מחלוקות בכלל ישראל, על עקרונות שביסודי התורה. תמיד ידעו שבמקום חילול ה' ויש חשש שלא ינוהלו הדברים בדרך התורה, המסורה לנו מדור לדור, צריך ללחום ואף לעשות מחלוקת. ועל זה ניהלו כל גדולי התורה מלחמות ומאבקים, ולא התחשבו בזה שזוהי מחלוקת, כשם שלא התחשבו בשום דבר אחר, אלא קבעו שצריך להילחם בכל העוז והתקיפות. אלו הם הדברים הנצרכים להבנת הענין"...

[מתוך דברים שנאמרו בשעת יסוד תנועת דגל התורה, מספר 'וזרח השמש' עמ' 487-490]

..."אין זה סוד, כי בשנים האחרונות פקדה את הציבור כולו תחושה, כי התנועה הנושאת את שם אגו"י אינה משמשת את תקוות ושאפת מייסדיה, קדושי עליון. תנועה קדושה זו, שהפכה למפלגה גרידא, התעלמה מיסוד קיומה: "פתרון כל הבעיות העולות על הפרק ע"פ דעת תורה והוראות גדולי התורה". עסקנים רבים בתוכה התהלכו מתוך תחושה, כי מועצגה"ת הינה "חותמת גומי", שאין לה תוקף מעשי. עצם העובדה שהעסקנים פעלו בשויון נפש, גם כאשר מועצגה"ת לא התכנסה כלל (!) במשך כארבע שנים, מעידה יותר מכל על ה"צורך" שלהם בגוף זה"...

[מתוך דברים שנאמרו בשעת יסוד תנועת דגל התורה, מספר 'וזרח השמש' עמ' 660]

